

KOROŠKI

fužinar

GLASILO RAVENSKIH ŽELEZARJEV

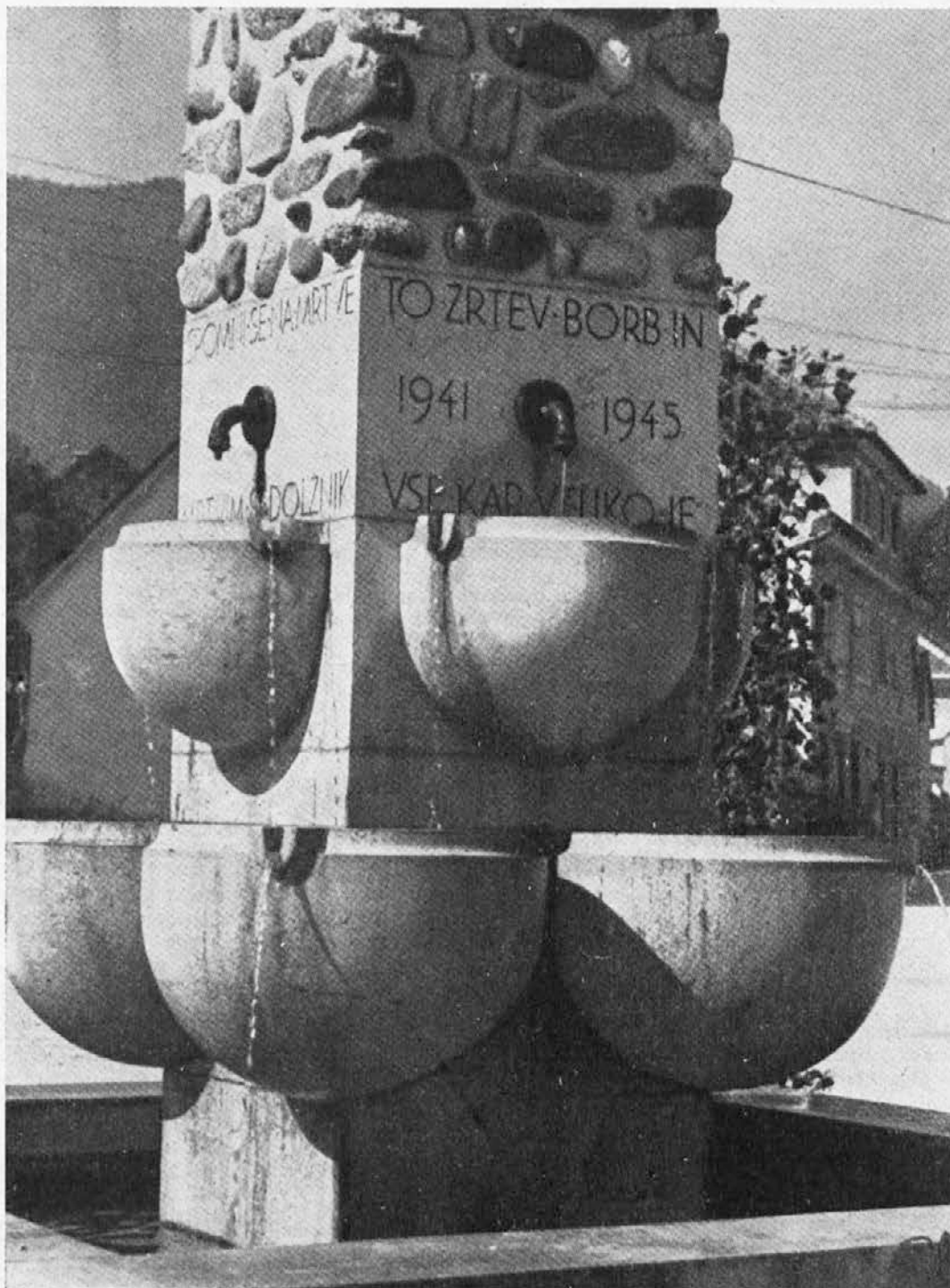
Leto IV.

Ravne na Koroškem, 29. novembra 1954

Štev. 7-12

29.
XI.
1943

ZA DOMOVINO

Detajl partizanskega spomenika v Črni — v zibelki naših fužin.

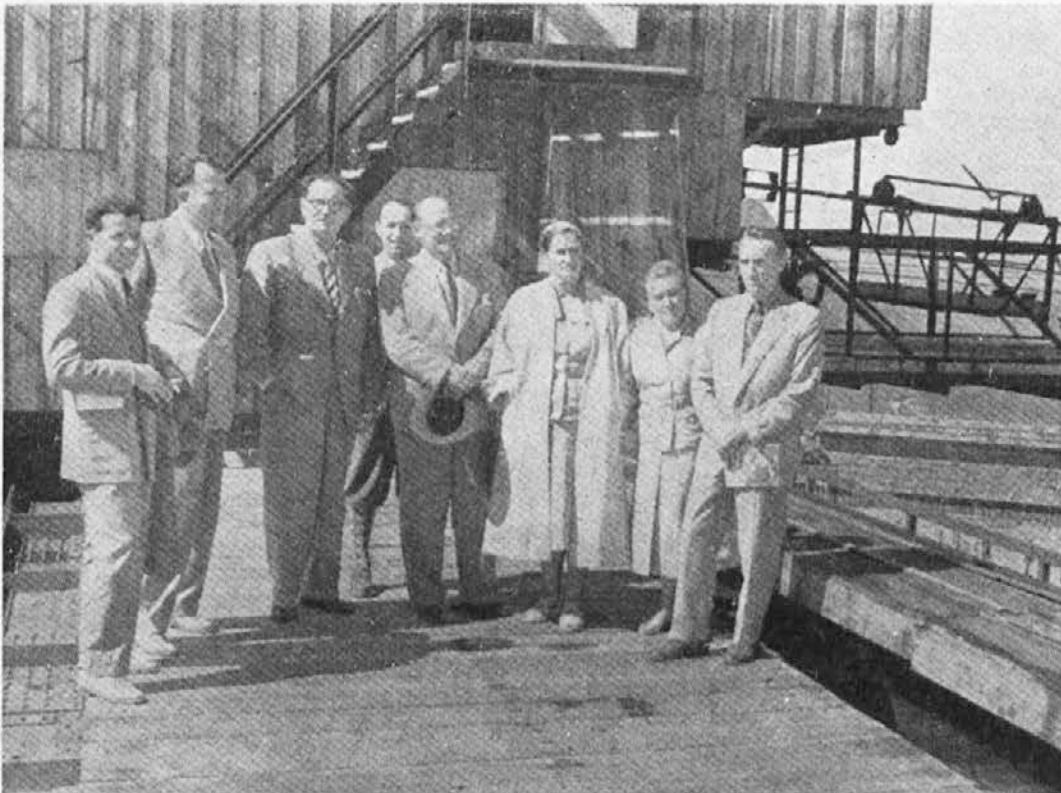
Foto: inž. Tuli Budan

SVETOZAR VUKMANOVIĆ-TEMPO IN FRANC LESKOŠEK-LUKA NA RAVNAH

v zvezi z nadaljnjo izgradnjo in izpopolnitvijo naše tovarne

Dne 16. avgusta sta po zaključku obiska in razgovorov po avstrijski industriji, kjer ju je spremljal tudi naš direktor tov. Klančnik, prišla na Ravne podpredsednik in član Izvršnega sveta FNRJ, tovariša Svetozar Vukmanović-Tempo in Franc Leskošek-Luka.

Na Ravnah sta si visoka gosta ogledala vse obrate. Videla sta dosedanja uspeh izgradnje tovarne plemenitih jekel in prikazali smo jima nujnost nadaljnje izgradnje ter izpopolnitve tovarne, da bo kos vsem takim potrebam razvijajoče se domovine (valjarna, vmetarna, izdelovalnica grelnih žic itd.). Gosta sta si ogledala tudi naše naselje.

Člana Izvršnega sveta FNRJ Svetozar Vukmanović in Franc Leskošek s soproga ter direktor Gregor Klančnik na ogledu gradnje elektrarn v Visokih Turah, kjer bodo zajete ledeniške vode v eno najinteresantnejših akumulacijskih central na svetu.

NA MEDNARODNEM KONGRESU LIVARJEV

Livarstvo je svojstven svet visokozahtevnega znanja in prakse. Tega se zavedajo strokovnjaki vseh dežel, ki že dolgo sodelujejo tudi na izbran način — na mednarodnih livarskih kongresih. Tudi v našem listu smo poročali o teh mednarodnih zborih, ki so vsako leto v drugi državi. Lani je bil svetovni livarski kongres v Franciji, predlanskim v Ameriki, leto prej na Češkoslovaškem itd. Letos je bil livarski kongres v Florenci v Italiji.

Kongres je trajal od 19. do 26. septembra 1954 in so se ga udeležila zastopstva 28 narodov. Jugoslovanov iz posameznih specialnih podjetij je bilo skupno 12. Našo tovarno, za katero pomeni napredek livarstva bistvo obstoja in napredka, sta zastopala tehn. direktor inž. Franjo Mahorčič in livarski tehnik Janez Žnidar.

Razpravni del kongresa je obsegal 54 predavanj z vseh področij livarske stroke. Za nas posebej interesantna sta bila predavanje

in razprava o prikritih nalitkih. Ves cikel predavanj sta naša zastopnika prinesla s seboj in bo na razpolago v strokovni knjižnici.

Inž. Mahorčič je ob tej priložnosti navezal stike s predstavnikom evropskega komiteja za produktivnost livarn. Ta komitej zaseda vsako leto istočasno s kongresom livarjev. Bil je povabljen na zasedanja komiteja in pridobil tam vso dokumentacijo obravnave snovi. Predsednik komiteja gosp. Kraynhoff iz Holandske je obljubil vsakršno pomoč, ki bi jo potrebovali v pogledu povečanja produktivnosti v livarnah.

Naša predstavnika sta se udeležila vseh za nas najbolj aktualnih obravnjav, sicer pa sta izkoristila ves prosti čas za ogled razstave, ki je bila odprta v času kongresa. Razstava je obsegala:

a) mednarodno razstavo slikarstva, kiparstva in načrtov, ki jih je inspiriralo livarstvo;

b) razstavo livarske literature od starih dob do najnovejše;

c) zgodovinsko razstavo iz livarstva, ki je prikazala razvoj livarstva od predzgodovinskih časov do danes;

d) didaktično razstavo (vzgoja raznih poklicev v livarstvu — kaluparji, modelni mizarji in orodjarji) v različno industrijsko razvitih deželah;

e) razstavo napak v livarstvu;

f) razstavo strojev in naprav, surovin ter pomožnih materialov za livarstvo ter zaščitna sredstva v livarnah.

Razstavo je organiziralo društvo italijanskih livarjev. Ocenjena je bila kot vzorna in je prikazala celotni pregled zmogljivosti in gospodarstva na tem področju. Naša udeležena pripravljata o tem posebno poročilo z dokumentacijo, kajti vmes je več za nas posebno zanimivih stvari za povečanje produktivnosti dela. Zlasti nas bo zanimal najnovejši način izdelave jeder, prav tako izdelovanje okvirov, litje magnetov itd.

Že v času kongresa so si udeleženci ogledali sloveče podjetje Nuovo Pigaone za izdelovanje kompresorjev v Florenci. Naša zastopnika sta prinesla s seboj vzorec lopatice velebrotorja, ki so pokazale izredno trajnost. Dalje so si ogledali podjetje za fino mehaniko La Specia ter koksarno v Cokapuaniji.

Po zaključku kongresa 26. septembra je sledil program ogleda podjetij po drugih krajih Italije. Udeleženci kongresa so si ogledali najprej podjetje Ansaldo v Genovi ter železarno v Cornigliano. V sklopu podjetja Ansaldo so livarna za sivo litino, jeklovivarna in livarna bronce. V glavnem izdelujejo odlitke za ladjedelniško industrijo. Naša zastopnika sta se seznanila z načinom izdelave zavornega bobna brez uporabe jedra. Železarna Cornigliano je zgrajena na nasutem terenu ob morju. To je že prava Amerika, saj je bilo od 3000 zaposlenih kar 900 ljudi za dobo devetih mesecev na šolanju v Ameriki (Marshallov plan). Postrojenje je tu tudi že ustrezno barvano. Litje nepomirjenih kvalitete za karoserije (prodaja Fiatu); kotlovska in ladijska pločevina pa je pomirjena kvaliteta. Kongresisti so se peljali dalje v Turin, kjer so si najprej ogledali v FIAT serijsko livarno sive litine in aluminija. Izredna mehanizacija in kontinuiteta ter vmesna kontrola. Receptura za pesek in jedra američanska, veziva američanska. Zanimiva novost, da dodajajo poleti pesku do pol odstotka Na_2CO_3 , da ne izgubi prehitro vlage. Upostavljen je poseben oddelek za osvajanje. Prihod in odhod sodelavcev izključno samo z žigosanjem kart, da s takimi stvarmi ni treba zapravljati časa.

V zvezi s temi ekskurzijami po tovarnah si je inž. Mahorčič ogledal posebej zanimive in za nas uporabne novosti, o katerih pa tu ne bomo poročali, čeprav že prvi izračun pokaže koristnost te uvedbe tudi pri nas.

Sledil je ogled velike tovarne FIAT. Tu so se popolnoma približali principu transporta izdelkov od operacije do operacije, tako da ostane izvrševalec na določenem delovnem mestu. Visoka produktivnost pri niti ne posebnost kvalificiranih delavcev kaže, da je ta princip gospodaren, čeprav je v livarnah z raznovrstnim programom teže izvedljiv. Udeleženci so si ogledali še tovarno pisalnih in računskih strojev Olivetti. Dnevna produkcija je že nad tisoč raznih strojev. Podjetje je znano tudi po socialnem skrbstvu za delavce (otroški vrtci, rekonvalescentne kolonije itd.). V Milanu sta naša zastopnika obiskala še podjetji Innocenti in Vanzetti. Generalni direktor Innocentija gospod Lauro ju je posebej pozorno sprejel in ju nagovoril s toplimi besedami za poglobitev gospodarskega sodelovanja med našimi narodi. Obljubil je posredovanje in pomoč tudi za strokovne ekskurzije z namenom razširitve znanja.

Podpredsednik Izvršnega sveta FNRJ tov. Edvard Kardelj na razstavi v Mariboru.

Inž. F. Falkenstätter:

Ureditev obrata z ozirom na dinamiko barv

Uporaba barv za povečanje pozitivnih učinkov tudi na delovnih mestih ni več nič novega. Morda te stroke pri nas še ne poznamo najbolje, so pa podjetja, ki to reč s pridom uporabljajo že na zelo širokem področju.

Priobčujemo zanimivo obravnavo o tem vprašanju, ki jo je dobil direktor Klančnik od strokovnega mesta Združenih tovarn aluminija v Avstriji.

Do pred kratkim je bilo običajno, da so se uporabljale barve po obratih čisto po občutku več ali manj posrečeno. Moderna psihologija barv pa nam že daje možnost, da pustimo dinamične sile barv smiselno (načrtno) učinkovati s sistematskim prisluhom duševnim (psihičnim) in telesnim (fizičnim) momentom v človeku. Pred sestavo načrta barv je treba zato točno preštudirati zelo izpremenljive razmere, ki nastajajo ob faktorjih: človek, delovno

Naša udeleženca bosta seznanila sodelavce z najbolj aktualnimi pridobitvami tega kongresa in ogledov tovarn na posebnem predavanju (medtem že izvršeno) ter sproti obravnavala in podajala stvari, ki so za nas zanimive in možne. Koristnost sodelovanja na takih mednarodnih forumih se bo tako izkazala tudi v našem podjetju. Udeleženca sta že sedaj predložila prve uporabne zaključke.

mesto, okolica in produkcija. Tako je treba n. pr. obravnavati ljudi, ki delajo v velikih produkcijskih dvoranah na polno zasedenih strojih in morajo dajati točno strokovno delo, s pomirjevalnimi — tako imenovanimi hladnimi barvami (v barvnem krogu od iztekajoče rumene barve do konca modre skale). Nasprotno pa se s pridom uporabljajo v tovarniških prostorih, v katerih se izvajajo bolj groba težaška dela in katerih prostori bi morda zaradi svoje širine vplivali mrzlo, tople barve (v barvnem krogu od rumene do konca rdeče barve).

Nadalje mora biti barva v pravilnem razmerju do nianse barve materiala, ki ga obdelujemo. Učinkom skrivanja se moramo izogniti. Posebna stvar, ki jo tudi moramo upoštevati, je razmerje prostora. Delovni prostor, ki vpliva preveč obsežno, lahko brzino dela bistveno zmanjša. Z uporabo čelnih sten v dolžinski osi v eni izmed bližnjih barv, n. pr. oranžasto, se prostor optično skrajša. Če se gibljemo v tej smeri, da poiščemo kakšen predmet, se bomo hitreje gibali, ako vlada v naši podzavesti občutek bližine.

Postavi se lahko vprašanja, katere lastnosti so svojstvene za posamezne barve. V naslednjem nekaj karakteristike, čeprav

je treba upoštevati, da se morejo ti podatki smatrati le kot neka smer zaradi neskončne možnosti kombinacij v niansah barv tako temeljnih kakor barvnih kombinacij.

Rumeno: Ta barva, naslikana kot svetla sončna rumena barva, stoji nevtrarno v prostoru, učinkuje poživljajoče, izravnavna nasprotja, vzbuja socialni občutek skupnosti v človeku. Hladnejša rumena barva (ki prehaja rahlo v zeleno barvo), učinkuje vsiljivo na čustvo in se zato lahko uporablja za pospeševanje prehodnega prometa na stopniških in prehodih sploh. Čista rumena barva je izmed vseh barv najbolj vsiljiva in se vsiljuje v ospredje. Ta barva je primerna posebno za svarilna in signalna znamenja ter za označevanje predmetov, ki jih ne smemo spregledati.

Oranžasto: Oranžasta barva kot pastelna in topla barva se močno približuje opazovalcu in učinkuje optično toplo (prostori v oranžasti barvi se občutijo za 4 do 5 stopinj Celzija toplejši kakor so v resnici). Oranžasta barva v čistem polnem tonu je najboljša svarilna barva. Ta barva povzroča skoraj isto veselje do iniciative kakor rumena barva, toda občuti se bolj prijetna in se da bolj vplesti v velikih

ploskvah v harmoničnem razporedu. Poglavitno uporabno polje so zato vozila, dvigala, žerjavni mostovi, transportna orodja in slično.

Rdeče: Učinek te barve je edinstven. V njej tiči dinamika, polna zavednosti. Pri ureditvi obrata po barvah zahteva ta barva zase področje požarne varnosti ter zaščite pred nesrečami. (Ta trditev najbrž ne bo veljala, kajti povsod na svetu je kot opozorilna barva rumena barva. Opomba uredništva.)

Modro: Ta barva daje mirni hladni kontrast (nasprotje) proti vsemu, kar človeka vznemirja. Po svojih lastnostih, in sicer optičnega oglaševanja ropota, optičnega zmanjšanja teže in sploh optičnega zmanjševanja je ta barva primerna za poslikanje strojev. Trodimenzionalni značaj te barve preprečuje vtis, da bi se pomešali stroji v velikih strojnih dvoranah drug v drugega in tako »urejuje« strojni park.

Zeleno (absolutno zeleno): Ta barva je najbolj mirna barva, ki sploh obstaja. V prostoru stoji nevtralnno in skromno. Prednjači pred modro barvo, se manj vsiljuje kakor rdeča ali rumena barva (optična ureditev prostora).

Toliko o barvah na sploh. Razlikujemo delovne barve, svarilne barve in signalne barve. Medtem ko se morajo delovne barve za vsak objekt posebej določiti, ker predstavljajo glavne barve v prostoru, so signalne barve jasno vnaprej določene.

Signalne barve:

Rdeče Ral 3002 — služi za celokupni sistem požarne varnosti in za preprečevanje nesreč v tem smislu, da se naslikajo nevarni deli strojev rdeče. Ti deli pa se morajo nato opremiti z zaščitno napravo (pokrovom), da se rdeča barva v normalnem stanju ne vidi. Rdeča barva naj svari le pri nepredvidnem približevanju brez zaščitne naprave. Mesta, na katerih se morajo stroji mazati, se lahko označijo z majhnim rdečim krogom. To pa se mora izvajati tako, da se rdeča barva v oddaljenosti ne vidi več.

Rumeno Ral 1012 — je primerna za zaščitno ograjo, za posode za odpadke in za označevanje nevarnosti v kombinaciji črno-rumeno.

Oranžasto Ral 2000 — za gibljive dele na napravah žerjavov, označevanje ročic na strojih, za vozila, ki se uporabljajo v notranjosti obrata. Uporablja se tudi kot svarilni trak na cestnih vozilih.

Modro Ral 5007 — za obveščevalne tablete za poslikanje strojev.

Zeleno Ral 6011 — za električne naprave (motorji, stikala in slično).

Rjavo Ral 8015 — je barva za ogrevalna telesa (visoka emisijska vrednost).

Zeleno Ral 6001 — barva za označevanje okvirov za instrumente in stikalne plošče. Ista barva osvetljena z belo daje ploščinsko barvo za stikalne opazovalnice.

Črno-belo — za označevanje prog.

Ko smo sestavili barve za določeni objekt, moramo iste še harmonično prilagoditi. Tu je treba upoštevati predvsem dva načela glede barv. Istočasno nasprotje zadane medsebojno vplivanje barv, n. pr. siva barva se prikazuje pod vplivom sosedne rdeče barve, zelena in rdeča barva

učinkuje malo manj rumeno. Rdeča barva se približuje zaradi sosedne rumene barve k škrlatasti barvi, rumena se približuje zeleni. Pri združitvi rumene in modre barve se prikazuje rumena barva nekoliko oranžasta in modra dobi odtenek vijoličaste. Sukcesivno nasprotje je dejstvo, da vidi oseba z normalnim vidom barvasti objekt, ki ga sprejme zavedno ali podzavedno zopet, kadar odvrta pogled na drugače pobarvano ploskev, in sicer v isti obliki, toda v svetlejšem odtenku in v bolj popolni smeri temeljne barve. Tako najdejo oči zaposlenih ljudi n. pr. v šivalni dvorani, v kateri obdelujejo modro blago, hitro izravnavo, ako se stene rumeno poslikajo in tako se oči ne utrudijo preveč zaradi stalnega sprejemanja (barv).

Tako je treba barve najprej psihološko ugotavljati, potem harmonično urejevati, nadalje izravnati njihovo medsebojno vplivanje in končno upoštevati vrednost optičnega odseva. To se pravi, kadar ležijo okna prostora proti severu in nasproti

Franc Ivič:

Organizacija priprave dela v livarnah

V vsakem dobro organiziranem in dobro vodenem livarskem obratu je temeljita priprava dela in brezhibna predkalkulacija osnovni pogoj za ekonomično proizvodnjo.

Čim bolj se prejeta naročila na osnovi risb, skic, modelov in vzorcev predelajo oziroma če se vsak delovni postopek predela in se zagotovi nemoten potek dela, tem hitrejša (in brez trenja) in s tem cenejša bo proizvodnja. Strokovno osebje v pripravi dela ima veliko odgovornost in mora imeti dovolj strokovnega znanja oziroma prakse. Obvladati morajo vse delovne faze, imeti morajo šesti čut za napake, ki se od časa do časa ponavljajo. Podvzeti morajo pravočasno ukrepe za odklanjanje teh, pravočasno preskrbeti pripomočke za brezhibno produkcijo. Imeti morajo dobro vajo za čitanje načrtov in odgovarjajoči predstavniki zaklad, tako da po krajšem razmatranju jasno uočijo kritična mesta, ki se morajo prvenstveno upoštevati. Z dobro pripravo dela je storjenega polovica dela.

Vsaka kupčija se začne z naročilom, ozir. s ponudbo od strani naročnika, kateri zahteva predkalkulacijo, ponudbo, naročilo, potrdilo naročila, izgotovitev in odpremo kosov, kar predstavlja normalni poslovni potek.

Na žalost se še vedno ugotavlja, da se vse premalo in pomanjkljivo vršijo predkalkulacije naročil, predvsem zaradi neelastičnega cenika, ki je sestavljen po teži in stopnji kompliciranosti. Pojavljajo se preveliki skoki v ceni med posameznimi skupami. Iz tega sledi, da z ene strani predkalkulirane cene ne krijejo proizvodnih stroškov, z druge pa so previsoke in narastejo lahko tako, da jih naročnik reklamira.

Praksa nam kaže, da imajo livarne, ki prevzamejo naročila nepregledana, pomanjkljivosti pri izgotovitvi modela. Ta nedostatek se opazi komaj v livarni, in kar je še hužje, ga ugotovi odjemalec sam. Pri takem načinu dela je reden potek proizvodnje okrnjen, dobavni termin prekoračen, proizvodni stroški višji, temu primerno pa večji izmeček.

Ponudba oziroma naročilo se lahko detajlno predela samo na osnovi predloženih načrtov,

stoji stavba s streho iz rdeče opeke ali močno pobarvana stena, tedaj je treba upoštevati optično spremembo, katero se more pričakovati zaradi vpada barvastih svetlobnih žarkov.

Veljajo lahko sledeča načela: strešne konstrukcije, vezave na strehah, železne in po potrebi tudi lesena ogrodja oken v tovarniških dvoranah je treba pobarvati v aluminijasti barvi. Stenske barve naj bodo modre le v določenih primerih. Na splošno se modra barva na stenah neprijetno občuti. Ta občutek se lahko stopnjuje do neznosnosti, če se modra barva približuje ultramarinu. Ta efekt se lahko koristno izkorišča, če je treba v predsobah, hodnikih in podobnih prostorih doseči hitri prehod.

Naravno je, da se moramo ozirati pri oblikovanju barv tudi na umetno razsvetljavo. Posebna pazljivost je potrebna pri ploskvah, ki stojijo druga proti drugi v kotu, manjšem kakor 90°, kajti tukaj močno nastopa optično pomešanje barv.

obstoječih modelov ali pa v skrajnem primeru po dostavljenih vzorcih.

Naslednja tehnična vprašanja se morajo v pripravi dela vsekakor razčistiti in vnesti v obratni nalog:

- Ali se stavljajo posebni pogoji?
- Ali se ulitki preizkušajo na notranji nadpritisk (atm.) — varilnost?
- Ali naj bodo ulitki kaljeni?
- Ali zadostuje predpisana kvaliteta vlitkov zahtevani trdnosti po Brinellu?
- Predpisani prevzemni pogoji po RBV-JR — ali se zahteva tovarniški atest?
- Ali so zahtevani termini izvedljivi?
- Ali so zahtevana svojstva vlitka dosegljiva?
- Ali so odgovarjajoči okviri na razpolago?
- Ali dostavi modele naročnik ali jih izdelamo mi (za manjše število naročenih kosov zadostujejo leseni modeli, za večje število metalni modeli z metalnimi jedrniki za strojno in ročno oblikovanje).
- Uskočna mera za lesene modele — matične — se mora določiti po kvaliteti metalnega modela.

— Ali so zahtevane tolerance dosegljive?

— Če so na načrtu označene stene oziroma površine, ki ostanejo neobdelane in morajo biti čedno in čisto vlitte, se morajo predpisati dosegljive tolerance za te ploskve.

— Ali so v načrtu upoštevane potrebne konicnosti? Na žalost prav te konstruktorji premalo upoštevajo.

Pri konstrukciji z velikimi razlikami v presekih je treba te posebno dobro proučiti in na podlagi detajlnega študija določiti lego vlivkov, nalivkov, jedra kakor tudi kokile, če so morda potrebne. Kajti samo tako lahko dosežemo kompaktne ulitke. Ugotoviti je treba, ali se lahko namestijo nalivki na pravih mestih, ali potrebujemo za to določena ojačanja na teh mestih ali pa se mora izvršiti sprememba konstrukcije. Ugotoviti se mora, če obstajajo možnosti razpok zaradi zaprtosti jeder. Ako te obstajajo, se morajo ta mesta ojačati z rebri.

— Ali se lahko pojavljajo lastne napetosti ulitka, ki bi zahteval prežarenje?

— Ali so potrebni za poravnavo ulitka ozir. komada kalupi?

— Katere končne poskušnje ulitkov so potrebne in katere priprave oz. naprave so za to potrebne?

— Ali so potrebni dodatni delovni postopki za dosego zahtevane tolerance ulitka?

Mnogo od teh problemov lahko reši priprava dela z umestnimi predlogi o spremembi v obojestransko zadovoljstvo. V praksi nastopa seveda še več takih problemov, kateri se morajo obravnavati konkretno od primera do primera.

Gornja vprašanja so samo del celote, ki jih mora skrbno obravnavati priprava dela. Ko je to osnovno vprašanje s strani priprave dela rešeno, se lahko pristopi k predkalkulaciji.

KALKULACIJA

Načeloma se mora za jekleno litino uvesti kosovna kalkulacija. Za ugotavljanje cene okvirov izhajamo iz predpostavke, da je ves okvir napolnjen z večjim številom istih komadov, kolikor en sam komad ne izpolni okvira. Naročniki večkrat zahtevajo povprečno ceno odličkov. Taka ponudba se naslanja na število komadov, ki se navajajo v pogodbi. Pri dodatnem naročilu enega komada se mora določiti nova cena. Cena litine se ravna predvsem po plačah oblikovalcev, jedrarjev, čistilcev in brusilcev. K tem stroškom se prištejejo seveda še vsi ostali stroški, amortizacija, režijski stroški in slični. Pri kalkulaciji jeklene litine ugotavljamo težo ulitka.

Plače oblikovalcev in jedrarjev, so mero-dajne za ceno ulitka. Manjši je vpliv tekočega železa, ker je to odvisno samo od izplena.

Plače čiščenja in brušenja so plačam oblikovanja in izdelavi jeder proporcionalne. V čim višji težavnosti stopnji je odlitek, tem višja je cena. Na primer: kompliciran vliček z mnogimi jedri zahteva tudi dodatne čase čiščenja in brušenja, verjetno tudi ravnjanja, verjetno tudi detajlno preizkušanje komada po prevzemniku.

Kalkulant mora poznati vse okvire, ki so v livarni na razpolago. Imeti mora seznam okvirov.

V strojni oblikovalnici oblikujemo večje število ulitkov na strojih. Pri serijskih komadnih je vsekakor potrebno, da se čas posameznih delovnih postopkov ugotavlja in določi po obstoječih principih normiranja. Na podlagi večjega števila časovnih ugotovitev določimo konstantni čas izdelave na osnovi volumna okvira v litrih in stopnji kompliciranosti. Ugotavljanje časa za oblikovni okvir je naslednji:

To — operativni čas

V — volumen okvira v litrih

TF — časovni faktor v min./l.

Minutni faktor se ugotavlja po tarifni postavki.

Skupni čas izdelave kalupa po posameznih delovnih postopkih je približno sledeči:

1. Oblikovanje in vstavljanje jeder . 76⁰/₀
2. Vlivanje 8⁰/₀
3. Izpraznjevanje 12⁰/₀
4. Odbijanje vlivka 4⁰/₀

Skupni čas: 100⁰/₀

Če računamo za oblikovanje, vlivanje 100⁰/₀, tedaj znaša dodatni delovni čas za izpraznjevanje 19—20⁰/₀.

Način oblikovanja	Faktor okvira v min./l		
	enostavno	normalno	težko
strojno	0,26	0,33	0,38
na jedra	0,40	0,50	0,56
ročno	0,65	0,75	0,85

Veliki komplicirani ulitek drobilca je izpadel brezhibno.

V teh časovnih faktorjih so zapopadani sledeči delovni postopki: oblikovanje, vlivanje, izpraznjevanje, prinašanje in vlaganje jeder. Modelni in polnilni pesek sta na razpolago.

Čas za izpraznjevalce: 1,8 do 2 min. za kompletni okvir kot povprečno za vse velikosti, kar odgovarja storitvi 1 m³ oblikovalnega peska v 1 h.

Delovni postopki: izpraznjevanje okvirov, odlaganje odlitkov in zlaganje okvirov, vlaganje peska. Grupi izpraznjevalcev okvirov se lahko določi čas izpraznjevanja enega okvira n. pr.: v prejšnjem primeru smo predvidevali 1,8 do 2 min. za okvir, pri čemer je vzlet srednji čas vseh velikosti okvirov. Recimo, da ima okvir 351 volumna, potem je $35 \times \frac{60}{2} = 1000 \text{ l} = 1 \text{ m}^3$ peska v 1 h izprazni in preseje, seveda pa se morajo ti delovni časi določiti na samem delovnem mestu, upoštevajoč organizacijo dela, priprave, pot in slično.

Za hitro določevanje plače oblikovalcev po okviru ali 100 kg surove litine služi kalkulantu diagrama oziroma primerno računalo.

DOLOČANJE ODPREMNEGA TERMINA

Ko smo rešili osnovna vprašanja o načinu in ceni izgotovitve, nam preostane še določevanje odpremne terminu.

V splošnem so ti termini odvisni od zasedenosti kapacitet livarne oziroma čistilnice. Pri veliki zasedenosti so daljši, pri manjši pa krajši. S predpostavko, da je zmogljivost vseh oddelkov vskladena tako, da ni ozkih grl, ki bi povzročila zastoj v rednem toku proizvodnje od oblikovanja preko čiščenja in brušenja do končne odpreme s strani OTK. Na ta način se lahko določi termin izključno po zmogljivosti oblikovalnice. K temu času se doda (n. pr. 10 do 14 dni) kot sigurnostni čas odpreme.

Za oblikovalnico potreben čas pa je odvisen od števila naročenih kosov in od kakovosti modela. Če je naročeno manjše število kosov, izdelamo navaden model, ki ima točne mere in nujno koničnost. Za večje število ulitkov se izdelajo metalni modeli, pri čemer se določi od časa do časa tudi večje število modelov.

Čas oblikovanja se določi po obstoječem času oziroma številu izgotovitve kalupov v osmih urah. K temu času se prištejejo izdelovalni časi ostalih obratov. Model se da v livarni v serijsko litje takrat, ko naročnik poskusni kos pregleda in ugotovi pravilnost

mer. V nasprotnem primeru se model popravi in izpopolni.

Šele po popolnem razčiščenju vseh vprašanj, ki so vezana z izdelavo ulitka, lahko pristopimo k določitvi termina odpreme. Držanje terminov pa je seveda odvisno od zasledovanja le-teh po terminskih referentih oziroma koordinatorjih, ki po mesečnih oz. tedenskih operativnih planih zasledujejo njihovo pravočasno izvršitev. Seveda ne bo to delo potekalo v obratu brez zastoja, kakor je to zaželeno in planirano, vendar pa se lahko z dobro voljo in razumevanjem zadolženega oseba ugodni marsikateri želji naročnika.

Čim točneje se predelajo ponudbe in naročilnice s strani priprave dela in kalkulacijskega oddelka, tem hitreje in brez trenja poteka delo v obratu in tem točnejša bo predkalkulacija glede na dejanske stroške izdelave.

UREDITEV MODELNEGA SKLADIŠČA

Ni pravilno, če se modeli vskladišajo po naročnikih; modeli naj se vskladišajo po sortnih grupah, ne oziraje se na lastništvo modela. S tem dosežemo, da se večji modeli shranjujejo v spodnjih nadstropjih, medtem ko se manjši modeli lahko tesno zložijo, s čimer vsekakor pridobimo na prostoru in preglednosti skladišča. Pri tem se pokaže, da obstajajo enaki oziroma podobni modeli, ki malenkostno odstopajo od naročenih. Odvečne modele lahko izločimo, s čimer zopet pridobimo na prostoru. S tem se lahko znižajo proizvodni stroški litine, n. pr. zobniki, kolesa, drobilne plošče itd., ker obstajajo enaki oziroma podobni modeli.

Predpostavka dobre organizacije v modelnem skladišču pa je, da se dobro premišljena shema organizacije dosledno izvaja. Skladišče modelov naj bo tako urejeno, da ne najde modela samo za to določeni skladiščnik, ampak da morejo tudi drugi po obstoječih podlagah vsak čas najti zahtevani model.

Ako naročnik sam pošlje model, tedaj mora skladiščnik takoj pregledati dobavnice in ugotoviti, če je vse v redu sprejel. Posebno je paziti na sestavne dele modela. Če na modelu ni označeno, koliko jedrnikov in drugih delov spada k modelu, mora skladiščnik to takoj zaznamovati in ošteviliti s črnim lakom na dotičnem modelu. To delo naj se izvrši z največjo skrbnostjo. Če tega ne opravimo s potrebno vestnostjo, nam v doglednem času ni več mogoče ugotoviti, če je naročnik poslal jedrnike ali ne. Pri ponov-

nem naročilu se začne ugibanje, kakšno jedro naj se vzame. Ne preostaja drugo, kakor prositi naročnika, da nam pošlje risbo ali pa sporoči, kako se naj odprtina odlije.

Ko je vse v redu, izstavi skladiščnik modelno karto in jo vrne pripravi dela, katera izdelava skico in opremi karto z načrtno in evidenčno številko. Skladiščnik uvrsti karto zopet v kartoteko, določi pa predhodno mesto, kjer bo shranjen model, ki ga je na karti sam zaznamoval. Priprava dela livarne dopolni po modelni karti svoje delovne liste. Priprava dela ima s tem izvod kartotečne karte v rokah, podobno kot jo ima skladiščnik. Ta karta se še ne sme odložiti, ker se mora vnesti še vse potrebno. Najprej se vpiše št. ON, nato datum naročila, število naročenih kosov, dobavni termin, odprema teža in cena.

Karta je s tem dragocen pomagač pri delu. Vsi vpisi dajo pisarni pri zopetnem naročilu možnost že pri potrdilu naročila javiti dobavni termin. Pri ponovni kalkulaciji je z lahkoto kontrolirati prodajno ceno.

Modeli se odlagajo na policah, ki nosijo številke, katere vpiše skladiščnik. Modelna mizarna vodi tudi modelne knjige, ki nosijo označbo koristnika, na primer:

A Črna metalurgija	prej A/1
Težka industrija	" A/2
Industrija motorjev	" A/5
Industrija težkih strojev	" A/6
B Ladjedelništvo	" C/2
C Cementarne	" A/3
E Elektranje	" E
G Črna gora - Bosna-Hercegovina	—
H Hrvatska	—
L Lahka industrija	" F
M Makedonija - Srbija	—
O Ognjestalni material	" A/4
P Poljedelstvo	" D B/2
R Rudniki premoga	" B/1
Barvane kovine	" B/2
Nafta	" B/3
S Slovenija - opekarna	" G
V Vojna industrija	" M
Z Zeleznice	" C/1

1. Vsak model se opremi s tekočo delovno številko in oznako (A-B-C i. sl.), ki označujejo začetno črko industrijske panoge oz. republike.
2. Razpoznavni znaki modelov se izpišejo na črni oziroma zeleni podlagi, katere velikost se prilagodi številki modela. Modelne šte-

vilke naj se pišejo z drugo barvo. Številke za domače modele se izpišejo z rumeno barvo, medtem ko se številke za tuje modele zaznamujejo z belo barvo.

3. Vsi na novo prispeli modeli se vknjižijo v odgovarjajoče knjige po tekočih številkah.
4. Voditi bi se morala trojna različnobarvna kartoteka, od katerih je ena urejena po naročnikih, druga po modelnih grupah, to je po sortimentu, tretja kartoteka gre v obrat in se po izdelavi modela odloži v modelnem skladišču, to pa komaj takrat, ko sta že izpolnjena ostala dva kartona. Po izvršitvi naročila oziroma po odpremi modela se odložita modelni karti po naročnikih in sortimentu v odgovarjajočo kartoteko. Po izstavitvi osnovne modelne karte se morajo model in jedrniki po obstoječih načrtih točno pregledati, če odgovarjajo zahtevanim meram. Te ugotovitve se za beležijo na modelni karti (drugi ali tretji). Tako izpolnjene modelne karte se dostavijo pripravi dela livarne v nadaljnji postopek. Model se do vlitja vskladišči v poseben prostor do njegove uporabe. Po že obstoječih delovnih nalogih in modelni karti se izpišejo delovni listi.

5. Po realizaciji naročila se po zbranih delovnih listih in po podatkih za pokalkulacijo izpolnijo odgovarjajoče rubrike porabljenega časa izdelave, tako da pri ponovnih naročilih lahko koristimo čase izdelave.

Precejšnja prednost vodenja kartoteke po podobnih vrstah modelov je v tem, ker nam da smernice za boljše izkoriščenje izkustev, pridobljenih po prejšnjih stroških izdelave in za boljše predkalkulacijo novo naročenih kosov, za boljše gospodarjenje in znižanje proizvodnih stroškov.

Da bi se modeli v modelnem skladišču tako pregledno vskladiščili, opremimo model poleg tekoče številke na modelni karti še z eno skladiščno številko, s katero se točno označuje mesto vskladiščenja. Moderno urejeno skladišče z več nadstropji ima navadno podolgovate hodnike — gledano od stopnišča. Prav tako ima hodnike vzdolž oken. Ti so vezani s prečnimi hodniki, ki jih omejujejo police. Hodniki, police in predali so ošteviljeni. Te oznake so razvidne iz modelne karte. To so normalna šestmestna števila, katerih prve štiri številke označujejo točno mesto vskladiščenja modela, in sicer prva številka nadstropje modelnega skladišča, pri čemer se pritličje označi z (0) ničlo, ostala nadstropja

pa z njihovo številko 1, 2, 3. Druga številka označuje prečni hodnik (podolžni hodniki se ne oštevilijo, ker je označba prečnega hodnika nesporna in jasna). Tretja številka označuje polico, četrta pa predal. S tem je mesto vskladiščenja modela popolnoma jasno. Številko sestavljenih delov modela označujeta obe zadnji številki. Dvodelni model z dvema sestavnima deloma, en enodelen in en dvodelen jedrniki, je sestavljen iz sedmih delov. To je označeno v zadnjih dveh številkah 07. Na primer: modelna številka 164209 nam pove: model leži v I. nadstropju v šesti vrsti, na četrti polici, v drugem predalu in je sestavljen iz devetih sestavnih delov vključno z jedrniki.

Tako vskladiščeni modeli prihranijo mnogo ur, ki se sicer izgubijo z nepotrebnim iskanjem. Med letom se te izgubljene ure sumirajo v lepe tisočake.

IZDELAVA MODELOV

Pri izdelavi modelov in modelne opreme moramo upoštevati uskočno mero, dodatek za mehanično obdelavo ulitkov, kakor tudi dodatek, ki temelji na tehničnih zahtevah ulivanja.

Za izdelavo modelov, njihovo ojačanje in vezavo za izbiro vrste lesa, debeline lesa in način povezave sestavnih delov modela ni merodajna samo velikost, temveč tudi zahtevnost pri nabijanju, tresenju in razmajanju modela v pesku.

Jedrniki in šablone naj se izdelajo po sličnih vidikih. V vsakem naročilu za izdelavo modela mora biti naveden kakovostni razred ter število ulitkov, ki naj se po tem modelu ulijejo. Ako število ulitkov ni navedeno, je izdelava poljubna. Deljeni in nedeljeni modeli morajo biti tako solidno izdelani, da vzdržijo razmaganje in izvlačenje modela iz peska. Za razmaganje in izvlačenje modela iz peska se morajo vsekakor uporabljati pripomočki.

NAVODILO ZA IZDELAVO MODELA

1. Uskočna mera.

Ako naročnik ne predpiše drugače, veljajo kot smerne vrednosti sledeče linearne uskočne mere:

- siva litina 1%,
- bronca in rdeča litina 1,5%,
- cink 1,5%,
- jeklena litina 2%,
- medenina 1,5%,
- svinec 1%,
- temper litina 1,6%,
- baker kositer 1%,
- aluminijeve in magnezijeve legure 1,25%.

Če praksa pokaže, da krčenje po navedenih številkah odstopa, se mora ugotovljen odstotek napisati na risbi in na modelu. Uskočna mera, ki odstopa od teh smernih vrednosti, se mora v naročilu za izdelavo modela posebno poudariti.

2. Naročnik modela mora označiti dodatek za obdelavo in dodatek, ki ga zahteva livarsko tehnična praksa, sicer določimo le-tega sporazumno z naročnikom. — Izgubljene glave, nalivki, vlivki, poskusni kosi i. sl. se izdelajo samo po izrecni zahtevi naročnika.

3. Poševnost modela.

Poševnost modela se označuje s kotnimi stopinjami. Ta označba velja za lesene in metalne modele ter jedrno značko. Pri deljenih jedrnih značkah, ki so nameščene ob straneh modela, se napiše mera za jedra na spodnjem robu modela. — Ako naročnik ne navede posebne mere za poševnost modela, uporabljamo mere po posebnih tabelah.

Tako smo na Ravnah doma, na Ravnah doma. Na Čečovju bo še lepše, ko bodo vmes grede in nasadi. — Da pa bo ostalo lepo, moramo skrbeti sami.

4. Predpasnik za pesek.

Predpasnik za pesek je letvica, ki je nameščena na spodnji strani jedrne značke in služi za čedno vlaganje jedra.

5. Zaoblitev robov.

Robovi vseh ploskev z dodatkom vred morajo biti zaobljeni. Polmer zaobljenega roba ne sme presegati dve tretjini dodatka za obdelavo. Izvzete so večje površine, ki ležijo na delilnih ploskvah modela.

6. Kakovostni razred modelov.

Kakovostni razred I:

Pod ta razred spadajo leseni modeli in jedrniki, ki so zelo točno in solidno izdelani. Ti modeli služijo za oblikovanje večjega števila ulitkov. Uporabljajo se za ročno in strojno oblikovanje. Mesta, ki se prekomerno obrabljajo, so zavarovana z najmanj 2 mm debelimi jeklenimi ali medeninastimi letvicami.

Izdelava modela.

Za sestavljanje segmentov, kolotov, obročev, okvirov in podobnih kosov ene debeline se navpični stik opremi z utorom in izpustom. Pri sestavljanju kosov treh in več debelin opremimo navpični stik gornje in spodnje debeline z utorom in izpustom. Navpične stike vmesnih sestavnih delov zlagamo navzkriž, na kar jih čvrsto zalepimo. Ostala vezilna sredstva prilagodimo debelini lesa in izdržljivosti modela. Oporniki limanih teles so odvisni od konstrukcije modela, od pribora za zrahljanje in pribora za izvlečenje modela iz peska.

Površine modela in jedrnika, ki so prekomerno izpostavljene obrabi, je treba primerno zavarovati. Delne površine modela, ki služijo za namestitev pribora za izvlečenje modela, naj bodo primerno vdolbljene, pri modelih s tankimi stenami pa ojačene. Zlebe s tremi in več milimetri polmera opremimo z lesenimi ali usnjenimi robovi. Za vezavo lesenih modelov uporabljamo izključno lesene vijake in vlimane klince. Za vodila pa pridejo v poštev samo kovinski diblni. Modeli I. stopnje se morajo trikrat prepleskati z modelnim lakom. Za izgotavljanje jedrnikov veljajo enaka navodila kot za izdelavo modelov, pri čemer zadostuje enkratni plesk.

Kakovostni razred II:

V ta razred spadajo leseni modeli in jedrniki za serijsko ročno oblikovanje. Limanje okvira, izpusta in utora pride v poštev le v izjemnih primerih. Za izdelavo jedrnika veljajo smernice kakovostnega razreda I.

Kakovostni razred III:

Sem spadajo leseni modeli, jedrniki, ki služijo za ročno oblikovanje posameznih ulitkov. Za izdelavo teh modelov uporabljamo smrekov ali jelkov les. — Za izdelavo modela ne obstajajo posebni predpisi. Prosti deli na modelu se lahko pripnejo, privijejo in označijo z majhnimi rebrci ali s črnim lakom.

Kakovostni razred IV:

V ta razred spadajo kovinski modeli in modelni pribor iz sive litine, svinca, cinka,

medenine in legure lahkih kovin. Modeli in modelni pribor so v celoti strojno obdelani, razen težkih prehodov, ki se obdelajo ročno.

Kakovostni razred V:

Sem spadajo kovinski modeli in modelni pribor po kakovostnem razredu IV. Take modele izdelamo ročno, vendar pa morajo biti delilne ploskve strojno obdelane.

Označba kakovostnega razreda.

Vsak model mora biti označen s kakovostno stopnjo. Primerno mesto za signiranje je jedrna značka oz. mesto, ki ga določimo sporazumno z naročnikom.

7. Plesk (spoznavalne barve po DIN 5381).

8. Označba modelov.

Pisava na modelih in modelnem priboru naj bo izpisana s črnim lakom. Kakovostni razred in modelna številka naj se izpišeta po možnosti na ploskvah, ki ostanejo neobdelane. Namesto profilnih črk se lahko uporablja tudi izdolbljene črke ali številke. Modelna številka se napiše ali nabije na vseh prostih sestavnih delih modela. Na zadnji strani modela in jedrnika se vtisne številka, medtem ko na sprednji strani izpišemo številko s črnim lakom. Na glavnem modelu označujemo pod modelno številko število sestavnih delov modela, n. pr. 2 modelna dela, 4 jedrniki, 5 prostih delov itd. Pri modelih z več jedniki je priporočljivo oštevilčiti posamezne sestavne jednike in jedrne značke po redu vlaganja v kalupe.

Izdelki naših fužin na razstavi v Zagrebu. (Aranžma St. Marchiotti.)

SLIKA IN BESEDA
Z URŠLJE GORE

To sta slika in beseda o pridnosti in značaju ljudstva te dežele. Flika pri fliki so kmetje in bajte do vseh strmin in višin te rode, a ljubljene zemlje. Samo ta pridnost, ta skromnost in ta ljubezen, ki jih izpričuje že pogled po deželi, so nas usidrale tu in ohranile tisočletje. To ljudstvo ni imelo polja, pa je ljubilo breg, naj ta ljubezen ne usahne.

Prof. Janko Messner:

GNOJVOŽA NA KOMELNU

Starodavna in originalna samopomoč naših »burnih pavrov« strojnškega predela

Poleg steljeraje, ki smo jo v našem listu že popisali, je gnojvoža nadaljnja oblika kolektivnega dela po naših kmetijah. Gnojvoža pa se je ohranila le še po hribih podjunske meje. Niže dol — vsaj na našo stran — menda nikoli ni prodrla.

Hartmanova Milka je zapela o Komelnu takole: »Komel, Šmarjeta nam češnjev sta cvet«. Prežihov Voranc pa je dejal o istem svetu nekako takole: »Deri me, deri, drugače bom jaz tebe! Z golimi rokami rij po mojem drobovju, če hočeš, da ti dam kruha!«

Navidezna pomota na prvi pogled: ali se je zmotila Milka, ali pa se je zmotil Voranc. Ne, nobene pomote ni tukaj. Maja meseca vzcveti Komel od Belšaka do Šmarjete in dalje do Svetega mesta v čudoviti vijoličasti belini, da Poljanci z Libuškega, Šmihelskega ali Dobovškega polja zamaknjeni zremo v to cvetočo goro. To majsko podoba je pesnica pila in ta podoba je prevzela vso njeno bit, da se ji zdi Komel nazadnje kakor en sam bujen češnjev cvet. V svoji zamaknjenosti ji lirična duša ne išče strmin in visečih njiv, niti hlevov in hiš, zidanih v strm breg, niti zdrtih kolo-

vozov ali kozjih steza, speljanih skozi frate, praprot in vresje.

Milka je Libučanka, Poljanka, in Poljanci vidimo v naši gori že od kraj kraja samo njene dobrote: češnje, sadje, mošt, črnice, maline, brusnice in orehe. — Milka je z svojim značajem lirik-impresionist, ki z zasanjanim pogledom boža zdaj korške pečine, zdaj dješke višine, poroma od Heme v Slovenjah k božjemu grobu na Humec in pozdravlja od tod Dravo in jezero, vasice in cerkvice, posejane po vsej širni Podjuni.

Vorančeva pesem o tem koroškem gorskem svetu je epska. Njene korenine tiče globoko v rumenkasti ilovici in rjavkastem laporju, v spokalicah in žuljih gorjanske kmečke roke.

Prav gledata i prva i drugi.

Kmečko prebivalstvo si je šlo včasih kdaj mnogo bolj na roke in v medsebojni pomoči premagovalo težave, bodisi pri obdelovanju zemlje bodisi pri pospravljanju pridelkov. Misel o združnem delu je bila tedaj trdno vkoreninjena v ljudeh, bolj kot dandanašnji. Delo, ki je moralo biti opravljeno v kratkem času iz kakršnih koli vzrokov (vreme, nevarnost, da se pri-

delek pokvari ipd.), je združilo sosede, da, čestokrat celo naselje: tako žetev, napravljanje stelje (steljeraja), flincanje koruze (nzv. tudi rufanje ali kožuhanje), popravljanje poljskih poti (rabota), taritev itd.

Za taka uslužnostna dela je veljalo nezapisano pravilo: kakor ti meni, tako jaz tebi. Špekulacije v slabem pomenu besede ni bilo v ljudeh. Vsakdo se je potrudil, kolikor se je le mogel. Tako skupno delo si je srenja krajšala in lajšala na različne načine. Že med delom so bistrumneži in šaljivci nagajali zbadljivim, prešernim dekletom, te pa jim niso ostajale dolžne ne malo ne manj in so točno vračale. Zamere ni bilo ne na tej niti na drugi strani, čeprav se je bližalo tako nagajanje že tu pa tam žalitvi. Zabava je pač služila delu, a to je moralo biti opravljeno. Večeri in noči po taki kolektivni delovni manifestaciji pa so razvezali jezike in so sprostiti vso neugnano domišljijo zaljubljenih fantovskih in dekliških src. Pesem in smeh sta se lovila pod nizkim stropom »hiše« (velika soba), krapi so se smejali iz glinaste sklede na mizi in vabili: vzemi me, ali ne vidiš, kako širok, bel pas mi je napravila gospodinja!

Družbeno izživljanje ob takih priložnostih je dalo pozabiti trdo borbo za vsakdanji kruh. Dandanes ni več mnogo tega. Mehanizacija poljedelstva je odkazala skoraj vsem tem delovnim navadam in običajem mesto v zgodovini, v knjigi.

Steljeraja je znana še na Šelempergu, na Strojni, v Šentanelu in pod Uršljo goro. Gnojvožo (gnoj-vozo) pa prirejajo samo še na Komelnu in delno v območju Strojne.

Kogelnik, Kužnik, Brnik, Drug, Mikic, Pistotnik, Mlinar i. dr. so gospodarji grozečih komelskih strmin in jarkov, vsak zase kralj na svojem vrhu. Tu je tista zemlja, ki jo je treba vsakih pet let voziti ali nositi s spodnjega roba nazaj na vrh, ker se pač orje samo navzdol. Oktobra vozijo gnoj za pšenično setev zdaj temu, zdaj drugemu kmetu. »Kakor zemlji strežeš, tako ti daja«, je trda resnica tudi na Komelnu, a spraviti gnoj v hud breg je morda zanje najtežavnejše delo. Gorjanci ga opravljajo z veliko skrbjo in ljubeznijo. Ob tem skupnem delu, gnojvoži, so se oblikovale in ustalile svojevrstne navade.

Na dan gnojvože pridejo k hiši že zelo zgodaj furmani, kidači, skopači in trosile. Furmani z voli ali s konji, ostali z vilami in grebelicami, vsi pa z lepo porcijo dobre volje. Kidači bašejo gnoj pri domu, skopači ga kopljejo na njivi raz voz, a trosile, ženske, ga sproti trosijo. Do večera mora biti delo opravljeno.

Stopimo na Komel.

Hladna in vlažna jesenska noč. Drugovo dvorišče še ovija mrtva tema. Oživlja ga edinole voda, ki žubori v korito. Iz jarka gor prihaja nedoločno šumenje potočka,

pri sosedu onstran globeli pa zavija pes, počasi, bojazljivo.

Kuhinjsko okno je zažarelo. Gospodinja je pristavila zajtrk. V istem hipu zaropoče in zarožlja: prvi voznik je na mestu. Menda je spet Fužinarjev Tevžej. Noč je premagal prvi od vseh, zato bodo slavili njegovo pridnost ves dan in vse leto. Morda se je tudi letos že večer poprej pritihotapil k domačiji in postavil previdno konja v hlev, da ga ne bi kateri drugih vozačev prehitel. Drugi pravi, da je večbarti že tako storil.

Gospodinja je brž pripravila repičevo župo, povodila ajdovo moko in skuhala kavo. Okrog petih zjutraj bo. Sedaj ropočejo vozovi drug za drugim proti dvorišču, fantje in dekleta pa sedajo za mizo: furmani in kidači za prvo, trosile in skopači za drugo. Tedaj že vzamejo Tevžeja v delo: »Guaj, da buš prpelov li'p pušlc!« Dobro se je treba založiti, kajti delo bo težavno. Kidači se prvi dvignejo od mize in hite nalagat vozove. Visoka lesena fasada, umetno izrezljana v kmečkem gorskem slogu, se nejasno lušči iz umikajoče se teme. Tudi ko zaškriplje prvi voz v breg in hite za njim trosile, se še komaj malo svita, toliko da oko razloči veliko megleno morje, razlito po vsej Podjuni — od temnega okvira Karavank na levi do Gorenjsice in Svinje planine na desni. Trosilje

ščiplje v prste, pordele od hladne in vlažne megle. Na kodrih in obrvih pa se jim prikazujejo srebrne rosne kapljice, medtem ko jim žare lica živordeče, kajti furmani so to jutro neverjetno hitri, saj jih vozi kar osem. Kakor bi trenil, je mala južina. Sonce je v tem času zrahljalo meglo v dolini. Zdaj se nevoljno vleče in dviga, razcefrana, po jarkih ob vznožju Pece in vzdolž Drave.

Nervozno in hitro pospravijo dekleta malico, saj že pelje Tevžej pušeljc. V gnoj ima zasajeno smrečinko, vso ovenčano z rožami. A ko stopim bliže, odkrijem na pušeljcu tudi pajčevino, kropljive, trnje in korenje. Kolikera simbolika! Tedaj pa se trosile tudi že zakade proti vozu, izpulijo drevešček, navale na voz, ga skušajo zvrniti po bregu, in če furmanu ne priskoči na pomoč skopač ali tisti, ki »mongje« (se pravi voz drži), se mu lahko pripeti, da privleče voz domov brez koles. Tevžej se to ni zgodilo. Krepak je in spreten. Skoraj neopazno se je znebil gnoja in že podi konja navkreber, da odmeva od nasprotnega brega pokanje biča in njegov rezki bistahoo.

Ena izmed trosil pa mu je prav tako spretno vtaknila v voz nagelj, povit z rožmarinom in s cigaretami. Morda ga je skrila v komat ali celo v konjsko grivo? Pošilja ga kidačem. Kdor ga najde, tistega

Ali vidite to sliko! Tam davno nekoč je baje hudič zapeljeval Kristusa. Hotel ga je pridobiti zase. Povabil ga je na neki hrib in mu kazal krasno deželo, ki mu jo takoj da, če bi hotel delati z njim. Šele dolgo dolgo potem so ugotovili, da je moglo biti to samo pri nas, kajti samo tu je dežela tako lepa, da bi smel upati na uspeh. Uršlja gora je zraven, Plešivca pa na tej sliki ne vidimo, ker je zadaj za goro.

Jakob Segula:

BLAŽ ARNIČ

Prispevek k življenjepisu našega največjega skladatelja

Blaž Arnič je bil tu. Triglav film ga je povabil. Njegova glasba, s katero so mu napolnili srce in sluh vrhovi Raduhe, Olšave in Pece ter solčavski grabni, bo zabučala ob prizorih Vorančevega »Vodnjaka«. Tako bosta dva kmeta dala prizor in zvok v skupno doživetje. Voranca seveda že docela poznamo. Naprosili smo glasbenega zgodovinarja, prof. Jakoba Segulo, da kot najboljši poznavalec življenja in dela skladatelja Blaža Arniča pove поблиže tudi o njem.

Bilo je sredi novembra 1941. leta. V zadnji vrsti s poslušalci skoraj napolnjene velike Unionske dvorane v Ljubljani smo sedeli pisatelj Prežihov Voranc, skladatelj Blaž Arnič in jaz. Poslušali smo glavno vajo za koncert, ki se je vršil naslednjega dne. Pevski zbor Glasbene matice in orkester Slovenske filharmonije sta pravkar izvajala četrti stavek Arničeve »Prve simfonije«, ko je dirigent Samo Hubad izvajanje nenadoma prekinil ter prosil skladatelja za neko pojasnilo. Medtem ko se je Arnič mudil v ospredju dvorane, pri odru, mi je Voranc dejal:

»V Parizu sem pogosto posejal koncerte, na katerih sem vselej užival, čeprav se na glasbo popolnoma nič ne razumem. Zdaj se počutim ravno tako, kakor takrat v Parizu, ugaja mi, veličastno je.«

Nato se je s svojimi predirljivimi očmi poglobil v moje in strogo, skoraj ukazovalno nadaljeval:

»Ti pa, ki se na glasbo dobro razumeš, mi boš povedal popolnoma odkrito, koliko je Arničeva glasba vredna.«

je. Če ga pa ne odkrijejo, pripada furmanu, ki je pripeljal oni večji pušelje na njivo.

Za južino postreže gospodinja z ovco. Ovčja župa z nudelci, hren ali repičev »zos« z ovčjim mesom, povrhu pa krap. Te naloži v veliko skledo in skrije mednje lep nagelj z rožmarinom. Kakor hitro se pojavi kopasta skleda na mizi, že planejo vsi hkrati po njej, da krap neusmiljeno frijo na vse strani — pač tako dolgo, da se pušelje najde.

Da bi ohranil gospodar dobro voljo med kidači in trosilami, vodi še neko drugo igro v spretnosti: tri jabolka vrže mednje. V prvem je denar. Zanj se razvije najhujša borba. Kdor ulovi drugo, dobi osminsko žganja, in kdor tretje, šestnajstinko.

Zvečer pa mora biti »kiseva župa« ali pa golaš in toliko opevani jegličevi nudelni. Ko postavi gospodinja te na mizo, čuješ kaj kmalu: »Hec nudel, štija župa«, v volovskem jeziku: »Dajte nudeine semkaj, a juho nesite proč!« Da nudelni! Koliko borbe in koliko smeha je zadelj njih! Gospodinja jih mora stražiti, da ji že pred večerjo ne odnesejo sklede. A ti, če si neroden, ne boš pojedel niti enega celega,

Do takrat sem umetnine obeh mojstrov že dodobra poznal, zato z odgovorom nisem bil niti najmanj v zadregi:

»Če bi vidva menjala vlogi in bi ti komponiral, Blaž pa pisateljval, bi ne bilo opaziti v vajinih delih prav nobene izpremembe, tako zelo sta si po vsebini in načinu izražanja podobna.«

Nekaj časa je še zamišljeno strmel

saj ti ga še vzamejo, ko že držiš usta odprta na stežaj, da bi ga spravil na varno.

Tudi zvečer so krap na mizi in z njimi še »brati« (neke vrste buhteljni, ki imajo namesto marmelade cimet) ter suški krap ali hrušelni. Tedaj romajo tudi grče mošta od ust do ust, a za red v želodcu skrbi steklenica črničevca. Praznično razpoloženje prevzame dekleta in fante, hlapce in deklet, gospodarja in gospodinjo. Mehi in klarinet prebudijo od dela in mošta obnemogle noge, ki zdaj krepko udarjajo ob pod v taktu polke. Rezko vriskanje seka tišino trde noči.

Kazalec na stenski uri se bliža polnoči, a v Drugovi hiši valove lesena tla enakomerno pod iskrimi udarci razgretih pobov in deklet kakor na lepo nedeljo. Zavite v prah, ki se je dvignil iz tal, vzdihujejo in ječe deklinje v krepkem objemu gorjanskih pobov. Tem pa curlja s čela vroč znoj, pomešan s prahom, da so vsi lisasti v obraz.

Morda je ob dveh, morda ob treh zjutraj, ko jih harmonika končno užene. Na gorici se kratko poslove, nato krenejo vkreber ali v dolino, pač vsak v svojo stran. Meni pa zveni v ušesu ona znamenita: »Jaz sem an burn pavr...«

vame, nato pa so se trde poteze njegovega obraza polagoma omehčale in v očeh mu je zažarela iskrena radost, ko je vzkliknil:

»Vraga, tega sem pa zelo vesel, potem-takem je njegova glasba, ki jo toliko hvalijo, v resnici dobra!«

Ravno to duhovno sorodstvo in medsebojno spoštovanje je med obema velikima umetnikoma spletlo tesno prijateljsko vez, ki ju je družila vse do Vorančeve smrti.

Da sta si tako sorodna, ni pravzaprav nič čudnega. Obema je potekala zgodnja mladost v skoraj enakih življenjskih razmerah, pa tudi nadaljnja življenjska pot obeh je imela mnogo sličnosti. Celo njuna rojstna kraja ležita tako blizu drug drugega, da sta si bila po njih skoraj soseda.

Blaž Arnič je svojih prvih devetnajst življenjskih let preživel na svojem rojstnem domu. Ta stoji v Gornji Savinjski dolini, nad Lučami, skoraj tisoč metrov visoko na pobočju preko dva tisoč metrov visoke Raduhe. Kot otrok je pasel živino, ko pa je nekoliko odrasel, je obdeloval njive na odrih, kosil, prenašal seno, mlatil, klestil smrečje za steljo, pripravljaval drva, tesačil, spravljal les v dolino ter ga splavljal, stoječ sredi razdivjane struge Dupeljnika, vse do Savinje, kjer so sestavljali splave. Opravljal je pač vse tiste posle, ki so za hribovskega kmeta neizbežni.

Kakor večina sosedov, so bili tudi Arničevi za glasbo zelo nadarjeni. Vsak prosti čas so porabili za prepevanje in igranje na najrazličnejša glasbila. Zato je tudi malega Blaža glasba pritegnila že zelo zgodaj. Še otrok se je na skrivaj naučil igranja na harmoniko, čim bolj pa je odraščal, toliko več glasbil je obvladal in tem lepše je prepeval. Kmalu ga kot izvrstnega harmonikarja daleč naokrog ni mogla pogrešati nobena svatovščina in je ni bilo veselice brez njegovega sodelovanja. Najbolj pa je bil srečen takrat, kadar je imel priložnost v Ljubnem poslušati godbo na pihala. Skladbe, ki jih je tam slišal, je potem kar po spominu naučil igrati godce, katere je zbiral okrog sebe.

Toda kmalu mu vse to ni več zadoščalo. Prav po tistem se je v njegovi notranjosti pričela oglašati želja, da bi se naučil voditi godbo po notah, kakor jo vodi kapelnik v Ljubnem, ali pa, da bi se naučil igrati na orgle vsaj toliko, kolikor to zmore organist v Lučah. Hrepenenje po glasbeni izobrazbi se je oglašalo od dne do dne silneje, kadar se je povzpел na vrh Raduhe in se razgledoval širom po domovini, pa je postalo naravnost neznosno. Nekaj neznanega ga je z vedno večjo silo vleklo od doma v svet.

Že devetnajstleten se tej mogočni vabi ni mogel več upirati. Nekega dne se je odločil. Vzel je skromne prihranke, oprtal nahrbtnik, se poslovil od matere, sester in brata ter se poln vere vase pogumno napotil kar peš preko Volovljeka proti Kamniku, od koder se je nato z vlakom odpeljal v Ljubljano, novemu življenju in težkim borbam z njim naproti.

V Ljubljani se je nagonsko izognil visokim poslopjem ter se na slepo srečo napotil tja, kjer so stale le nizke, prtične ali kvečjemu enonadstropne hiše. Zašel je v Novi Udmat. Tam je od hiše do hiše povpraševal za stanovanjem, dokler se ga ni usmilila revna, toda srčno dobra čevljarska družina. V njihovi spalnici je dva meseca prenočeval na golih tleh pod klopjo, dokler ni postala prosta tesna podstrešna izbica, v kateri je nato ves srečen prebival več let.

Ko so ga čevljarjevi ob prihodu spraševali, kaj namerava v Ljubljani početi, jim je samozavestno odgovoril: »Glasbo bom študiral.« Za željo je vedel, ne pa kje in kako se mu bo izpolnila. Tedaj so se domači spomnili na orglarsko šolo na Poljanski cesti in naslednji dan mu je domači sin pokazal pot do nje. Brez obojavljanja se je Blaž javil pri voditelju šole Stanku Premerlu in je imel srečo: bil je sprejet. Spočetka okoren, se je po treh letih povzpел do najboljšega učenca.

V teh treh letih pa je v njem obenem dozorel sklep, da kot organist na farah ne bo za hlapca. Zato je po dokončani orglarski šoli raje vstopil v finančno službo, ki mu je bila ravno na razpolago. Toda že po nekaj mesecih ni mogel več strpeti brez glasbe. Ker mu ni preostajalo drugega, je naposled vseeno prosil za službo organista. Dobil jo je v Bučki na Dolenjskem.

Zdaj se je pričel z vsem mladostnim zanosom predajati glasbenemu izživljanju. Pričel je komponirati in koncertirati. S časom se mu je posrečilo iz treh far sestaviti močan pevski zbor, s katerim se je pričel pripravljati za samostojen koncert. Tik pred koncertom mu je njegov župnik rekel:

»Kaj se boš ti ukvarjal s tako velikimi zadevami. Za to so sposobni le gospodje v Ljubljani, ki so dovolj študirani!«

Sprla sta se in župnik uspelemu koncertu sploh ni prisostvoval. Za mladega organista pa je imel ta spor dobre posledice. Spodbudil ga je, da je podvzel vse potrebne korake in se lahko že čez nekaj dni poslovil od župnika z besedami:

»Ker vam nisem dovolj dober, grem zdaj v Ljubljano študij nadaljevat, da bom postal tudi jaz takšen gospod, ki je sposoben voditi velike koncerte!«

To pot se je vpisal na konservatorij, kjer je študiral kompozicijo in igranje na orglah. Dasi se je v tem času silno težko prebijal skozi življenje in je moral, da se je preživljal, često opravljati skoraj ponižujoča dela, je vendar študij v štirih letih uspešno zaključil. Pa ne samo to. V teh letih je tudi pridno komponiral ter dovršil vrsto vokalnih in instrumentalnih skladb. Od teh jih je bilo precej izvajanih že takrat, nekatere pa so bile celo natisnjene v raznih glasbenih revijah.

Vendar mladi glasbenik s temi uspehi in z znanjem, katerega si je doslej pridobil, še vedno ni bil zadovoljen. S pomočjo skromne podpore se je odpravil nadaljevat študij kompozicije in dirigiranja na Dunaj. Tudi tam je poleg študija v najtežjih okoliščinah, ko je

Arničeva rojstna hiša.

jedel le po enkrat na dan ter delal v nezakurjeni sobici ob razsvetljavi in ogrevanju petrolejke, nevzdržema komponiral. Tri njegove skladbe, in sicer del simfonije »Duma«, Uvertura in Klavirski trio so bile tam na javnem koncertu tudi uspešno izvedene. Toda skladatelj prvih dveh skladb ni imel priložnosti slišati, ker je takrat ležal od dela in stradanja izčrpan v bolnici in bruhal kri.

Po diplomi se je Arnič izpopolnjeval še v Varšavi, Krakovu in v Parizu, nato pa se je pričela zanj najtežja borba, borba za kruh. Posrečilo se mu je sicer dobiti službo na privatni gimnaziji v Bolu, na otoku Braču, toda tam ni vzdržal več kakor eno leto. Njegov neumorno snujoči duh je namreč nujno potreboval sprostitev, nadaljnega umetniškega zorenja in uveljavljanja v javnosti, kar pa je možno doseči edinole v večjem kulturnem središču. Zaradi tega se je ponovno vrnil v Ljubljano.

Ker se ni hotel politično opredeliti, se je dolga leta zaman potegoval za najrazličnejše službe v svoji stroki. Preživljal se je v tem času z zasebnim poučevanjem glasbe, z vodstvom raznih pevskih zborov, s koncertiranjem na orglah in podobnim. Nekaj časa je bil tudi knjižničar Angleškega kluba, kjer je celo bivša lektorica angleškega jezika miss Fanny Copeland na ljubljanski univerzi imela več smisla za življenjski obstanek našega razvijajočega se skladatelja, kakor pa takratna oblast.

Navzlic vsej bedi je mladi skladatelj ves ta čas z brezprimerno vztrajnostjo vneto komponiral ter dovršil do druge svetovne vojne dolgo vrsto del, med njimi štiri simfonije, štiri simfonične pesnitve, več koncertov ter razna komorna dela. Da pa so vse te skladbe prišle do izvedbe na javnih koncertih, se je moral boriti z izrednimi težavami, ki so se zdele včasih naravnost nepremostljive.

V tistem času, ko se je kot meteor pojavil simfonik Blaž Arnič, slovenska glasba na področju simfonije ni imela razen enega samega skromnega poizkusa še nobene tradicije. Takratni vidnejši skladatelji so se zadovoljili z orkestralnimi skladbami manjšega obsega, nekateri pa so celo zagovarjali mnenje, da se je velika oblika že preživela in so ustvarjali le drobna dela, miniature. Zategadelj se danes nič več ne čudimo, če so si tedanji odločujoči činitelji partiture Arničevih obsežnih simfonij, prvih slovenskih simfonij v pravem pomenu besede, ogledovali s skrajnim nezaupanjem in trdovratno zavračali njih izvedbo.

Ko je bil del uvodoma omenjene »Prve simfonije« devet let prej slednjič vendarle izvajan, so ga nekateri klikarski kritiki označili kot nezrel poizkus nečesa ter so se avtorju na ostuden način posmehovali. Bili so pač tudi sami skladatelji, ki so se čutili ogrožene. Kajti vse predobro so poznali ogromno umetniško silo, ki jih je utegnila kmalu zasenčiti in jih končno dejansko tudi je. L. 1941 pa so isto simfonijo, ki je bila takrat prvič izvajana v celoti, na vse pretege hvalili brez izjeme vsi kritiki. Neki kritik, ki jo je navdušeno nazval »epohalno delo naše simfonične glasbe«, se je prav gotovo upravičeno čudil: »Ali je današnjemu priznanju vzrok večja zrelost kritikov, ali pa je delo po devetih letih ležanja v predalu postalo zrelejše in boljše kot n. pr. vino?«

Toda Arnič, ki se je prav dobro zavedal vrednosti svojih del, vse to ni niti najmanj preplašilo. S pomočjo svojih prijateljev je sam organiziral simfonične koncerte, na katerih so se izvajale njegove skladbe. Velikanski uspeh je imel že koj prvič. Unionska dvorana, ki je bila zaradi nemogočih poizkusov hipermodernih skladateljev na koncertih več let skoraj prazna, je bila zdaj polna. Poslušalci so Arničeve skladbe takoj vzljubili in so jih sprejeli z največjo

toplino. Njegovi koncerti so bili poslej razprodani že tri dni prej, kar je bilo za tiste čase nekaj nezaslišanega. Njegov skladateljski sloves je rasel od koncerta do koncerta, dokler ni viharno odobravanje po nepozabni izvedbi dveh stavkov velike simfonije »Dume« pod taktirko Lovra Matačića prepričalo tudi njegove najbolj zagrizene nasprotnike.

»Blaž Arnič, slovenski Bach«, »Vodilni slovenski simfonik Blaž Arnič je s Pemsijo planin dosegel izreden uspeh«, »Skladatelj Blaž Arnič v ospredju simfoničnega ustvarjanja«, taki in podobni so bili debelo tiskani podnaslovi člankov v slovenskih časopisih. V njih so kritiki ne glede na strankarsko pripadnost slavili Arniča kot »najelementarnejšega komponista na Balkanu in trenutno morda tudi v Evropi«. Zahtevali so, da mora biti Arnič zastopan na slehernem simfoničnem koncertu ter so mu prerokovali sijajno bodočnost in priznanje njegove umetnosti tudi izven meja naše domovine.

Mimo vsega tega slednjič tudi oblast ni mogla in po tolikih letih trpljenja je Arnič šele februarja l. 1941, ko mu je že bilo 40 let, dobil stalno službo profesorja na srednji šoli Glasbene akademije.

Vsa ta težka, marsikdaj obupna borba za obstanek, med katero se je neprestano razvijal v velikega in splošno priznanega skladatelja, pa ga je prekalila in izzorila tudi politično. Ko je sovražnik zasedel naše kraje, je bila njegova politična zavest že tolikšna, da je kot eden izmed zelo redkih izjem odločno odklonil podpis protikomunistične spomenice. Že maja 1941. leta je bil na prvem ilegalnem kulturnem plenumu Osvobodilne fronte izvoljen v delovni odbor, v katerem je izvrševal važne funkcije vse do svoje druge aretacije leta 1944.

Njegova delovna soba je postala torišče sestankov in sej. Skoznjo so se povezovale v OF skoraj vse skupine ljubljanskih kulturnih ustanov, Univerze, Glasbene akademije, Drame, Opere in drugih ter skoraj vsi vidnejši kulturni delavci, med njimi pesnik Oton Župančič in pisatelj F. Ks. Finžgar. Iz nje so odhajali kulturniki, opremljeni s ponarejenimi legitimacijami, na partizansko ozemlje. Skladatelj sam jim je dajal zadnje napotke in preko kurirjev zasledoval njihov prehod skozi okupatorske in belogardistične bloke.

Zaradi proglasitve kulturnega molka, katerega se je Arnič ves čas zvesto držal, kljub neprestanemu pritisku okupatorjev in njihovih podreptnikov, v javnosti ni več nastopal. Našel pa je še vedno dovolj časa in moči za skladateljevanje.

V skladbah, ki jih je ustvaril v tem času, v veliki simfoniji »Vojna in mir«, v simfonični pesnitvi »V pričakovanju« ter Triu II. za violino, čelo in klavir, se zrcali ves njegov borbeni polet, njegova ljubezen do trpinčene domovine in njegova vera v končno odrešitev in lepšo bodočnost. Ista čustva je hotel izraziti tudi v četrtem, vokalno-instrumentalnem stavku celovečerne, največje slovenske simfonije »Duma«, ki je prav tako nastala

v tem času. Zato ga je po posvetovanju s pesnikom Miletom Klopčičem in z odobrenjem avtorja »Dume« Otona Župančiča samega zanosno zaključil z besedami iz pesnitve, toda tistimi, ki so se zdele skladatelju za ta čas najpomembnejše: »... ljubim jih s hrupom in šumom ta velika mesta — skoznje v svobodo gre, skoznje v bodočnost gre cesta...«

Tik pred zaključkom simfonične pesnitve »Gozdovi pojo«, v kateri opisuje veličastno partizansko borbo, je bil spomladi 1944. leta aretiran in kasneje odveden v taborišče smrti, v Dachau. Tako je moral še skozi to najstrahotnejšo od vseh življenjskih preizkušenj in nam je le po naključju ostal živ.

Po osvoboditvi je bil nastavljen kot redni profesor kompozicije na Akademiji za glasbo v Ljubljani, kjer predava še zdaj. Ko si je za silo opomogel od zlih posledic taborišča, je pričel z velikim poletom znova komponirati in je obogatil slovensko kulturo z novim, dolgim nizom velikih glasbenih umetnin. Plod njegovega povojnega dela so: 6. simfonija »Samorastnik«, 7. simfonija »Pesem dela«, 8. simfonija »Na rodni grudi«, simfonične pesnitve »Gozdovi pojo«, »Nove zarje« in »Povodni mož«, dva Koncerta za violino in orkester, kantata »Z vlakom« za soliste, zbor in orkester na besedilo Otona Župančiča, simfonične skladbe za razne dokumentarne filme, med njimi za »Partizanske bolnice« ter »Partizani in tisk«, okrog trideset skladb za mešani, moški, ženski in mladinski zbor, klavirska suita »Slike iz mladosti«, ki je bila pred kratkim natisnjena, vrsta skladb za violino in klavir, za klarinet in klavir itd.

Če seštejemo vsa njegova dosedanja, običajno zelo razsežna dela, nam ta preprost račun sam od sebe dokazuje, da Blaž Arnič že samo po številu velikih, predvsem simfoničnih del ni le največji slovenski, marveč tudi največji jugoslovanski skladatelj. Ravno tak je po vsebini in izrazu. V svojih skladbah z izredno, večasih naravnost nebrzdano elementarnostjo, toda s prav tolikšno čustveno toplino izraža vso svojo ljubezen do lepote slovenske zemlje in do vseh bitij, ki živijo na njej. Do najmanjšega utripa je povezan z vsem, kar se v naši domovini dogaja. Kljub silnim dramatičnim vzponom in padcem, izraženih v čudovitih kontrastih, je njegova glasba polna vedrega življenjskega optimizma. Namišljene patetike ne pozna, temveč teče vse kar pripoveduje povsem neprisljano in naravno. Že zelo zgodaj si je izoblikoval svoj lastni način glasbenega izražanja, po katerem je mogoče njegove skladbe z lahkoto prepoznati med drugimi. Svoje misli, čustva in doživetja slika kolikor je le mogoče enostavno in jasno, toda z najtanjšim čutom za estetsko lepoto, za kar pa je treba toliko večje duhovitosti in iznajdljivosti. Njegove umetnine so tako polne izvernih domislekov, izpeljanih z dosledno logiko, toliko harmonsko barvite, razpletene v širokih, polifonsko se prepletajočih melodijah, pestre v instrumentacijskem pogledu ter globoke po vsebini, da jih lah-

ko mirne duše vzporejamo z velikimi deli svetovnih mojstrov.

Spomladi sem sedel na nekem sestanku med skoraj samimi delavci. Pisatelj Miško Kranjec nam je predaval o sodobni slovenski kulturi in o raznih nezdravih pojavih v njej. V diskusiji, ki je bila zelo živahna, so hoteli navzoči vedeti med drugim, kako so bile podeljene letošnje Prešernove nagrade in zakaj tako ter ne drugače. Zanimalo jih je, čemu ljubljanski radio kakor nalašč oddaja kar naprej, teden za tednom edine tri simfonične skladbe skladatelja, katere mu je vsa slovenska javnost odrekla upravičenost do te nagrade. Nadalje jih je zanimalo, kakšne smotre zasleduje Slovenska filharmonija, da je s svojim pevskim zborom in orkestrom v prejšnji sezoni izvajala kar tri velika religiozna dela, medtem ko ta odlični, številni in dobro plačani pevski zbor ni imel časa, ali pa ne volje naštudirati in izvajati izvorna slovenska dela, s čimer bi dala skladateljem nadaljnjih spodbud, ostalim zborom pa vzgled za pravilno interpretacijo. Razprava je trajala dve uri in še so jo znova načeli na naslednjem sestanku, takšno je bilo v moje presenečenje zanimanje delavcev za naša kulturna vprašanja.

Zaradi tega sem prepričan, da tudi čitatelji Koroškega fužinarja niso šli kar tako mimo mojega članka in da se marsikdo, ki po časopisih zasleduje našo kulturno dejavnost, vprašuje:

»Kako je vendar mogoče, da je tako pomemben skladatelj, kakršen nam je bil pravkar predstavljen, na koncertih tako malo zastopan in da od njegovih velikih del čujemo v radiu le peščico?«

V odgovor navajam le nekaj zanimivosti.

Predpreteklo sezono je Slovenska filharmonija izvajala Arničev Koncert za violino in orkester ter 8. simfonijo »Na rodni grudi«. Bil je, kakor vedno, od poslušalcev navdušeno sprejet. Nehote se vsiljuje misel, da prav zaradi tega v pretekli sezoni ni bil več na programu abonmajskih oziroma izrednih koncertov SF. Bil pa je zastopan na koncertih za mladino posameznih šol s Koncertom za violino in orkester. Tudi mladina je njegovo skladbo sprejela s spontanim navdušenjem. Dijaki ljubljanskega učiteljskega pa so med viharnim odobravanjem poklonili skladatelju Arniču, virtuozu Ruplju in dirigentu Cipciju celo šopke. Zato verjetno tudi na teh koncertih v bodoče Arnič ne bo več zastopan. Kajti na letošnjih enaindvajsetih abonmajskih koncertih SF Arniča zopet ni na programu, pa tudi ne katerega koli drugega slovenskega skladatelja razen Škerjanca, ki ima to srečo, da sme poleg profesorske službe opravljati še službo upravnika SF. Ta bo s svojima skladbama zastopan na dveh koncertih.

Uprava SF se na osnovi raznih anket, dognanj njenega umetniškega sveta in kaj vem česa še, sklicuje na to, da poslušalci slovenskih skladb ne marajo. Vsaj sprejem Arničevih skladb postavlja upravo SF na laž. Nakljub vsem tistim anketam lahko mirno trdim, da ga med poslušalci ni, ki bi se za rast slo-

Prof. Ignac Kamenik:

Poskus renesanse v ravenskem kulturnem življenju

Ako razmišljamo o kulturnem življenju Meziške doline in posebej Raven, je treba predvsem upoštevati te momente:

1. Ravne so pokrajinsko determinirane, t. j. so ločene od ostalega slovenskega ozemlja in po naravi ne teže proti jugu. Ta lega je vse-skozi ustvarjala svojstveno kulturno psiho, ki je več ali manj črpala snovi in oblike kulturne dejavnosti iz ožje okolice, t. j. od ljudi, ki tu žive.

2. Po vojni so se Ravne močno spremenile ne le ekonomsko, ampak tudi po svojem življu. Nekdanjo kompaktno celoto kolikor toliko kulturno istosmernih prebivalcev je zamenjala zmes vseh mogočih človeških usod, ki nosijo s seboj kulturni pečat tiste okolice, iz katere so izšli. Upoštevati je treba, da živi danes na Ravnah vsaj petdeset odstotkov ljudi, ki niso domačini in ki prinašajo iz vseh krajev Slovenije neenotno duhovno strukturo. Tako se različni kulturni in gospodarski interesi posameznikov šele zraščajo v celoto, ki bo drugačna od nekdanje izrazito lokalne.

3. Posledica tega dotoka novih sil je nujni spoj ravenskega kulturnega življenja s splošno slovenskimi, kar obenem ruši meje proti jugu. Ta zadnji moment bi morda ozki lokalni patriotje imenovali internacionalizacijo ravenske kulturne zasedranosti in izgubo ravenske kulturne samobitnosti, z drugo besedo: Ravne bi izgubljale svoj poseben koroški kolorit.

Prav v zadnjem momentu se kaže močna kulturna preorientacija, ki jo je preneslo življenje samo in ki ji ne bomo kos, če je ne bomo priznali.

4. Kulturno življenje kraja (in to vsakega) ima svoje zakonitosti, ki niso enodnevnne, ampak trajne. Vse preveč pozabljamo, da more zanemarjanje in neupoštevanje teh zakonitosti imeti enake posledice v človeški

strukturi kot zanemarjanje zakonov gospodarskega življenja. Hiranje gospodarskega življenja povzroča ekonomske krize, nihče pa ne pomisli, da more tako hiranje v kulturnem življenju povzročiti kulturno lakoto, ki ni nič manjša od fiziološke. Kraj tako dolgo ni močan, dokler ni gospodarski napredek v soglasju s kulturnim.

Če s teh perspektiv razčlenim dosedanje kulturno življenje Ravanov, pridem do teh načelnih ugotovitev:

Krajevni, ozko lokalni element je imel prednost, kar se je pokazalo predvsem v idejnem postavljanju kulturne rasti. Geslo: Zadovoljiti ljudi! ni izviralo samo iz finančnih težav naše Svobode, ampak je imelo globlje korenine. Priznam tako postavljanje problema tam, kjer so za to okoliščine dozorele. Postavim pa takoj vprašanje: Kakšne bi bile posledice, če bi se ravnali po tem geslu v kraju, kjer, kakor sem navedel zgoraj, nov spoj ljudi šele nastaja? Ali ne bi šli v tem primeru korak nazaj in bi kulturno čepeli na starem, ljudje pa bi šli v svoji rasti mimo nas? Obzorno, strokovno in družabno bi se dvignili, a bi bili oblečeni (ali vsaj bili prisiljeni obleči se) v stare obleke. V tem primeru bi kulturno okoreli in postali duševno lagodnejši. Če pa priznamo, da je podlaga kulturnemu napredku nenehna duševna živahnost in lakota, pomeni taka omrtvitev kulturno smrt. Vsa prizadevanja oživitve v taki ozko idejni smeri bi bila reševanje situacije od danes do jutri in v strahu pred morebitno kritiko o nedelavnosti.

Lokalni in interesni moment naj dajeta v našem kraju kulturnemu delu samo barvo; težišče mora biti globlje; pomagati je treba, da se kraj sam kulturno zlije v celoto s slovensko skupnostjo. Kultura ima v tem primeru izrazito revolu-

cionaren pomen, ker človeka soustvarja in ne le zadovoljuje. Zato moramo iti v tem primeru v globino in le predmetno tudi v širino. Pod pojmom »predmetno« mislim različne stroke udejstvovanja, na primer treba je imeti močan, enoten gledališki kader, ki bi se posvetil predvsem gledališkemu delu, in to temeljito. Ne več gesla: Vsakdo na oder, in to pod vsakim pogojem, da nas bo vendar več! — temveč: Tisti na oder, ki ga veseli, da bo tu trdo delal s čutom odgovornosti za druge. Tu bomo torej poglobili delo. V širino bi šli tako, da bi ustanovili na primer salonski orkester, za katerega so pri nas pogoji zreli, ki pa z njim menecamo. Tako bi ravensko kulturno življenje interesno razširili, ne da bi obenem škodili kvaliteti.

Nadalje si priznajmo, da smo nekoliko stereotipni pri celotnem kulturnem delu. Vse naše proslave in akademije imajo enoten program že nekaj let. Vemo, da bo zaigrala godba na začetku in na koncu, da bo nekdo nekaj zapel in recitiral, nekdo nekaj povedal in dekleta ter fantje nekaj zaplesali. Vsi smo prepričani, da ta kliše mori nas in publiko. Kako temu pomagati, o tem bom govoril na drugem mestu.

Naslednje sršenje gnezdo, kamor bom zdaj dregnil, je kritika. S tem v zvezi je cela vrsta vprašanj, ki si jih je treba razjasniti:

1. Kritiki mora imeti neki temelj, na osnovi katerega kritizira. Če je njegovo izhodišče oceniti neki dogodek v perspektivi celotnega krajevnega kulturnega življenja, potem je kritika na mestu. Potem je to kritika in ne kritikaster.

2. Vsakdo, ki kulturno dela v javnosti, ne dela tega zaradi sebe, ampak zaradi okolice, ki od njegove stvaritve sprejema. Zato ni odgovoren samo sebi, ampak javnosti.

3. Kadar kritiziramo kulturni dogodek, ne ocenjujemo tovariša N. N., ampak režiserja N. N., igralca N. N. itd. Torej ne kritiziramo osebe, ki jo srečujem na cesti, ampak človeka, ki igra na odru, pleše, recitira itd. Osebnih napadov tu ni. Sodnik in advokat sta lahko najboljša prijatelja, a pri sodni obravnavi se moreta na smrt spreti, ker gre za resnico, ne za osebe.

4. Kritika mora biti bronamerna in mora graditi, ne rušiti. Na to morda kritik včasih pozabi. Vendar kjer je treba noža, tam ne sme biti strahu in ozirov.

5. Kritika mora spremljati vse kulturno življenje tudi javno. Kaj mi pomaga, če so gledalci nezadovoljni, a tega ne vem.

6. Nevarno je biti zaverovan tako v svoje delo, da ob tem izgubiš razsodnost za zdravo in nezdravo, za dobro in slabo.

Kritika je torej sol vsakega kulturnega življenja in je vsako njeno zavračanje nesmisel. Predlagal bi na tem mestu stalno rubriko za kritiko v »Fužinarju«.

Pri analizi dosedanjega kulturnega življenja na Ravnah bi naglasil, da je bilo doslej nenačrtno in zvezano z velikimi težavami ekonomskega značaja. Vse to nam je dalo izkušnje, da si moremo za bodoče delo, ki naj bi pomenilo prelomnico, začrtati tole:

1. Kulturni dom (Titov dom) je v takem stanju, za kulturno preživljanje prereven, zlasti ker grozi, da se bo zrušila pozimi strešna konstrukcija nad odrom. Občinski odbor je velikodušno priskočil na pomoč, tako da bo novo ogrodje še pred zimo na mestu. V takem stanju bi zadovoljeval dom komaj za dve leti. Bodoče delo se bo potem gibalo v novem kulturnem domu na Čečevju, kjer pod nobenim pogojem ne sme biti ob-

venske glasbene kulture ne zanimal ter bi ga uspehi domače produkcije ne veselili. Uspešna pa lahko postane ta produkcija le takrat, če imajo skladatelji priložnost svoje skladbe poslušati.

Po drugi svetovni vojni vse do letos niso pustili Arničevih skladb v inozemstvo. Iz lahkomišelnosti ali pa zgolj pomotoma je bilo spomladi izvajano na Dunaju med številnimi deli vseh vidnejših jugoslovanskih skladateljev tudi zgodnje Arničovo delo, simfonična pesnitev »Čarovnica«. Kakor povsod, kjer so doslej Arničeve skladbe izvajali, je bil tudi tam lepo sprejet. Dunajska kritika pa je pohvalila edinole Arničovo skladbo, medtem ko je dela ostalih skladateljev v večji ali manjši meri grajala, in to brez kakšne izjeme. Da ne bo takega pohujšanja tudi kje drugod, bo pač Arničevim skladbam zaprta pot v inozemstvo tudi v bodoče...

Če bi hoteli vsaj približno le nakazati, kakšno je žalostno stanje v sodobni slovenski glasbeni kulturi na splošno, polno umazanih spletk, klikarstva, rovarjenja, obrekovanja in podobnega, bi moral napisati najmanj trikrat daljši članek, kakor je ta. Zahtevajo pa, da je treba tako reč opraviti na dostojen, na akademski način. Jaz pa bi raje vzel poleno in mlatil, mlatil!

Leta 1937 je v polemiki, ki se je po

slovenskih časopisih razvijala za in proti mlademu Arničju, nekdo ugotovil, da ima Arnič dve napaki: da je mlad in da nima za seboj dobro organizirane klike. Teh dveh napak se Arnič še do danes ni otresel. Kljub triinpetdesetim letom in neprestanim življenjskim borbam je še vedno mladostno čil, živahen in veder, posebno kadar zaide med mladino. Njegova ustvarjalna sila ni popustila niti za las, nasprotno, zdi se, kakor bi še vedno bolj naraščala. K temu ga poleg njegovega lastnega umetniškega zagona prav gotovo spodbuja vedno širši krog tisočev iskrenih občudovalcev njegove umetnosti.

Ti tisoči sicer ne pomenijo kakršno koli kliko, kljub temu pa zadostno garancijo, da bodo morale Arničeve skladbe še vedno prihajati na koncertni oder in da bodo od časa do časa čuli kako njegovo skladbo tudi v radiu.

Pred kratkim sem imel slučajno priložnost poslušati radijsko priredbo Prežihovega Voranca »Ljubezna na odoru«. Vso oddajo je spremljala Arničeva glasba iz 8. simfonije »Na rodni grudi«. Težko si predstavljam glasbo, ki bi se Prežihu bolj prilagajala, čeprav še ni bila pisana nalašč zanj. Zato z drugimi vred toliko bolj nestrpnost pričakujem filma »Vodnjak«, v katerem se bosta umetnosti obeh velikih mojstrov končno zliili v eno.

IX. KOROŠKI FESTIVAL:

RAVENSKA GIMNAZIJA - VSEBINA

IN TRAJNI KULTURNOPROSVETNI PROGRAM KOROŠKE DEŽELE

Koroški kulturni teden se je razvijal po programu, ki smo ga objavili v prejšnji številki našega lista, le datumi so se pomaknili tako, da so bile prireditve od 3. do 10. oktobra 1954.

O festivalu (oprostite, da še vedno uporabljamo to nemarno ime) smo pred leti toliko napisali, kot do sedaj še noben list v zgodovini človeštva, zategadelj danes ne bomo toliko drobili, posebno še, ker so si te prireditve ob tej pogostnosti vsaj na Ravnah programsko strahovito podobne. Morda so take prireditve ob takih časovnih razdobjih v enem kraju res pre pogoste. Svojevstvena stvar je to in v enem ali dveh letih se ne da dosti stopnjevati. Na drugi strani pa ti gosto periodični nastopi morda še zavajajo, da delaš samo takrat in za ta datumski namen, sicer pa kulturnoprosvetni programi bolj počivajo, kar pa gotovo ni namen, čeprav vsaj na Ravnah slučaj.

Program je bil kar lep, držal pa ni v celoti. Tam je bilo zelo slabo, kjer so zaželen nastop odpovedali izračunano toliko prej, da ni bilo mogoče ustrezno nadomestiti, prireditveni odbor pa čudežev ne more delati. Tu smo hudi celo na mariborsko Opero, čeprav je spet res, da na pol nag v oktobru zunaj ne moreš več prav peti. Predvsem bi bilo torej treba gledati tudi na letni čas: oktobra, ko je pri nas že slana, je z zunanjimi nastopi amen in se začne že sezona smučarjev.

Zelo lep je bil uvodni nastop ravnških študentov in folklorne. Tudi domača godba na pihala je dala lep koncert, pomagala pa skoro vse dni. Posebej so udeleženci pohvalili koncert okoliških orkestrov, med katerimi se je zopet odlikoval slovenje-

graški orkester. Tujski in poslovni gostje, ki so bili takrat tu, niso mogli verjeti, da sta taka šola in višina tudi pri nas. Domačini smo namreč kar rekli, da je pač naše. Slavnostno predvečerno prireditev so imeli člani in članice Kluba koroških študentov-akademikov. Pa pevski zbori iz naših vasi in mest pod taktirko prof. Luke Kramolca. Otvoritveno predavanje Ljudske univerze, ki je bilo posvečeno osemdesetletnici našega soseda, pisatelja Franca Ks. Meška, je lepo pristojalo v naš kulturni venec. Tudi športniki so se potrudili.

Za glavni prireditveni dan pa je dala vsebino otvoritev novega gimnazijskega poslopja, ki je potekla tako, da je bila nesporna vsebina celotne prireditve letošnjega festivala. Tako je tudi moralo biti, saj je ravnška gimnazija veliko skupno prizadevanje našega ljudstva, velika pozornost domovine do tega kraja in trajni kulturnoprosvetni program koroške dežele.

Takole je o vsem tem zapisal »Slovenski vestnik«:

KULTURNI TEDEN V RAVNAH
NA KOROŠKEM

Ljudsko-prosvetno gibanje v slovenjegraškem okraju, ki obsega tudi področje Mežiške doline, je po osvoboditvi nadvse razgibano. Delavska, kmečka in študentska mladina se z vso vnetostjo udejstvuje in izživlja v fizikalni in duhovni prosveti. Telesa moč, duha znanje in krepost — tvoj je lep vzor mladost! Uspehi so nepobitno vidni. V novo generacijo raste prosvetljeno, izobraženo ljudstvo, sposobno in oboroženo dovolj za premaganje življenjskih nalog. Viden izraz duhovno in telesnokulturnega dela so vsakoletni koroški festivali, ki se jih prav radi udeležimo tudi zamejski Slovenci.

enem v tej dvorani tudi prostor za kino. Na starem odru (v Titovem domu) bodo za ti dve leti preuredili tudi odrsko razsvetljavo.

2. Kulturno življenje bo v bodoče načrtno in s čutom odgovornosti do družbe. V ta namen bo treba določiti letni repertoar za dramsko skupino in obenem načrtno določiti tudi javne nastope ostalih skupin »Svobode«.

3. Osnovana bo centralna gledališka skupina s stalnimi režiserji, ki bodo v koordinaciji realizirali program.

4. Mladina bo imela svojo gledališko skupino, ki se bo avtomatično vključevala v centralno s svojim naraščanjem.

5. Da bodo akademije in podobno bolj pestre, je nujno, da so pripravljene najmanj tri mesece vnaprej. Spominske dneve moramo počastiti tudi s samostojnimi nastopi ali večeri skupin in s koncerti.

6. Kritika mora stalno spremljati naše kulturno življenje, obenem naj se o problemih, ki tu nastajajo, razvija diskusija v samem »Fužinarju«.

7. Vzgojiti je treba predvsem močan gledališki kader, saj je naš ideal polpoklicno gledališče in stalen repertoar z abonmajem. V zvezi s tem je širjenje in bogatenje obzorja samih igralcev. Samo bogat človek more drugemu še kaj dati. To kulturno bogastvo

je treba stalno množiti. Zato bomo organizirali v tem letu dva tečaja za gledališke delavce. Enega za kultiviranje jezika (o pravilni in lepi izgovorjavi), da se bo z našega odra kmalu oglasila lepa slovenščina; drugi pa bo posvečen študiju evropske, svetovne in slovenske drame. Igralec mora biti in sam želi biti toliko kultiviran, da mu igranje samo ne bo delalo težav in da bo sam že znal poiskati svojih vlogi odgovarjajoč značaj. — Popolnoma drugačno tehniko igranja zahteva na primer neka grška drama, drugačno spet na primer klasicistična komedija (Molière) itd. Na ta način bo naš oder kmalu zaživel in bo odveč bojazen, da bo dvorana prazna.

8. Porušiti je treba meje med Koroško in Slovenijo. Koroška naj živi v splošnem slovenskem ritmu — to je naš ideal. Naj spozna tudi na primer delavec, ki dela pri Gradisu in je doma iz Prekmurja, da je tudi tu njegov dom. Isto velja za inteligenco.

9. Ustanovili bomo salonski orkester in želimo, da bi tisti, ki jim je igranje na instrument res neki notranji užitek, našli tu prijeten in domač kotiček. Spominjam se nekega salonskega orkestra, ki je nastal po dobri volji glasbenikov in je končno igral že v Radiu Maribor. Treba je glasbo, igro, ples itd. ljubiti, potem gre.

Ves teden pred minulo nedeljo je koroško ljudstvo v Mežiški dolini pokazalo z nastopi pevskih zborov, godb, igralskih folklornih skupin in športnih prireditev svojo ustvarjalnost v kulturnometniškem udejstvovanju.

Višek pa so dosegle Ravne, ki so bile središče vseh prireditev, minulo nedeljo, ko so slovesno odprli kulturno žarišče za vso okolico, svojo gimnazijo, najlepše šolsko poslopje v Sloveniji. K slovesnosti otvoritve gimnazije se je poleg predstavnikov javnega življenja zbralo več tisoč navdušenih udeležencev iz vseh plasti prebivalstva. Ob tem velikem dogodku, ob pozornem poslušanju nagovorov, odličnega petja, recitacij in godbe, smo lahko opazili ganotje navdušenja in mnogim staršem so lesketale solze neizrekljivega ponosa in sreče v očeh. Marsikdo se je spomnil nekdanjih časov duševne revščine in socialne bede, kar je v industrijskih Ravnah in kmečki okolici danes vse drugače. Na prekrasem kraju gimnazija, po vseh Ravnah lepe stanovanjske hiše, študijska knjižnica in delavski muzej, to je velik korak naprej v lepšo bodočnost.

In reportaža o novi gimnaziji:

NOVA GIMNAZIJA NA RAVNAH,

šola resnice, lepote in dobrote za otroke delovnega ljudstva

15. oktober 1945. Sonce s svojo pičlo toploto se lovi v orumenelih orjakih grajskega parka. Muzika v drevju, muzika na grajskem dvorišču, petje na trgu, na cestah in v srcih. Koroški praznik. Prvi koroški festival. Ljudstvo se zgrinja po grajski poti navgor. V sprevedu pa jeklarji v svojih delovnih oblekah in z orodjem na velikih, z zastavami in s cvetjem okrašenih vozovih, vsak voz s svojim muzikantom in z vriskajočimi pobi in dekleti.

Na grajskem dvorišču v naglici za silo postavljen govorniški oder in pult. Sklonjen nad nepregledno, na ozkem prostoru zgneteno

10. Računamo na pomoč, zlasti gmotno pomoč faktorjev, ki jim je dvig kulturnega življenja na Ravnah resnično pri srcu in ki ga dejansko podpro. Kulturnik more dati samo dobro voljo in čas, ki ga žrtvuje, kulturni ljudje pa, ki ne nastopajo na odru, morajo to prizadevanje po močeh gmotno podpreti, sicer je zaman vsako besedno delovanje. Prav v tej zvezi nas veseli velika uvidevnost Mestne občine, ki je letos žrtvovala nad 1 milijon dinarjev v ta namen.

Vozač avtomobila pravi: Če sem našel okvaro na stroju, sem ga s tem že skoraj opravil. Najhuje je iskati napako. Isto velja njah preteklih let, treba je kritične, nesenti za nas. Treba je imeti idejni temelj, perspektivo, kot pravimo, treba se je učiti na izkušnjah preteklih let, treba je kritične, nesentimentalne analize teh let in delo more steči. Upamo, da bo letošnje leto pomenilo renesanso ravnškega kulturnega življenja in bo obenem dalo možnosti za udejstvovanje vsem tistim, ki so doslej to želeli, a se iz različnih razlogov niso mogli vključiti v delo.

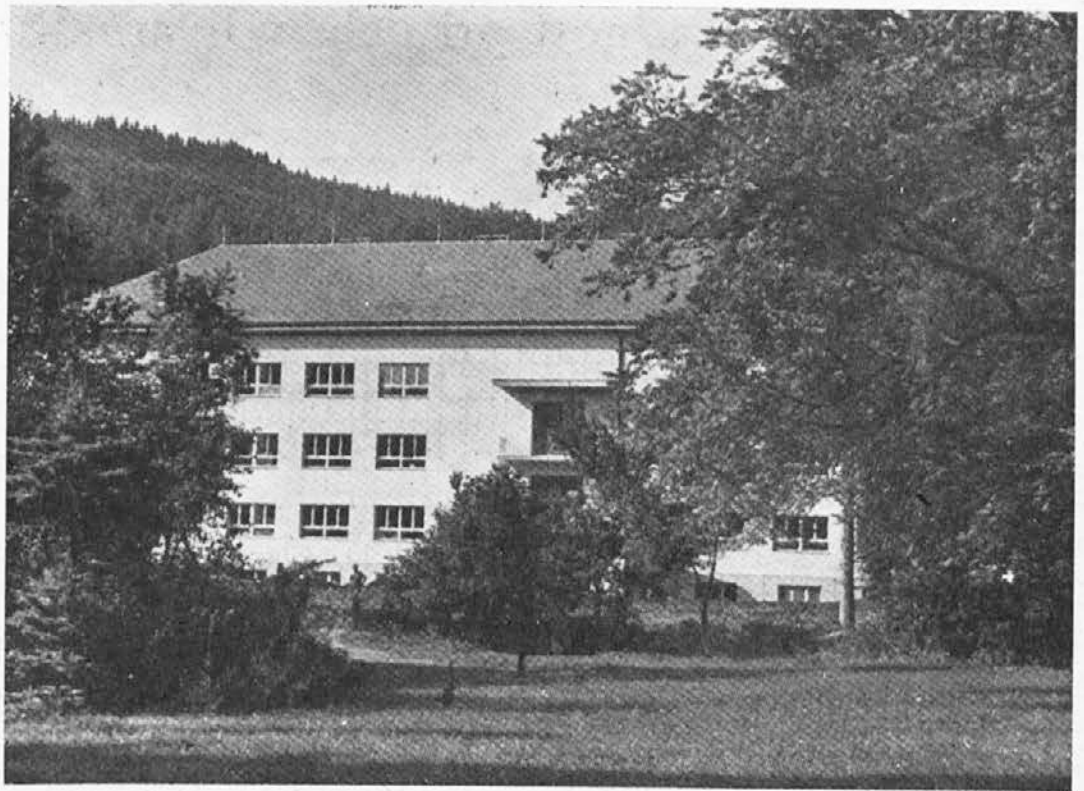
Prosimo vse stare kulturne delavce, igralce, režiserje, folklorne plesalce, balet, glasbenike in druge, da naše prizadevanje podpro, mladino pa vabimo v naš kulturni krog. Tako bo »Svoboda« resnično zaživela.

množico, govori profesor dr. Frane Sušnik. V bledem, shujšanem obrazu mučeniške poteze, ki so mu bile začrtane v dachauskih barakah, a v očeh in v besedi ogenj veselja in navdušenja: »Naša koroška gimnazija ne bo za izobraževanje gospode, ne, na stežaj smo odprli vrata sinovom in hčeram tistih ljudi, ki so morali doslej s klobukom v roki stopati pred visokega oholega gospoda v tovarni, proseč dela, zaslužka za lačno otročad...«

In temu 15. oktobru je sledil 16. oktober, prvi delavnik na novo ustanovljeni gimnaziji. Profesorjev je bilo premalo, na pomoč so morali priskočiti izkušeni učitelji osnovne šole. Tabel še ni bilo. Morale so zadostovati črno prepleskane deske. Kreda je bila povojna, trda, da si s težavo zapisal nanjo angleško besedo ali formulo iz aritmetike. Materinščine ni znal marsikateri v klopi, poznala so se na dijakih kruta leta nacistične germanizacije. Potrebni učbenikov še ni bilo vseh. Lovili smo učno snov pač po možganih. A eno je bilo: volja, velika in močna, v mladih srcih, kakor v predavateljih, pionirjih. Temni ozki hodniki zapuščenega Thurnovega gradu, podobni labirintu, so oživali. Ukaželjna in razposajena mladina je zanesla vanje žarek pomladi. Vrisk, smeh in petje.

In leta so tekla. Na videz mirno, enostavno. Prvi maturantje, osmošolci, maja 1948. In prvi udarci krampa in lopate tudi leta 1948. »Postavili si bomo novo gimnazijo, grad je premajhen, preneroden, učilnice so prepolne, dijaki nimajo kje sedeti,« je šel klic med mladino in profesorji. Delavci v tovarni so bili za to. Ljudska oblast je bila za to. Dijaki pa so se zgrnili v brigade in izmenoma vrteli zdaj šestilo in svinčnik, zdaj lopato in kramp. V mislih pa jim je blestela pred očmi čudovita podoba nove šole, projekt inž. arh. Otona Gasparija.

Nedelja v oktobru 1954. Hladno jesensko jutro. Na robu parka se vžiga iznad košatih macesnov in kostanjev (zadnji že nekoliko rumenijo) veličastna bela zgradba, kakor da jo je narisal akvarelist pred temnozeleno ozadje smrek in borovcev, ki žde v svojem molku in miru kakor čuvarji novega doma koroške mladine.

Novo gimnazijsko poslopje.

»Gimnazija« bleste bele mirne črke na rjavkastordečem fasadnem vhodu. Z jeklene spominske plošče, vliete v ravenški železarni, pa berem: »To gimnazijo je postavilo delovno ljudstvo za spomin padlim za svobodo, mladim rodovom za rast socialistične domovine, svetilnik kulture Slovenski Koroški. 10. oktober 1954.«

Spet pretresajo akordi mirno ozračje jesenskega parka. Godba na pihala igra koračnico za koračnico, ljudstvo se tre na velikem prostoru, posutem z belim peskom. Na impozantnem balkonu nad vhodom sede predstavniki oblasti od ministra Zihlerla do arhitekta Ga-

sparija, sina znanega slikarja. Združeni zbori pojejo, da valovi pesem tja gori in se spet vrača, dijaki recitirajo in rezko, pretresajočeka seka ozračje njihova beseda: »V mladini je vera, mladina sredi noči betonira.«

Ljudje pa si podajajo steklena vrata in stopajo z občudovanjem v obeh po svetlih lopah in stopnicah moderne šole. Vse se sveti v nji, barve podijo druga drugo, vsako nadstropje ima svoje. Moderna arhitektura, ki se poslužuje izkustev psihologije barv in te s premislekom odbora, da vplivajo izpodbujačoče in veselo na učeco se mladino in predavajočega učitelja. Tu ni več »klasičnega, mrkega sivega zidu«. V vseh razredih svetel parket, na dolгих in visokih oknih bele, mrežaste zavese, ob strani pa zelene, težke. Ob tabli v vsakem razredu zvočnik, eden izmed znakov najmoderneje urejene šole. Ob ravnateljevi pisarni magneto-radio-mikrofon. Na hodnikih velike fotografije Vorančevih junakov in Vorančeve dežele.

Velik, hrupen aplavz me napoti, da stopim na dvorišče med množico. Tedaj zagledam spet ravnatelja gimnazije, dr. Franca Sušnika, kako se sklanja z balkona nad množico. — »Sprejemam te ključce, ki ste mi jih v imenu ljudstva izročili v varstvo, ključce nove gimnazije, kjer naj bo vedel, kdor vanjo stopi, da je na tej gimnaziji testament mrtvih, tistih, ki so stoletja umirali po svojih bajtah in grabnih, ponižani in razžaljeni, da bo vedel, kdor vanjo stopi, da je na tej gimnaziji dolg delavcem, fužinarjem in graditeljem, našim sijajnim dijakom brigadirjem in delovnemu ljudstvu, ki si je pritrvalo za to gimnazijo od sadov svojega dela, dolg zanosu za kulturno rast naše dežele, ko ste delali na njej od okrajnega predsednika in direktorja železarne na Ravnah do malih pionirjev. In da bo vedel, kdor vanjo stopi, da je na tej gimnaziji obljuba in obetanje, da bodo otroci delovnega ljudstva imeli v njej šolo resnice, lepote in dobrote, da bodo prihajali iz nje mladi rodovi, ki bodo znali in hoteli služiti svojemu ljudstvu, ne gospodje, marveč prvi delavci svojega ljudstva. Tako naj živi ta naša koroška delavska gimnazija za srečo mladim pokolenjem.«

Čestitamo, veseli in hvaležni smo,

Okrajni sekretar in zvezni ljudski poslanec, naš koroški borec, inž. Pavle Žavcer, izročča ravnatelju dr. Francu Sušniku odklikovanja domovine. Levo Boris Zihlerl in Ivo Skerlovnik, desno Ivan Janzekovič.

Navodila za varnost pri delu v livarnah

(Izpisek iz reklamnega prospekta firme Spasciani, Milano)

1. Ne vtikati nikdar rok v korita, kjer so brusili ali koluti z namenom, da bi korita očistili od zemlje in ostalih smeti, ko so brusili v pogonu. Posluževati se vedno varnostnih sredstev, ki so tam na razpolago.
2. Pred uporabo okvirov se vedno prepričati, ali so v redu.
3. Z nabijalniki za nabijanje peska v okvire je treba postopati tako, da je moč prenesena samo na roko, nikakor pa ne na telo.
4. Pri naravnanju ali prekladanju okvirov se je posluževati vedno usnjenih rokavic.
5. Nikoli ne vzdigovati ali obračati težkih okvirov in jih držati z roko na spodnji strani. Če se to dela, jih je treba prijeti za ročaje. Ko se začne okvir vzdigovati, je treba imeti kolena upognjena, da se na ta način prenese moč samo na roke in ne na rebra. Če je mogoče, se je vedno posluževati dvigalnih naprav, katere so v livarnah montirane, ne sme se pa nihče zadrževati pod bremenom.
6. Pri okvirih je treba vedno paziti, da se ne ubodemo z žebli; če se pa to zgodi, je treba rano takoj razkužiti.
7. Pred uporabo ročne lampe se moramo vedno prepričati, da žica oziroma da izolacija žice ni kje strgana.
8. Pri sušilnih operacijah form se moramo vedno prepričati, če so skladnice okvirov stabilne, da bi se ne prevrnile. Zavarovati dobro vratca sušilne peči, posebno še, če so zatična. Nikoli ne vstopati v peč takoj po uporabi te, prepričati se vedno, če je bila dobro prezračena.

DELO PRI ULIVANJU

1. Za delo v livarnah (pri litju) moramo uporabljati vedno visoke usnjene čevlje brez vezalk, pripete z gumbi ali zaponkami. Hlače naj bodo dolge, nogavice iz volne.
2. Med polnitvijo kokil uporabljati rokavice in predpasnik iz usnja.
3. Za polnitev kokil mora biti prav za to določeno osebje.
4. Preden se začne z ulivanjem, se je prepričati, če so vsi prehodi, po katerih se prenaša ali prevaža tekoče jeklo, prosti, da so ti dobro posušeni, prav tako ponovce in lonci (da tekoče jeklo ne pride na mokra tla, ker brizga).
5. Med ulivanjem in prenosom jekla moramo nositi vedno rokavice, azbestne golenice (gamaše) in očala z barvastim steklom.
6. Ne ustavljati se med litjem pred ponovcami s tekočim železom, postaviti se ob strani.
7. V primeru, da smo zadeti od kaplje tekočega jekla, ne smemo nikoli teči, temveč moramo s sebe strgati čimprej zadeti kos obleke in tega takoj pogasiti z volnenimi krpami ali z zemljo.
8. Na koncu šarže, ko peč izpraznimo, poslužiti se očal, usnjenega predpasnika, azbestnih rokavic in čevljev brez ve-

zalk. Za delo na vratcih (izliv peči) se moramo vedno držati daleč od peči. Če slučajno kosi zemlje ovirajo izpraznitev in da bi to oviro razbili, vržemo kos ulitka skozi vrata za zalaganje tako, da oviro zadenemo na gornji stran izliva.

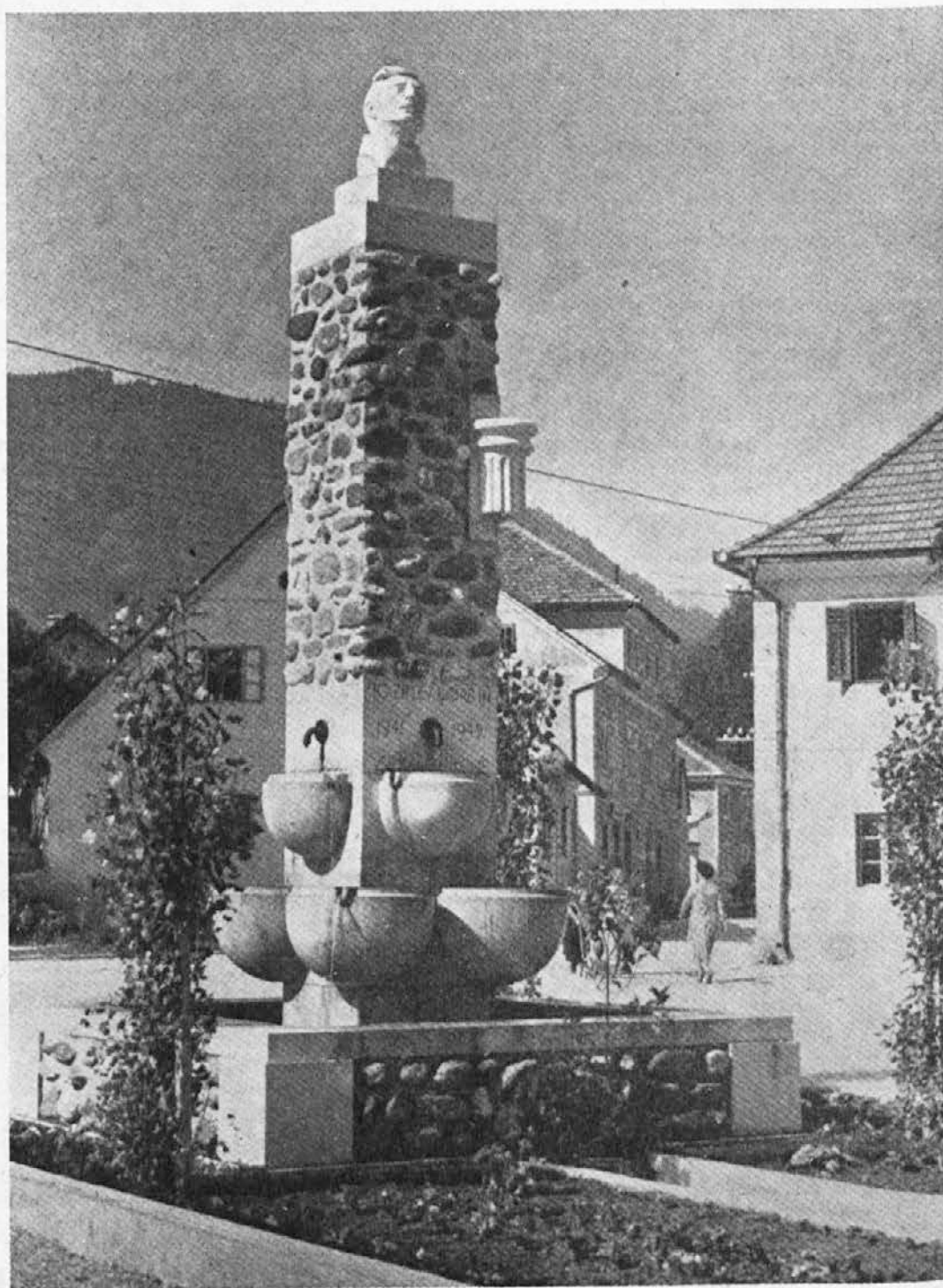
9. Med popravilom zunanje stene peči se je posluževati vedno protiprašne maske, podzvzeti potrebne mere proti eventualnim padcem od zgoraj. Po možnosti dati na vidno mesto napis, da od zgoraj ne smejo metati nikakih predmetov.

ČIŠČENJE ULITKOV

1. Pri čiščenju ulitkov je zaščititi predvsem oči pred drobcami železa ali peska z očali.
2. Prepričati se, da so brusne plošče in predmeti za naslanjanje ulitkov v redu.

3. Nikdar ne uporabljati plošč s strani, če te niso prav za to izdelane.
4. Nikdar se ne igrati s kompresorskim zrakom.
5. Med delom s pnevmatskimi kladivi se je postaviti tako, da se na ulitek s kladivom prenaša moč samo z rokami, nikakor pa ne s telesom.
6. Pri čiščenju peska z ulitkov uporabljati vedno za to predvidene maske.
7. Po končanem delu ne puščati orodja po tleh, temveč spraviti ga na za to določen prostor.

Izravnava, ki se mora upoštevati. Naš okraj še vedno izstopa kot deficiten po socialnem zavarovanju. Vedno to čujemo, več pa noče nihče reči. Zakaj bi istočasno ne povedali, da smo na drugi strani te reči precej suficitni in donosni. Lansko leto je bilo v našem okraju 400 nezakonskih otrok. Tega ne iznašamo zaradi nekega moraliziranja, temveč kot posebno dejstvo našega okraja, ki se mora nekako zaznavati tudi na socialnem zavarovanju ter ob deficitu zavarovalne blagajne priznati tudi plus v posebej korajžnem spraviljanju ljudi na svet.

Črna. Tako svojstveno lep spomenik so postavili tam žrtvam NOB.

Prof. Franjo Baš:

TURŠKE ŠANCE PRI KOTLJAH

Sistem utrdb proti turskim vpadom na Koroško je segal čez vso dolino, od Raven do Uršlje gore

Med mnogimi prirodnimi znamenitostmi in kulturnimi spomeniki, ki jih ima lepa Mežiška dolina, so pač najmanj znane turške šance.

Od Raven vodi na jug k vznožju Uršlje gore dvoje cest; boljša, vzhodna konča v Kotljah, slabša, zahodna pa v Podgorju pri Sratnekarju. Med obema cestama se vleče od severa proti jugu nižje sleme, ki se dvigne najvišje v Prežihovem vrhu, nakar se proti jugu znižuje k Sratnekarju, od koder se zopet polagoma vzpenja na Uršljo goro. Na področju tega slemenca je vrsta okopov, nasipov in jarkov, ki so bili nekdaj med seboj povezani, dokler jih ni mnogokje zravnila človeška roka pri obdelovanju polj, podiranju ali zasajevanju lesa ter pri gojenju travnikov. Ljudstvo pravi okopom, nasipom in jarkom turške šance, menda pa jim je reklo tudi rimske šance.

Pred dvema rodovoma, ko so bile še bolj ohranjene kot danes, sta jih opisala leta 1881 profesor J. Rainer in leta 1889 konservator M. Much. Na jugu se začnejo pol ure hoda nad Sratnekarjem z okroglim okopom, ki je na sredi sploščen in na zunaj obdan z jarkom ter nasipom. Mohorjeva gotska cerkev v Podgorju je postavljena na drugem podobnem okopu, skozi katerega drži kolovoz tik ob cerkvi. Ploščata ravnica, na kateri stoji šmohorska cerkev, meri v premeru 57 metrov ter se dviga iz 6 metrov širokega in 4 metre globokega jarka, ki je — razen tam, kjer ga je razdril kolovoz — še kar dobro ohranjen. Stari Sratnekar je pravil, da je zahodno od tega jarka v globini enega metra naletel na široko tlakovano cesto ter na posrebreno turško podkev; cesto je zopet zasul, podkev pa predal Zgodovinskemu društvu za Koroško v Celovcu. Od podgorske cerkve do Prežihovega

vrha so nadaljnji trije okopi. Prvi, štiri sto korakov na severu od podgorske cerkve ob cesti v gozdu, je najmanjši in meri v višino štiri in pol metre ter v premeru skupaj z okolnim jarkom ter nasipom devetindvajset in pol metra. Nadaljnja dva okopa na severu od najmanjšega sta večja in obdana z globokimi jarki. Prvi je visok 8 metrov, jarek širok 12 metrov, premer celega okopa pa ima 44 metrov; drugi okop se dviga šest in pol metra visoko, je za šest metrov višji od nasipa ter meri celotni okop v premeru 44 metrov. Pobočja drugega okopa so strma in doseže njihov padec povprečno 45—50 stopinj. Najlepši, največji in najzanimivejši okop pa je na Prežihovem vrhu; na sredi je sploščen, v tlorisu štirioglat ter obdan z dvema jarkoma in dvema nasipoma. Največja razširjenost tega okopa znaša 63,70 m; širina prvega jarka 10,70 m, drugega 9,50 m in nasipa 3 m; središčna ploskev okopa na vrhu pa je dolga 21 m in široka 17,30 m. Iz okopa na Prežihovem vrhu izhajata proti severu in proti jugu dva jarka; krajši južni konča v sosednji njivi, severni pa, ki je povprečno tri metre širok, se nadaljuje proti Ravnah ter pripelje po en četrt ure hoda k drugemu štirioglatemu okopu pri Poilenu. Širok je 42 metrov ter precej uničen od del na polju, ki pokriva njegov ravninski vrh. Po nadaljnji desetminutni hoji proti Ravnah oziroma proti Javorniku napravi jarek s Prežihovega vrha in Poilenevega okopa v gozdu ovinek, da obkoli manjši okop, ki ga je obdajal jarek s treh strani. Tri sto korakov proti severu pa je v gozdu zadnji, po številu deveti okop z zelo strmimi pobočji in meri v celotnem premeru 32 m.

Plug, motika in tekoča voda so sicer marsikje v novejšem času izpremenili podobo okopov, nasipov in jarkov, da niso več povsod

tako dobro vidni, kot so bili pred osemdesetimi leti; vendar jih pazljivo oko lahko najde.

Z označitvijo turški ali rimski imenuje naše ljudstvo navadno tiste predmete ali naprave, ki so mu po nastanku nejasni ali neznan. Želja po jasnosti, kaj turške šance pri Kotljah pomenijo in zakaj so nastale, je bila v preteklosti zlasti pri domačinih živa. Približno pred sto leti sta poizkusila turške šance arheološko raziskati prevajlski tovarnar Rosthorn in leški rudniški upravitelj Vebern menda z razkopavanjem devetega okopa; ker pa nista ničesar našla, so ostale turške šance pozabljene, dokler ni postal nanje pozoren konservator J. Reiner, ki je 1881 tudi pokazal, da so nastale za obrambo koroške dežele pred Turki.

Turki so v drugi polovici XV. stoletja vpadali na Koroško največ od juga z Gorenjskega ter se vračali čez Mežiško in Mislinjsko dolino proti Celju in dalje ob Savi. Koroški zgodovinar Unrest, ki je živel v XV. stoletju ter opisal turške vpade, ki jih je sam doživel, poroča v opisu turškega vpada na Koroško 1476, da so Korošci po odhodu Turkov zgradili najprej »eyn lange Lanndt Wer zw Guetsteyn mit Posteyn«, se pravi pri Ravnah dolge pregrade ali zapore s stražnicami; zraven tega so tudi plačali ljudi, da so na teh zaporah stražili. Nadalje vemo, da so koroški deželni stanovi leto dni po navedenem turškem vpadu na Koroško, to je 1476, naložili vsemu koroškemu prebivalstvu tako imenovani deseti vinar, to je davek, ki je znašal deseti del od dohodkov vsega prebivalstva ter s tem denarjem utrdili koroške deželne meje na Korenu, pri Malem Ljubelju, Železni Kapli ter pri Ravnah. Končno vemo, da so bile naše turške šance obnovljene 1704 proti Rakoczyjevim Krucom, ki so začeli iz Madžar-

Črna — pogled v smeri proti Bistri in Topli.

Črna pri Prevaljah, pravimo. Pa ne bi bilo treba reči »pri«, kajti Črna je začetek i železarske i svinčarske industrije v Mežiški dolini.

Vsaj že šesti rod Črjanov, od kar se tam zapela prva naša kovaška kladiva. Zdravi so in poredni, kakor pač morajo biti.

ske vpadati preko Mure na Štajersko in tam ropati. Iz Unrestovih podatkov ter iz sklepa koroških deželnih stanov o uvedbi desetega vinarja izhaja, da so okopi pri Kotljah nastali za varstvo koroške dežele pred Turki ter da so bili zadnjič obnovljeni za isti namen v času, ko so Koroško ogrožali Kruči. Ljudsko imenovanje turške šance hrani izročilo o njihovem zgodovinskem nastanku ter je zaradi tega tudi edino pravilno. Ime rimske šance so mogli vpeljati samo šolani ljudje, potem ko je ljudstvo začelo pozabljati, v kak namen so šance nastale.

Turške šance pri Kotljah so osrednje zemeljske utrdbe v Mežiški dolini, niso pa edine. Podobne okope kot jih vidimo pri Kotljah, najdemo tudi na dravski terasi pod cesto, ki vodi z Dobrave pri Dravogradu v Černeče, kjer meri okop v gozdu 40 metrov; nadalje imamo dva podkvasta okopa, ki sestavljata eno utrdbo v skupni dolžini sto metrov in z devet metri globokimi jarki pri posestniku Gradišniku nad Poljano, medtem ko je bil tretji okop v neposredni bližini zravnan okoli 1860 pri pogozdovanju; končno najdemo nasipe tudi nad Črno na prelazu pod Javorjem južno od Uršlje gore. Ker so vse te utrdbe popolnoma podobne našim turškim šancam, moremo sklepati, da Korošci proti Turkom niso utrdili samo deželnih mej, temveč so zavarovali tudi posamezne pokrajinske enote v notranjosti, ki so bile za obrambo ustrezne in pripravne. Tako je bila utrjena Mežiška dolina v drugi polovici XV. stoletja pod Javorjem, nad Poljanami, na Dobravi pri Dravogradu ter na slemenu med Podgorjem in Javornikom pri Ravnah, ki je imel po izročilu tudi okop, kot ga ima n. pr. cerkev v Podgorju. Tudi je vprašanje, če ni okop, se pravi gomila, na kateri stoji danes ravenska cerkev, nastal umetno iz obrambnih razlogov v časih turške nevarnosti; po legi pred vstopom Meže v sotesko med Javornikom in Tolstim vrhom je zelo verjetno, da spada v vrsto protiturških zemeljskih utrdb pri Gradišniku nad Poljanami ter na Dobravi in da je brat okopa, ki nosi podgorsko cerkev.

Kako so izgledale turške šance v časih turške nevarnosti, ne vemo. Zanimivo je, da je okop s podgorsko cerkvijo okrogel, okop na Prežihovem vrhu in njegov severni sosed pa štirioglat. Ker ne izhaja različna oblika okopov iz različnosti zemeljske površine, na kateri okopi ležijo, bi mogli štirioglat okop na Prežihovem vrhu ocenjevati kot posnemanje takratnih modernih zidanih štirioglatih utrdb, ki so jih gradili v XV. stoletju zlasti

na ogalih mestnih obzidij, medtem ko predstavljajo okrogli okopi z nasipi in jarki utrdbeno tehniko, ki sega nazaj v prazgodovino. Po primerjavi z istočasnimi zemeljskimi utrdbami drugod pa moremo domnevati, da je bil gozdnat svet med posameznimi okopi prepleten z vejevjem v plote, tako imenovane palisade, prav tako pa tudi prostor ob jarkih med posameznimi okopi. Okopi sami so imeli vlogo stražnic; plačani, se pravi poklicni stražniki bi mogli biti oboroženi že s prvimi puškami, ki so se v teh časih začele uvajati z začetki stalne vojske. Sicer pa je mogla v času nevarnosti zasesti turške šance, prav tako pa tudi vse druge utrdbe, vojska, ki jo je sestavljalo zlasti okoliško prebivalstvo. Saj vemo, da je morala za časa turške nevarnosti prispevati vsaka hiša vojaka ter da je ljudstvo bilo prepuščeno pri turških vpadih le samo sebi, ko sta plemstvo in meščanstvo pozabila na njuno dolžnost, da branita vso deželo, se zavarovala za grajskim ali mestnim obzidjem in prepustila ljudstvo njegovi usodi. Turške šance bi mogle tako biti tudi ljudske utrdbe, kjer so prebivalci Mežiške doline v krvavih odbijanjih turških vpadov pod vodstvom plačanih poklicnih stražnikov preizkušali načine vojskovanja in se tako urili za velike boje kmečkih uporov.

Iz življenja telesnovzgojnega društva

10. oktobra — na dan našega festivala — je bila pri nas prva tekma v malem rokometu med »Partizanom« iz Velenja in našim domačim.

Ta lepa dinamična igra se vedno bolj uveljavlja po naših mestih in vaseh. Mali rokomet razvija pri igralcu predvsem hitrost in telesno moč ter prav zaradi tega ni vedno le sam sebi namen, ampak je tudi dopolnilni šport predvsem atletiki, kateri želimo utrditi temelje tudi na Ravnah (še pred dograditvijo stadiona) vsaj v osnovnih oblikah.

Naši rokometišči — sami mladi fantje Metalurške industrijske šole — so začeli z delom komaj pred dobrimi tremi meseci pod vodstvom tov. Frajzmana, ki je bil poletni v rokometnem tečaju. Fantje pred tem niso videli niti ene rokometne tekme in moremo zato reči, da so imeli precej poguma, ko so sklenili spoprijeti se z ekipo, ki goji to športno igro že nekaj let. Ne bi bilo prav, če bi gledali le rezultat tega srečanja. Ta ni mogel biti drugačen. Pohvaliti pa moramo slehernega igralca naše ekipe za njihovo požrtvovalnost in borbenost vse do konca tekme. To tudi zagotavlja, da bo ekipa živela, se razvijala in napredovala. Kar prav je bilo, da so dobili močnega nasprotnika že za prvo tekmo. So vsaj hitro spoznali svoje napake v tehniki in taktiki ter da jim manjka še precej brzine, spretnosti in moči. Njihov trening je bil potem mnogo resnejši in boljši. Oktobra so se dalje srečali z ekipo iz Rač pri Mariboru, ki je tudi mlada.

In za bodoče? Predvsem mora vodstvo prekrbeti, da si bodo ti fantje ogledali vsaj eno boljšo rokometno tekmo (še bolje turnir). Gledanje take tekme velja za deset treningov.

Pa še nekaj: počasi bodo napredovali, če ne bo doma in v okraju nobenega nasprotnika. Že na samih Ravnah bi mogle biti vsaj še dve, tri mladinske ekipe in potem še na Prevaljah, v Mežici, Slovenjem Gradcu itd. Tudi na to moramo misliti in — če se le da — tudi kaj ukreniti, da ne bo ta ekipa osamljena vse od Velenja pa do Maribora.

Prva tekma v malem rokometu na koroških Ravnah pa je že za nami in ob tej priložnosti želimo mladi ekipi in njihovim naslednikom velikega razmaha in lepih uspehov! GmP

*

PRIVLAČNOST

Novinar: Povejte mi no, kako da je vaš lokal vedno poln. Vse dere k vam, sosedna restavracija pa vkljub vsemu nikamor ne more in večidel prazna zeva. Kako se zanimate za goste, kako in kaj postrežete?

Krčmar: Nič takega ni, pa vseeno ne bi rad izdal. Ljudje so namreč opazili, da v lokalu nimam radia.

VPRAŠANJE

A: Ali bodo tudi v središčih bodočih komun trgovine ob sobotah popoldne zaprte?

B: Slej ko prej.

A: No, potem pa že.

ZELIMO, DA BI NASLEDNJIH TELEFONSKIH ŠTEVILK NE BILO TREBA NIKOLI KLICATI

Toda ob vsaki težji nesreči kličite takoj:

Reševalci - (gasilci): dežurni	312
poveljnik	337
Postaja za prvo pomoč	250
Reševalni avto	222
Zdravnik - sektorska ambulanta	222
Varnostni tehnik	323
namestnik	347
dežurni	239

Ob vsaki požarni nevarnosti:

Gasilci - (reševalci): dežurni	312
poveljnik	337
podpoveljnik	329

POMOČ JE SAMO TAKRAT UČINKOVITA, ČE JE HITRA

Drago Vobovnik:

RAVENSKA LJUDSKA UNIVERZA

Delo v minuli sezoni in še kaj

Samoizobraževanje je čarobni ključ, ki vsem ljudem odpira pot k najvišjim pridobitvam znanstvene ustvarjalnosti.

S. A. Rajnberg

Mislim, da ne bo nihče oporekal trditvi, da je ljudska univerza poleg knjig, ki nam kažejo pot, ki sta jo pred nami prehodila človeški um in človeško izkustvo, radia in filma (televizija še pri nas za sedaj ne pride po pošte, časopisi le od časa do časa objavijo kako pomembnejšo kulturno novico, revije pa imajo pri nas bolj ozek krog bralcev, tako da je navajanje le-teh izven oklepajev nepotrebno) najbolj učinkovit sodobni posredovalec kulturnih dobrin in znanstvenih izsledkov širokim množicam. In ne samo zato, ker se predavatelji trudijo, da bi v strnjeni obliki posredovali publiko, ki je običajno zelo različnih izobrazbenih stopenj in nikoli ne v enaki meri zainteresirana na katerem koli področju znanosti in kulture, najvažnejša dognanja človeškega uma in srcá, pač pa predvsem zato, ker je njihov glavni namen: vzbuditi pri občinstvu splošno zanimanje za pojave in probleme, ki jih mora ali bi jih vsaj moral poznati vsak ud naše skupnosti. Zato je popolnoma jasno, da človek, ki ne čuti, da potrebuje v življenju poleg materialne hrane še nekaj, kar mu vzgibava čustva in misli, ne more živeti v popolnosti, ki zahteva notranjo moč in umske sposobnosti, zanemarja sebe in hromi lastne duševne dispozicije, ki so vir in pogoj za doseganje in razvijanje intelektualnih sposobnosti!

Ljudska univerza je delala v okrilju DPD Svobode Prežihovega Voranca in v soglasju z njenim odborom.

Prvo predavanje v sezoni 1953/54 je imel 7. decembra lanskega leta predsednik ravske Ljudske univerze profesor Štefan Barbarič s temo »Stari Guštanj in fužinarji v Prežihovem delu«. Že sam naslov predavanja priča, da je bila to tema, ki bi morala zanimati slehernega Ravenčana (prvenstveno pa seveda starejše ljudi, ki so doživljali zrela leta v dobi, ki jo je v svojih delih umetniško oblikoval naš Prežih) in ne samo tistih nekaj starejših ljudi in množice mladine z gimnazije in deloma tudi iz tovarne in mesta.

Dne 19. decembra je imel predavanje »O zgodoviniopisju, njegovem namenu in pomenu« ravnatelj Pokrajinskega muzeja v Mariboru, profesor Bogo Teplý, znan publicist in javni kulturni delavec.

6. februarja letos pa je bil pomemben kulturni dogodek na Ravnah. Prvič smo imeli Ravenčani možnost prisostvovati »Večeru Društva slovenskih književnikov v proslavo Prešernovega dne«. Mnogi smo imeli to pot priložnost spoznati oblikovalce naše lepe književne besede, ki so nam bili bolj ali manj poznani po svojih izdanih knjigah lirike in pripovednih prizadevanjih in uspehih. Omeniti pa je treba, da je bil takrat še en razveseljiv dogodek pri nas: dvorana je bila nabit polna občinstva. Že dejstvo, da se je »Večera« udeležil tudi predsednik Društva slovenskih književnikov, popularni pisec številnih mladinskih spisov, zgodovinskih in sodobnih romanov, črtic, novel, povesti, filmskega scenarija itd., France Bevk, ki ga je avtor najnovejšega »Pregleda zgodovine slovenske književnosti« označil kot »... samostojno pisateljsko osebnost s praviimi lastnostmi

resničnega ljudskega pripovednika, vzgojitelja, učitelja, glasnika ljudskih prizadevanj in znanilca lepšega ljudskega življenja...« (stran 409), daje svojevrstno pomembnost temu dogodku.

O največjem slovenskem pesniku in mislecu »dr. Francetu Prešernu« je uvodoma govoril France Bevk. Nato je bral črtico »Solza« mariborski književnik Ant. Ingolič. Pesniki mlajše generacije slovenskih književnikov Ivan Minatti, France Filipič in znan partizanski pesnik Peter Levce so recitali vsak po šest pesmi. Koga niso prevzele odlično recitirane pesmi Ivana Minačtija (»Iz variacij na prepovedano temo«) in Petra Levca! — Edina ženska predstavica je bila pesnica Lili Novy, France Bevk pa je prebral do tedaj še neobjavljeno črtico »Naše Primorje«. Pogrešali smo znanega delavskega pesnika in prevajalca Mileta Klopčiča, ki zaradi bolezní ni mogel nastopiti.

To je bil res lep večer, ki smo ga bili vsi nadvse veseli, posebno pa še literarni interesentje, saj smo imeli mnogi prvič v življenju možnost videti na odru naše priznane literate. Taki večeri človeka duhovno oplajajo in mu dajejo veselje za spoznavanje lepot in vrednot, ki jih imamo v knjigah!

11. februarja pa je bilo organizirano predavanje skupno s Socialistično zvezo delovnih ljudi naše občine. Predaval je predsednik Izvršnega sveta LRS Boris Kraigher »O političnem položaju«. Omeniti je treba živahno diskusijo, ki je sledila predavanju, in pa dobro udeležbo občinstva. Predavanje so poslušali tudi nekateri vidnejši okrajni funkcionarji in drugi politični in javni delavci iz okolice.

Tamburaški zbor obnovljen

»Svoboda« Ravne na Koroškem se je nekoč lahko ponašala z mogočnim tamburaškim zborom, ki je nastopal na čestih prireditvah, prirejal samostojne koncerte in sodeloval na vseh »rdečih« prireditvah po dolini. V našem listu smo o tem že pisali. Nekako pred 23 leti se je potem vse skupaj razšlo.

Sedanji upravni odbor »Svobode« na Ravnah si je zadal nalogo, da zbor ponovno upostavi. Ustanovili so tamburaški odsek ter nabavili instrumente. Prijava je pokazala, da je med člani veliko zanimanje za to glasbo. Do sedaj je pristopilo že 22 članov in je zbor na tem, da bo častno nasledil tradicijo nekdanjih »Svobodašev« ter zagodel še kako novo melodijo.

Predsednik odseka je tov. Ivo Dretnik, zbor pa vodi spet stari svobodaški glasbenik tov. Maks Viternik. Zbor pridno vadi in vsi z veseljem sodelujejo, tako da se bodo v letu 1955 že mojstrsko predstavili našim delovnim ljudem ter prevzeli marsikatero točko takih programov v našem mestu.

Tako našo študijsko knjižnico cenimo in tako jo dnevno potrebujemo.

»O razvoju živih bitij« je predaval 26. februarja priznan strokovnjak na področju biologije, profesor Višje pedagoške šole v Ljubljani Anton Polenec. Predavanje je bilo opremljeno s skioptičnimi slikami in ni bilo koristno samo gimnazijcem, ki v zadnjem letniku jemljejo to snov, marveč vsakomur, ki hoče in bi moral vedeti nekaj o odkritjih biološke znanosti in o razvoju posameznih življenj od najstarejših časov naprej.

Profesor Branko Rudolf, upravnik Umetnostne galerije v Mariboru in vsestransko razgledan esejist, je imel 8. marca nadvse zanimivo in potrebno predavanje »O slikarstvu«. V dveh urah nam je na kratko razložil prizadevanja posameznih dob in vidnejših osebnosti na področju likovne umetnosti. Predavanje je bilo opremljeno s fotografijami reprezentativnih slikarskih, kiparskih in gradbenih del. Škoda, da smo bili v večini — izjeme potrjujejo pravilo! — laiki v tej umetnostni stroki in si nismo upali načeti debate o teorijah umetniškega ustvarjanja in drugih problemih sodobne — »moderne« — umetnosti itd. — Ob tej priložnosti bi rad opozoril bralce našega lista na članek »Pota umetnostne teorije«, ki ga je objavil prof. Branko Rudolf v letošnji tretji in četrti številki uglednega štirinajst dnevnika za politična, gospodarska in kulturna vprašanja — »Naši razgledi«. Članek je lep doprinos za spoznavanje umetnostnih teorij in problemov, zato ga toplo priporočam vsakomur, ki ga zanimajo vprašanja likovne umetnosti.

Naš teater predstavlja že nekaj časa pereč krajevni problem. Prizadevanja posameznikov, da bi izboljšali kvaliteto in kvantiteto gledaliških predstav, so se le od časa do časa uresničila...

Zamisel odbora Ljudske univerze, da priredi za naše teatralne delavce in vse interesente za probleme gledališča strokovno predavanje priznanega dramaturga

in književnika Herberta Grūna, ki je dokončal Prežihovo dramsko delo z naslovom »Pernjakovi« in ga prvi uprizoril na odru 27. aprila 1951 v Prešernovem gledališču v Kranju, je bila zelo koristna. Predavatelj je v grobih obrisih seznanil občinstvo z razvojem, namenom, pomenom in značajem slovenske (narodno buditeljski in narodno obrambni!) in svetovne dramatike, povedal precej dragocenih izkušenj iz lastnega gledališkega udejstvovanja ter dal nekaj precej koristnih napotkov in pobud za uspešno razvijanje gledališke dejavnosti v našem kraju. Tako je n. pr. podprl prizadevanje nekaterih naših gledaliških delavcev za organiziranje polpoklicnega gledališča na Ravnah. Jasno in odločno je povedal, že tolikokrat zaman citirano resnico, da gledališče ni in ne more biti rentabilno niti takrat, če je vseskozi dober obisk občinstva, s čimer pa se — na žalost — na Ravnah ne moremo posebno pohvaliti.

Vemo, da so na Ravnah dobri igralci in režiserji-amaterji, ki so sposobni uspešno uprizoriti tudi najbolj zahtevna dela priznanih domačih in tujih dramatikov, toda v danih pogojih je nemogoče ustvarjati čudeže, kajti osnova vsemu so finančna in druga materialna sredstva, ki pa jih na Ravnah — bodimo odkriti — ni dovoljkrat v zadostni meri na razpolago. Poleg tega pa ne moremo in ne smemo zahtevati od katerega koli režiserja, da bi poleg svoje napore naloge opravljal vsa odrska in druga opravila. Zato je nujno, da pride na Ravne nekaj ljudi (za sedaj bi morda zadostovala dva, pozneje pa vsekakor več!) s strokovno izobrazbo in pridobe za teater mlade in nadarjene ljudi, ki se bodo pod njihovim vodstvom sistematično vzgajali in usposabljali ter s časom zmogli kvalitetno odigrati tudi najbolj zahtevne vloge, kakor je bilo rečeno na diskusijskem večeru, ki je trajal pozno v noč...

22. marca so priredili v okviru Ljudske univerze osmošolci gimnazije s sodelovanjem Železarske godbe »Kosovelov večer« ob proslavi petdesetletnice rojstva »pesnika Krasa, revolucije in smrti«.

Predavanje »O prvi srbski vstaji«, ki ga je pripravil profesor Avgust Cernetič za 29. marec, je zaradi slabe udeležbe občinstva odpadlo.

Zadnje predavanje v pretekli sezoni je imel 28. aprila profesor Gustav Šilih iz Maribora »O vzgoji«. — Z izjemo je bilo to predavanje v prostorih gimnazije ob roditeljskem zborovanju. Na to predavanje je opozoril naše bralce že mimogrede profesor Janko Messner v letošnji dvojni (5.—6.) številki »Koroškega fužinarja« v članku »Mladost pred sodiščem« na Ravnah.

Odbor Ljudske univerze pa je imel v načrtu še nekaj poučnih predavanj, ki so jih zaradi nepripravnega časa morali predstaviti na poznejši čas. Tako je na primer ravnatelj Mestnega gledališča v Ljubljani Jože Tiran obljubil recitacijski večer, direktor Gregor Klančnik in inženir Pinterič, ki sta bila tudi naprošena, takrat nista utegnila. Poleg tega pa sta odpadli še predvideni predavanji tovariša šefa jeklarne Borisa Florjančiča (»S poti po Švedskem«) in profesorja Ludvika Gabrovška iz Ljubljane (»Vtisi iz Norveške«).

Priznati je treba, da je bil program minule sezone pester in kvalitetno pripravljen. O tem nam pričajo že imena predavateljev, ki so ugledni in priznani slovenski kulturni in znanstveni delavci. Dvomim, da se lahko vodstvo katere koli ljudske univerze v Sloveniji — razen seveda Ljubljane, Maribora in morda še Celja — ponaša s tem, da mu je uspelo organizirati tako kvalitetna predavanja, ki jih je lahko v pretekli sezoni slišal — če je hotel — sleherni ravenski občan na kar najbolj poljuden in zanimiv način. Zato poudarjam, da je marsikatero predavanje pomenilo važen in morda doslej edinstven kulturni dogodek v kraju in bi bilo prav zato dobro, da bi v bodoče še bolj popularizirali tole precej zahtevno obliko ljudskega izobraževanja!

Kaj pa denar? ...

V pretekli sezoni je naša Ljudska univerza razpolagala z minimalnimi denarnimi zneski. Tovarniški sindikat je prispeval deset tisoč dinarjev, Ljudski odbor mestne občine pa je kril stroške večera književnikov.

Žalostno je, da je treba še vedno dopovedovati, da je brez denarja nemogoče uspešno uveljaviti vsako še tako idealno in koristno zamisel splošnega izobraževanja občinstva. — Če bomo vedno štedili vsak dinar, ki bi bil dragocen za kulturne potrebe kraja, bomo navsezadnje »magnati« z milimeter pameti, se pravi, ljudje brez kulture in izobrazbe. To je voz, ki bi se dal pri nas z lahkoto razvozlati, če bi bilo dovolj dobre volje in razumevanja pri odgovornih foruhih in delavskih kolektivih, o katerih govorimo, da so nosilci napredka in pospeševalci kulture.

... in publika?

Na splošno smo lahko zadovoljni z njenim obiskom, čeprav še ni tistega odziva, ki bi pričal o zanesljivem — stalnem — občinstvu na Ravnah. Problem udeležbe

TRETJI PREDLOG ZA KOMUNO

Tista deželjsko opredeljena mržnja je tako neizpodbitno sedela v našem kraju, da nas je stare ob spominu nazaj skoro sram. Oprostite, »mržnja« vseeno ni prava beseda za poimenovanje tega čudnega odnosa, kajti iz koroškega srca se mržiti ne da, vendar nekaj takega je bilo. »S Štajerskega še veter ni kaj prida...«, »Če srečaš Štajerca, se mu ogni okoli gore...« Ko je kdo kako neuradno sirovšno na svet spravil: »Že spet Štajerska...!«, čeprav so Korošci znani, da pri tem z vneto sodelujejo itd. Pa ne Štajersko kot tako. Niže dolji pri Šoštanju, Vitanju i. dr., posebno pa še v Dravski dolini so bili že »boljši ljudje«. Na pikli smo imeli menda zgolj Slovenj Gradec in tisti kraj — torej najbližje mejaše. Pa topli so se — se pravi bolj bunkali in dušili, kjer so prišli razigrano skupaj. Skoro ni bilo »žeganja« na Uršlji gori ali na Selah, da bi se po opravilu tudi kako ne obdelovali in stiskali za vratove. Je kar nekaj manjkalo, če je ta gimnastika izostala. Ta mladi smo bili ponosni, če so jih naši nažgali; če pa so jih izkupili, smo jim zamerili in so izgubili na veljavi. Do noža pa je vkljub temu v celem veku prišlo menda samo enkrat, ko so prijeli nekoga, ki se ni hotel tepsti, pa še takrat je prizadeti na sodišču izjavil, da zameri napadalcu samo to, ker mu ni povedal, da ga bo sunil z nožem, ker bi sicer prej hlače slekel — te so namreč bile precej drage. Zanimivo, še 19. leta, ko so nas zasedli volkserovci in so naši pripravljali protiofenzivo v Slovenjem Gradcu, nismo verjeli na uspeh s te strani, ki je bila preveč »štajerska«, več smo dali na črnsko in dravograjsko stran. Celo za štajerskega škofa smo dvomili, da bi znal tako birmovat kot koroški. Istočasno pa smo se seveda med seboj tudi ženili, skupaj sejmarili in romali. Pa tudi ob takih dobrih priložnostih je občutek »Štajerska, Štajerc...« vseeno obstajal in se naglašal.

Od kod je to prišlo? Vse skupaj je bila bolj prešernost, ki so jo s časom ustvarile precej razmejene dežele in deželne uprave. Tje si se čutil, kamor si nosil »štibro«. V šoli smo pač zvedeli največ o Koroški, sosedne dežele že niso bile več tako važne in vse bolj mrzle. Ker je bila Štajerska

občinstva na katerem koli področju kulturnega ali političnega udejstvovanja je bil vedno, je in ostane še naprej — problem. Rešitev je v bodočnosti, ko ne bomo več na primitiven način sodili kulture in izobrazbe in ko bo vsakdo smatral za svojo veliko dolžnost: odzivati se aktualni problematiki kraja in podpirati kulturna prizadevanja naših ljudi!

Post scriptum:

Čim bolj smo se odzivali klicem Ljudske univerze, temu važnemu izobraževalnemu faktorju ljudstva na katerem koli področju znanosti in kulture, tem bolj smo se kulturno dvigali in duhovno oplajali!

Postanimo resnični interesenti za najgloblja spoznanja in največje umetniške vrednote preteklosti in sedanjosti, ki nam nudijo prijetni duševni užitek!

nam najbližja, je bila tuja in mrzla pač največ ta.

Takoj po prvi svetovni vojni je bila ta stvar že drugačna. Odrezani smo bili od naših: Pliberk, Velikovec, Celovec — in prišli smo v novo državo. Kaj se boš sedaj s Štajerci še tepel? Maribor in Slovenj Gradec sta postala naša. Naenkrat Slovenj Gradec, ki ga prej nisi maral! Tisti odnos se je veliko spremenil, popustil pa ni — morda je celo pomagal komu zaradi tega gledati proti Pliberku tudi drugače. Ko pa sem se po tridesetih letih vrnil v domači kraj, tega odnosa ni bilo nikjer. Nasprotno: naše središče je bilo v Slovenjem Gradcu in ko sem dopovedoval, da je šla nekoč deželna meja med Koroško in Štajersko pri Dularju celo skozi vežo, se nihče več ni zmenil in sem se moral tej zanimivosti čuditi sam. Tako smo se lepo združili in lepo skupaj zaživeli.

Ta združitev je bila torej dobra tudi v malem. Novi časi, nove krajevne razporeditve, nova središča. Vsak kraj potrebuje neko večje središče. Slovenj Gradec v tem pogledu kar nekam gre. Tam namreč, kjer dobiš kake papirje itd., je zelo zelo prav, da moreš istočasno še kaj drugega opraviti. Kupiti je treba klobuk, pile morajo biti tam, kake boljše rute, izbira čevljev itd. (trgovine morajo biti seveda odprte). Niti ni slabo, da si — ko smo zadeve

opravili — med čakanjem na zvezo še kaj lepega ogledaš, kar v vsakem kraju le ne more biti. Slovenj Gradec je to nekako bil. Pa tudi kot upravno središče se je izkazal, čeprav je grda krivanta preden ga dobiš, ker vlakovnih zvez ni dobrih. Čisto pošteno so delali in gledali so na vse. Naš kraj se mora v vsakem oziru in na vseh področjih samo pohvaliti. To moramo reči, pa potem ostanemo skupaj, ali pa se bomo ločili od njih in dobili samo našo koroško skupnost — koroško komuno. Nekateri bi bili morda zadovoljni, da bi bila Koroška sama zase, drugi pa spet ne. Iz gotovih ozirov bi morda ta ločitev ne bila tako potrebna. Zakaj komuna bo delala prav in dobro, če bo kje v Mežiški dolini, komuna bo delala prav in dobro, če bo v Slovenjem Gradcu. Neko prednost ima Slovenj Gradec že v tem, ker so tam uradni prostori in veliko kaj, kar v Mežiški dolini šele mora biti, če do tega pride. V tem pogledu bi Mežiška dolina seveda pridobila. Velikost menda ni prehuda, če bi tudi skupaj ostali. Te brege in te ravnice, to industrijo in te papve nazadnje nikjer ne moreš idealno razdeliti, vedno bo skupaj eno in drugo, kakor je bilo pod Slovenjim Gradcem.

Torej: prav bo, če bomo Korošci dobili svojo komuno tu kje, ker bo nazadnje bliže. Prav pa bo tudi, če bi ostala komuna kar tam, kjer je nekako že sedaj bila in bi še dalje družila Korošce in Štajerce v lepo skupnost na severni meji domovine.

Tu še hudo zaostajamo

Na vseh področjih naša podjetja pridno napredujejo in prihajajo na znosnejše in standardne mere industrijskega dela oziroma produkcije:

- kvaliteta izdelkov se je dvignila tako po vsebinski kakor po videzni kvalitetni meri;
- storilnost se počasi a vztrajno dviga. Dolga je tu še pot, bistveno važna za naš obstanek, a vztrajno gre na boljše;
- kadrovske smo se nekako ustalili, da ni treba več izgubljati besed in časa tudi za tako enostaven, razumljiv in edino mogoč in pravičen odnos posameznika do dela. Delovna zavest, pravi odnos in delovna disciplina so boljši brez neprestanega pridiganja.

Razveseljiv je ta napredek, ki so mu dale napotek delavske uprave ter osnovna pamet slehernega.

Precej nesorazmerni in nazadnjaški pa smo še pri meri delovne varnosti.

Naša podjetja se tu zelo slabo pokažejo v primerjavi z mero industrijskih dežel. Po dvakrat, trikrat in celo po petkrat več obratnih nesreč na izvršeno enoto dela je pri nas kot pa pri sorodni industriji v industrijskih deželah. Če upoštevamo vse izgovore, zagovore in opravičevanja na začetek, je pogostnost obratnih nesreč pri nas vsaj še dvakrat prevelika. To pa je zelo nerenabilna in grda reč.

Da bi tudi to čim hitreje odpravili, je ustanovljen Zavod za proučevanja varstva pri delu, ki bo začel z ukrepi. Prvi tak ukrep bodo izdaje varnostne literature, kajti varnostna izobrazba je prva, ki bo tu pomagala.

Istočasno pa je že v izdelavi film o delovni varnosti. Tudi ta objava bo učila in opozarjala ter napravila svoje.

Napraviti je treba namreč samo to, da bodo ljudje pri delu bolj pozorni. Pogoste nesreče pri delu bo odpravila samo varnostna zavest vsakega posameznika. Ta zavest pa je odvisna od varnostne izobrazbe.

*

Striženje ob sobotah in nedeljah dražje — so sedaj spet napisali po stenah brivskih in frizerskih lokalov. To razumemo. Brivnice so nekatere dni v tednu večidel prazne, ob sobotah in nedeljah pa se nabere tam res rusnov in kuštravcev, da si ne vedo pomagati. Diriganje po abecedi, po barvi rus itd. bi tu najbrž ne zaleglo, zato edini ukrep: podražiti takrat, ko je naval, pa si bo kdo že premislil in stopil v brivnico tudi kdaj med tednom. Vseeno pa pri nas ta podražitev le ni čisto posrečena in pravična. Predvsem ni prav, da se podraži striženje, temveč bi bilo bolj logično, da se takrat podraži britje. Brije se lahko vsak sam, medtem ko si moramo in moremo kuštre porezati le pri frizerju. Za striženje torej moramo nadlegovati frizerje, za britje pa bi takega pritiska vsaj tiste dni ne bilo treba. Seveda tudi to je razumljivo. Človek je navajen, da ob dopoldnevih vedno kam gre in drži to navado tudi ob nedeljah. Doma pospravljajo, otroci kričijo itd., pa lepo k brivcu in mir. Vseeno pa se le lahko briješ tudi sam, kar pri striženju ni primer, zato bi bilo logično, da bi ob takih dneh, ko hočemo naval regulirati, podražili bolj prav britje, ker bi s tem kljub temu nobenemu ne onemogočili, da se ne bi mogel znebiti brade. Na drugi strani pa bi podražitveni ukrep še nekam šel za nas, ki delamo po osem ur in smo blizu. Toda kmetje in poljedelski ljudje, ki po osmih urah nimajo izmene in tudi zaradi oddaljenosti ne morejo kar tako letati dol, so nekam krivično prizadeti. Te bi morali upoštevati in bi morala biti za te ljudi izjema ali pa posebna brivnica s takrat normalnimi cenami.

PRI NAS SO PA FILMALI

V svet bo šla sedaj tudi že slika našega originala in naše pokrajine

Tisti krajani, ki še kdaj pa kdaj stopijo v kako umetnostno galerijo in si ogledajo kako tako razstavo, nehote po strani gledajo naše umetnike. Mimo tihožitij ob Ljubljani, kozolca kje na Gorenjskem in pa Martuljkove skupine zlepa ni kaj. Uršlje gore in Pece ni nikjer. To se pravi čisto blizu in tam okoli, da se človek ne

utrudi. Izjemi sta menda le akademski slikar Franc Godec in mojster fotografije Jože Kovačič.

Pa sami ponazorujte, če ste za kaj!

Tako je tudi res. Za sedaj smo sami še zanič za to reč. Najbrž preobjedeni samih originalov in lepot, pa jih niti ne zaznavamo in jih sami ne znamo ponazoriti.

Borovnikova domačija — mati gre po vodo.

Na Kurtnikovem obronku so filmarji postavili objekt Borovnikove domačije, brezo, plot in kope, da je izgledal kakor v resnici.

Borovnica pri vodnjaku.

Glavno vlogo matere je prevzela izkušena igralka SNG v Mariboru tov. Mileva Zakrajškova, ki jo poznamo iz prvega domačega filma »Na svoji zemlji«.

Dokler torej sami ne napravimo česa takega, ne smemo oponašati drugim.

Sedaj pa se je tako napravilo, da bo slika naše pokrajine le prišla v umetniški svet in na umetniški trg.

Že lani je večkrat prisedel h kaki družbi simpatičen kuštrav človek. Kar prisedel je, pa si pomagaj! Sprva smo tiho kleli in se čudili tej navadi, potem pa nas je s svojo odkritosrčnostjo in vseeno nevsiljivostjo osvojil tako, da nam je bilo žal, ko je vstal in prisedel drugam. Ker je ob taki priložnosti seveda naročil tudi kozarec in se pustil pogostiti iz skupnega litra, je — brž ko je opazil kak vuherški blisk oči — potolažil te oči s tem, da je naročil na mizo trikrat toliko, se poslovil in šel. Vsi so ga zato radi imeli, družabni in vuherniki — družabni zaradi družabnosti, vuherniki pa zaradi družabnosti in količine.

France Kosmač je bil to. Čudno, o svoji misiji ni dosti rekel. Sploh ni nič takega načel sam. Če je bil že tako tesno vprašan, je rekel vedno le: Triglav film. Tako se je le zvedelo, da gre nazadnje za neki film. Več takrat nihče ni vedel, od Kosmača pa tudi nič več izvlekel. Kmalu smo ga zastopili: Samo originale hoče videti in doživeti, nič narejenega, nič poziranega, nobenih čuvanih obnašanj. Takoj ko bi povedal, da gre za film in za film pri nas, bi morda kako držo že spremenili.

Takrat je France Kosmač prišel v deželo in med ljudi, da je Vorančev »Vodnjak« doživljal tam kot Voranc.

Letos poleti je spet prišel. Kakor lani se je ponovil in srečaval že same znance in prijatelje. Toda letos je bil že bolj odkrit, čeprav je govoril kar naprej v množini: Filmali bodo — Triglav film bo filmal Vorančev »Vodnjak«, imamo že mal' scenarij... Sedaj je že lahko povedal glasneje, kajti bistvo je že videl, sedaj že lahko poziramo, če kdo hoče. In potem smo Kosmača srečavali še bolj pogosto. Od Ošvena pod goro do Mudafa na Vrheh pa do Račela na Strojni, vse je obral, vse ljudi, vse hiše in predvsem vse vodnjake spoznal. Govoril je s tistimi, ki so se mu odprli in tekli za tistimi, ki so se mu skrivali.

Pa naj sedaj kdo reče, da je film zlagan. Tako kot je Kosmač lezel v bistvo ter spoznaval značaj in kraj, človeku pravzaprav že preseda, toda za verno sliko je tako potrebno. Tako kratek prizor, pa toliko poglobitve!

Ko so prišli in prehodili z njim ves kraj še drugi — umetniški svetovalci itd., je končno rekel: sedaj pa scenarij že imamo. Takrat nas je že prijelo. Naši ljudje drugim vse radi priznajo, samo da čimprej gredo od hiše, le tega, da so nas spoznali in zajeli v našem domačem bistvu, jim zlepa ne prikramamo... Kosmačev scenarij pa je gledal, mislil in govoril po naše. Vorančevi ljudje in Vorančeva dežela so tu!

Potem pa se je začelo — prvič v zgodovini naših krajev: začeli so s snemanjem. Ta stvar pa je tako široko javna, da ni treba nobenega pisanja več. Ves kraj je doživljal in filmanje je bilo vsaj dva meseca središče dogajanj v kraju.

Bližji sodelavci pri tem filmu so bili naslednji:

Scenarij je napisal France Kosmač.

Režija: France Kosmač.

Kamera: France Cerar.

Scenograf: arh. Tone Mlakar.

Direktor: Dušan Povh.

Glasba: Blaž Arnič.

Glavni igralci pa:

Miha Borovnik: Rudi Kosmač.

Stari Borovnik: Andrej Kotnik (Ravne).

Borovnica - mati: Mileva Zakrajškova, članica SNG, Maribor.

Lenka - mlada Borovnica: Mira Sardočeva, članica SNG, Maribor.

Prvi kmet: inž. Mitja Šipek (Ravne).

Rdečnikov hlapec: Stanko Hromc (Ravne).

Župnik: Ivan Logar (Ravne).

Natakarica: Truda Kosi (Ravne).

Stara Rdečnica: Justa Petračeva (Ravne) in še cela vrsta.

Čisto gotovo pa je, da bomo tudi v našem listu potem rekli naše mnenje o tem delu, namreč potem, ko ga bomo v celoti videli. Do takrat pa: hvala Triglav filmu, hvala vsem, ki ste storili umetniški korak med naše ljudi in v našo deželo, ter vsem, ki ste pomagali, da bodo sedaj tudi Uršljo goro gledali po domovini.

Pri snemanju je sodelovalo precej domačinov, ki so se v filmu kar dobro znašli. To so vsi naši, kar razpoznavte jih sami.

Prof. Štefan Barbarič:

Srečanje na tujem

... da te, naj si še tako zapuščen in osiromašen, veže trdna veriga na nekaj, česar se vsak hip ne zavedaš: ta nekaj je — zemlja, na kateri si se rodil. Zemlja domača ni prazna beseda, del je mojega življenja, in če se mi vzame zemlja, se mi je vzelo tudi življenje.

(I. Tavčar, Visoška kronika, zaključno poglavje.)

25. 4. 1945. Vlak je odhajal iz Mühlendorfa šele zvečer. Ves dan mi je bilo prebiti v tem nepomembnem dolnjebavarskem mestecu ob reki Innu. Kolodvorsko poslopje je bilo stolčeno, za silo je bila skrpana neka veža, ki je služila kot čakalnica. Ljudje so se gnetli ob vhodu, si klicali v različnih jezikih, da je bilo podobno kakemu mednarodnemu sejmišču. Najglasnejša je bila skupina Ukrajincev, ki so imeli s sabo celo kitaro. To so bili po vsem videzu prisilni delavci, ki so pustili zbežane gospodarje in so se zdaj potepali proti vzhodu. Gruča Italijanov je skušala preglasiti vrvež z neko južnjaško popevko. V kotu je dremal madžarski polkovnik, ki pa se zanj nobeden izmed številnih rjavouniformiranih »honvédov« ni nič kaj zmednil. Kakor da je novica o ruskem prodoru na Odri in o Američanih, da so v Ulmu in v Bayreuthu, sprostila vse ozire in zrahljala spono. Ljudje so začutili, ko da jim dihanje postaja prostejše, nezadržano so se smejali in se razlezli po vseh poteh. Pomlad je prinašala novo življenje zlasti tistim mnogim, ki jih je hitlerjevsko nasilje strpalo v taborišča, jih nagnalo na prisilno delo ali na fronto.

Zapletem se v pogovor z nekim Francozom, ki si je dal opravka z vojaško konservo. Prihaja iz Münchena in mi pripoveduje o demonstracijah zoper režim.

Konec vojne je na vidiku, nemški vojaki zmerjajo Hitlerja s tepcem (verrückte), v NSDAP lokalih pa zažigajo arhive. Maliki padajo z vzvišenih oltarjev, samozvanci se kotalijo s prestolov. Šel je mimo piš časa in pomedel z zlaganimi avtoritetami in z nasilnim državnim sistemom.

Ozrem se po kolodvoru, dva fanta brskata za treskami po ruševinah, pristavila sta k ognju črno kavo. Drugi so se stegnili po travi, se sezuli in čakajo brezbrizno na odhod vlaka.

Stopim po mestu, ki je precej izdelano. Ogledam si cerkev, streha je malo poškodovana in šipe so popokale. Zanimanje mi vzbudi slika z gorečo cerkvijo; napis me pouči, da je to prizor iz tridesetletne vojne. Meščani posedajo po pivnicah ob slabem pivu, preže na novice in so radovedni, kako se bo razpletlo. »Mühlendorfer Zeitung« poziva k odporu proti Rusom in koketira z Anglosaksonci ter namiguje na separatni mir. Nemci so spustili v zrak še donavski most pri Regensburgu, kar vsi smatrajo za bedastočo ob tem, da drugačnih strateških dejanj tako poveljčevani generali več ne zmorejo. Veselim se, da sem pred dnevi prešel Donavo in Isaro, zdaj bi bil prisiljen občepeti na oni strani.

V mestu je velik promet, tu se križajo poti in železnice od Passaua in Salzburga na München in Landshut. Vojaki in civilno prebivalstvo begajo s kamioni, se prevažajo iz kraja v kraj, ko da so zgubili orientacijo. Vlaki vozijo le lokalno, kolikor so proge še uporabne, zaradi nevarnosti iz zraka le ponoči. Nihče ne legitimira, vsakomur je pot prosta, niti za vozne listke se nihče ne zmedni.

V popoldanski sopari sem se vrnil na kolodvor, sedel na neke hlode in se naslonil na svojo borno prtljago. Časa do odhoda vlaka nisem znal porabiti drugače, ko da sem se prepustil opazovanju ljudi. Zaprašeni so, porasli, v postelji najbrž že dolgo niso spali, temveč le spotoma na slami ali v jarku. Napeti moram ušesa, da ujame kako besedo iz njihovega hitrega govorjenja. Leta so morda čakali na to pot, vendar se v pogovorih gube v vsakdanjih malenkostih.

Vlak za Salzburg je pripravljen, vsujemo se v temačne vagone. Stisnem se v kot, tu mi bo laže prespati. Jutri, ko bo vlak obstal, bom že za lepo razdaljo bliže — domu.

Vlak nas pelje preko rodovitnih bavarskih polj. Po sopotnikih se ne morem razgledati, je premračno. Tonem v dremavici, slišim nekaj časa le enakomerni takt koles, v ritmičnem zibanju voza se mi enakomerno tresejo udje.

Ko se tako zgubljam v spancu, mi udari na uho prijeten dekliški glas:

»Anička, ne jokaj!«

Slovenska beseda na tujem! Kakor da me je nekaj elektriziralo: srce mi je začelo močnejše biti, vse v meni se je napelo od pričakovanja. Že dolge mesece nisem imel nikogar, s komer bi lahko govoril slovenski; o domačih že dalj časa nič ne vem. Zadnje čase sem sploh živel v togi apatiji, da bom propadel brez sledu, od doma mi nihče ne bo vedel ne za smrt ne za grob. Moja poznanja na tej poti iz taborišča so bila bežna, enodnevnna. In zdaj mi je usoda prinesla na pot domače ljudi: kakor da vstajam iz otipelosti, spet najdem zvezo s svojim globljim življenjskim bistvom, nisem več banalna »človeška žival« iz taborišča, žival, ki ji je edina misel in skrb, da dobi nekaj v želodec, ker bi sicer poginila.

Prisluhnil sem, poln radovednosti, kdo so ti ljudje. Po govorici sem jih presodil

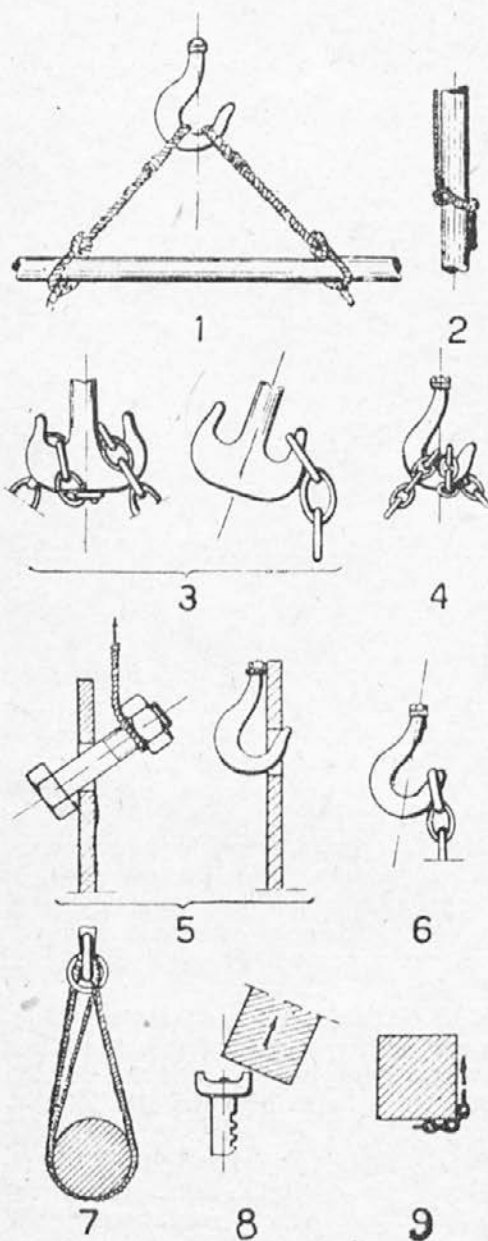
Žerjavovodje — privezovalci!

Prenos in dviganje materiala z žerjavi itd. je pogosta dnevna operacija po vseh podjetjih. Površnost pri tem opravku se lahko maščuje s težkimi nesrečami in škodo.

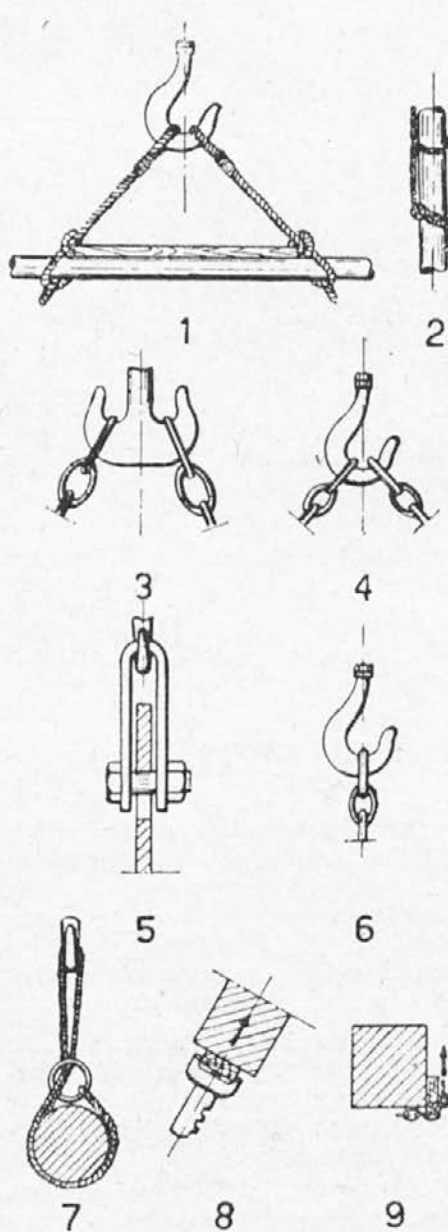
V bodoče pazimo in ravnajmo strokovno, pa tudi takih nesreč ne bo več.

Spodnja slika ne potrebuje tolmača. Takoj vidimo, kaj je napačno in kako je treba kos prav obesiti in prav dvigati.

Napačno

Pravilno

FRANC MRKVA

Preminil je Franc Mrkva, nekdanji obratovodja mehanične delavnice. Pred petdesetimi leti je začel pri nas kot ključavničar, napredoval za mojstra in za obratovodjo. Iz prve svetovne vojne se je vrnil kot petdesetodstotni invalid. To ga pa ni motilo in je takoj prevzel funkcijo v takratnem Narodnem odboru za Mežiško dolino, kjer je kot odbornik za preskrbo žrtvoval ves prosti čas. Po njegovi zaslugi se je stanje naglo izboljšalo. Ni pa bilo hvaležno delo odbornika, vsak se je skušal otresti odgovornosti. V kritičnem trenutku, ko so hoteli vsi odpovedati, je Franc Mrkva prevzel še mesto župana in razmere v trgu so se spet hitro popravile, za kar smo mu še danes hvaležni.

Med okupacijo so mu izselili hčerko z možem. To ga je tako potrla, da je postal čisto vase zaprt. Po osvoboditvi je postal spet stari Mrkva. Žrtvoval je vse svoje moči za napredek železarne kot obratovodja valjarne, pozneje mehanične in remonta. Bil je povsod prvi in več v tovarni kot pa doma.

Naj nam bo vsem za zgled.

Zahrbtna bolezen pa je prekinila njegovo delo in ga spravila v prerani grob. 3. oktobra smo ga spremili na ravensko pokopališče. Med pogrebi so bili tudi njegovi bivši učenci, danes visoko kvalificirani delavci in mojstri. Z lepim govorom se je na grobu poslovil od njega glavni mehanik tov. Ivan Zupan, godba pa je zaigrala: »Al' bo že skoraj zelena pomlad...« — in mož dela in značaja je na večnem počitku.

Naj mu bo lahka zemlja koroška! A. F.

*

»Preko Celja...« Celje je zelo lep kraj. Vsak se ga razveseli in veseli, dokler se ne spomni na celjski kolodvor oziroma na zvezo »preko Celja«. Ta »zveza« je namreč taka, da uniči vse razpoloženo. Tudi če si bil na dopustu v nebeškem kraju in se vračaš »preko Celja«, ti to povsem zadostuje, da si takoj spet »fuč«. Celje je sedaj menda edina postaja na svetu, kjer se še zgodi, da vsi potniki ne morejo na vlak. Kdor pride, pride, kdor ostane, ostane — odvisno od nog in rok. Ob sobotah in nedeljah to sploh ni več promet, temveč napad in borba za prehod »preko Celja«. Pa »zveza« iz Ljubljane z dopoldanskim vlakom v gornjo dolino! Če nočeš nadlegovati v vprašanji, prideš s prvo redno »zvezo« pač samo do Velenja, kakor da bi bila železnica delničar velenjskih restavracij. Kritizirati pa je nazadnje lahko. Tudi tu ne vemo takoj svetovati izboljšav, predlagamo pa, da se poklicani za to zanimajo. Morda direktni vlaki skozi Celje za take smeri in ob takih dneh, morda ustrežnejši kolodvor. Gotovo je le, da tako ne bo smelo vedno biti. Ljudje se raje umikajo »zvezi« preko Celja po daljši, dražji, a bolj človeški zvezi čez Maribor.

za Gorenjce, od nekod iz kamniške okolice. Posnamem, da so jih Nemci izselili in da se zdaj vračajo domov na Slovensko.

Na hitro sem se seznanil z njimi kar v temi, pogovarjamo se, ne da bi se dobro videli v obraz. Saj za sporazumevanje mnogokrat ni potrebno dolgo poznanje, z dobro besedo pogosto ujame človek človeka in si postaneta bližja kot mnogi, ki žive skupaj desetletja.

Kmečki ljudje so, nič izbranega ni v njihovem izražanju, nič pretirane čustvenosti ob tem, da se vračajo v domovino. To so ljudje, ki žive od pridelka na svoji zemlji, menijo se in čutijo z živali v hlevu, čustvujejo ob vremenskih nepravilnostih, se vesele blagodatni narave. Žive v čudoviti povezanosti z rodno grudo, vztrajali so na domači zemlji, najsi je bila še tako trda in skopa in sovražili pohlepne tujce, ki so segli po njej.

Tri leta so prebili v izgnanstvu, najprej v Šleziji, potem na Spodnjem Bavarskem na državni farmi nekje med Straubingom

in Landauom. To so Zalarjevi od Št. Jakoba ob Savi, mlada mati s triletno hčerko in očetom, mož je padel v partizanskih bojih, mati je umrla v izgnanstvu. Drugi so iz Cerkelj, iz Mengša, iz Tacna, Mislijo na svoje hiše, če jim je prizanesla vihra vojske. Vsa njihova misel je v bodočnosti, ki jo vidijo pred sabo svetlo in prijazno, težke preteklosti, ko da ni bilo.

Kaj nas vendar žene domov? Postaja mi jasno, da domovina ni le pojem za šolsko rabo ali priljubljen predmet pesniški zanesenosti, to ni svečana deklamacija, temveč je to nekaj vsakdanje stvarnega in življenjsko prijemljivega. Spomnim se nekoga Amerikanca, ki je živel štirinajst let pod vročim louisianskim nebo in ga je poklicalo ter je pustil vse in šel. In študentje tehnike, ki so na tujih univerzah kleli domače klavrne razmere in so čutili v sebi energijo, da se uveljavijo na tujem, vendar so se vrnili.

In tudi ti ljudje! Saj bodo mnogi našli vse razrušeno in bi si na tujem morda laže

opomogli. Vidimo bogate pokrajine, ponosna mesta, srečamo tudi prijazne ljudi, brhka dekleta, vendar nam vse to ne more prikleniti srca. Kako da šele v tujini spoznamo vrednost in lepoto domače zemlje in so nam med vsem najdražji spomini na znane obronke gora, na domača polja in skromne domačije... Z njimi se vežejo spomini potopljenih mladih dni, na mater, ki je morda ni več, na šolske klopi, na prvo ljubezen in prvi korak v samostojno življenje.

Vse to, a zlasti misel, da nočejo služiti koristim tujih gospodarjev, ker jim je že presedlo prisilno hlapčevanje, žene izseljence domov. Dom pomeni morda revščino, a zato gospodarjenje in življenje po svojem načinu in po svoji volji.

Gledal sem skozi temačno okno in mislil na veselje, ki ga storim materi, ko se vrnem, mislim tudi na koristno delo, ki ga lahko opravi doma. Pri zidanju lepše bodočnosti smo vsi potrebni.

† Prof. Josip Mravljak:

HUGO WOLF

SLOVENJEGRADČAN OB BETHOVNU IN SCHUBERTU

Pokojni prof. Josip Mravljak je sodeloval v našem listu od prvega dne. Rad ga je imel kot domačo besedo, mi vsi in naš kraj pa Mravljaka in njegove prispevke o krajevnih znamenitostih. Med njegovimi neobjavljenimi sestavki je ostalo njegovo raziskovanje o skladatelju Hugu Wolfu, slovenjegraškem rojaku.

Da ne bi kdo kdaj kako drugače in mimo dokazoval poreklo tega moža, objavljamo Mravljakovo razpravo. — Wolf je bil predvsem velika glasbena glava, za nas pa je obetal biti tudi sicer zanimivo ime. Malo je namreč manjkalo, da nacisti niso med okupacijo preimenovali tega zanje tako strašno zvonečega Slovenjegrada v »Hugo Wolf Stadt« (predlog je že bil). Ti faloti so bili namreč v stanju napadati mirne države, sežigati kmetske domove, križati poštene ljudi, kaj šele, da ne bi potem mogli tudi na pozabljenem Pohorcu dokazati, da je vsa Jugoslavija njihova ter preimenovali tisočletni slovenski kraj na tako nikoli častno narodno spozabo (to je bilo namreč v ozadju, ne pa Wolfova glasbena veličina).

Med skladatelje večjega pomena štejejo Nemci Hugona Wolfa. Obširen življenjepis mu je napisal Ernest Decsey, po njem so povzeli drugi biografi, v »Ahnentafeln berühmter Deutscher« pa je obdelal Wolfov rodovnik dr. Walter Rauschenberger. Dasi je

v uvodnem poglavju rodovnika precej napak, nam pa podaja skladateljevo karakteristiko prav plastično.

Znano je, da je bil Hugo Wolf velik nemški nacionalcec. Kot tak nas seveda ne zanima, tudi so vse njegove skladbe prepojene z nemškim duhom. Toda videli bomo, da je mož slovenskega pokolenja tako po materini kakor po očetovi strani, in prav zato ne bo odveč, da mu na tem mestu posvetimo nekoliko vrstic — saj je naš rojak.

Wolfovi predniki so prišli iz notranjosti Slovenije: očetovi iz St. Jurja pri Celju, materini pa iz Mojstrane pri Jesenicah. Wolfov praded po očetovi strani Maksimilijan je bil iz St. Jurja, izučil se je usnjarsstva v Celju in se nato okoli leta 1760 naselil v Slovenjem Gradcu. Vovki so še danes v St. Jurju in okolici, in sicer je mnogo družin tega imena. Da pa nemška oblika imena »Wolf« za naše kraje za narodnost ni mero-dajna, to ve in trdi tudi pisec komponistovega rodovnika sam. Do pred dve sto leti so sploh pisarji na graščinah in magistratih izpreminjali priimke po mili volji, kakor se jim je zdelo za zabeležbo v nemške knjige priročnejše. Dokaz o tem imamo tudi pri Wolfovih prednikih po materini strani. Mati je bila Nußbaumer, njen ded je bil Gašper Oréhovnik v Mojstrani in se je naselil okoli 1790 v Naborjetu v Kanalski dolini, kjer so mu ime ponemčili v Nußbaumer. Zato pa mati še dolgo ni »welsche Mutter«, kakor pravi pisec v rodovniku; tudi ni res, da bi se v Naborjetu že bilo močeno čutilo itali-

janstvo, pač pa slovenstvo! Najmanj pa je res, da bi bila v starejših generacijah primešana italijanska kri, — kajti niti Slovenj Gradec niti Mojstrana niti Naborjet niso bili pred 150 leti »Voritalien«! Tudi ni res, da bi bili očetovi predniki »oberdeutschen Geblütes«; v St. Jurju že včasih niso niti znali prav nemško!

Takšna je torej s tistim čistim pranemštvom Hugona Wolfa, — pa je to mož najbrž tudi vedel in menda zato prav redko prihajal v Slovenj Gradec. Na Dunaju se je seveda lahko izdajal za pranemca, kdo se je takrat brigal za rodovnike, pa še za to, kaj in kje je Slovenj Gradec. Da pa je bil Wolf vzgojen nemško in se čutil pravega Nemca, to je za tiste čase jasno in razumljivo.

* * *

Hugo Wolf se je rodil 13. marca 1860 v Slovenjem Gradcu v hiši sedaj Glavni trg 3. Njegov oče Filip je bil dobro situiran trgovec z usnjem; že ded in praded sta izvrševala isto obrt. Toda že oče Filip je bil velik ljubitelj glasbe: igral je gosli, kitaro in nekoliko klavir. Ko pa je ob požaru 1867 pogorela tudi njegova hiša, se ni več prav opomogel in se z veliko družino — bilo je osem otrok — bolj siromašno preživljal.

Hugo je obiskoval osnovno šolo doma in pravi na nekem mestu, da se ni ravno temeljito učil, »ker je bil pouk dvojezičen«. To besedičenje je pa prazno, kajti že od prastarih časov ni bilo v Slovenjem Gradcu človeka, ki ne bi znal obeh jezikov. Da pa sta bila oče kakor mati Nemca ali sta se vsaj čutila taka kot purgarja in da je bil Hugo nemško vzgojen, je za tiste čase samo po sebi razumljivo.

Prve glasbene nauke je dal sinu oče in ga učil gosli in klavir. Ko je Hugo kolikor toliko obvladal gosli, je sodeloval pri hišni muziki:

Kotuljska slatina — prva letoviška in zdraviliška postojanka koroške dežele.

oče je igral prve gosli, Hugo druge, učitelj Wexler violo, brat Maks čelo in stric Rues rog oz. trobento. Igrali so salonske komade in italijanske potpurije. Hugo se je pozneje dobro izvežbal na klavirju, virtuoz pa ni bil nikoli.

Kot desetleten dečko je prišel v gimnazijo v Gradec, jo je pa po nekaj mesecih zaradi povsem nezadostnega znanja zopet zapustil. Leta 1871 so ga poslali v gimnazijo k benediktincem v St. Pavel v Labodsko dolino, kjer se je sicer pridno učil gosli in klavir, bolj slabo pa obvezne šolske predmete. Nato je bil od 1873 v gimnaziji v Mariboru, ki jo je tudi zapustil zaradi nezadostnega uspeha. Bil je pač že v mladosti muzik, ki za drugo ni imel niti talenta niti veselja niti smisla. Leta 1875 je prišel kot petnajstleten dečko na Dunaj in se vpisal na konservatorij, ki je bil pod vodstvom ravnatelja Hellmesbergerja. Mislili bi, da je bil zdaj dospel do uresničitve svojih želja in da se je pridno poprijel dela, učenja. Pa ni bilo tako. Že po dveh letih je bil izključen iz zavoda z opombo: »zaradi disciplinskega prekrška odpuščen«. Ravnatelj je namreč dobil grozljivo pismo, naj se le še zadnjič veseli božiča, potem bo z njim konec. Podpisan je bil Hugo Wolf, ki je pa vedno trdil, da si je to šalo dovolil nekdo drugi.

Sedaj je bilo šolanja definitivno konec, — izobraževati se je moral sam; ostal je pa na Dunaju. Učil se je najprej jezike in mnogo čital, se torej jezikovno izpopolnjeval, muzikalne študije pa je dopolnjeval ob Bachu in Beethovnu tako glede oblike in zgradbe stavka kakor glede temeljite muzikalne ortografije. Za godbo je imel izredno dober spomin; tako je n. pr. Berliozovo fantastično simfonijo znal od note do note napamet. Očito je vplivalo nanj poznanstvo z Richardom Wagnerjem in vsa borba za njegovo muziko. — Hudo je bilo z gmočnimi sredstvi, kajti očetovi prispevki so bili pičli in si je zato služil kruh s klavirskimi urami. Povprečno je zaslužil na mesec 35 do 40 fl, kar bi za hrano in morda za stanovanje zadostovalo, za obleko, obutev, perilo itd. pa je bilo očitno premalo. Zato je mnogokrat dobesedno stradal, saj je bil navzoč pri vsaki večji muzikalni prireditvi.

Že do 16. leta je skomponiral nekoliko skladb, ki jih je tudi pokazal Wagnerju, so pa bile nezrele in jih je zavrgel. Med poznejšimi do leta 1884 zgotovljenimi glasbenimi produkti, katerih število je bilo precejšnje, se smatrajo za res dobre samo »Nočno potovanje« (Lenau), »Preko noči« (J. Sturm), zelo ljubka »Mausfallensprachein« (Mörrike), »Predica« (Goethe) in pa simfonična skladba »Penthesilea« (Kleist), ki jo je pa slabo instrumental.

Po posredovanju prijateljev je dobil Wolf 1881 mesto drugega kapelnika pri gledališču v Salzburgu. Toda to delo ni bilo zanj. Ne da bi bil nesposoben, toda delo »paukerja« mu ni ugajalo, nekaj je pa bil tudi izbirčen. Že leta 1882 se je zopet vrnil na Dunaj in živel ob instrukcijah. Toliko vpliva je pa to eno leto pri gledališču nanj le imelo, da se je odslej stalno poskušal tudi v operi — dolgo brez uspeha.

Ko je leta 1884 dr. T. Helm odstopil, je dobil Hugo Wolf mesto glasbenega recenzenta pri »Wiener Salonblatt«. S tem je bil vsaj za silo rešen materialnih skrbi (mesečna plača je bila 60 fl), nakopal si je pa s svojimi pikrimi in dostikrat neutemeljenimi opazkami celo vrsto sovražnikov, med njimi tudi Bülowa, ki imenuje Wolfovo glasbo v nekem pismu pesniku Liliencronu (leta 1892) »Vorhöfischer Dilletantismus«, kar je vsekakor pretirano v nič devanje. Šele 24-letni Wolf si je dovolil 1884 proti Brahmsu tako ostro kritiko, da si je moral vse Brahmsove oboževalce odtujiti. Brahms, o katerem pravi objektivna ocena, da je bil proti vsaki gizdavosti in pompoznosti v instrumentaciji, torej ravno nasprotno od Wagnerja in Wolfa, in je imel fin občutek za izbrane glasove v kompoziciji in je tisti čas dominiral na koncertnih programih, kritizirati in mu nekako brati levite je mogel potemtakem le res genij ali pa megaloman. In ker Wolf takšen genij ni bil, se smatra in vidi, da je bil silno domišljav, kar se pozna tudi po tem, da je zelo omalovaževal Richarda Straussa in na vsem obnašanju proti drugim.

Ko je po štiriletnem sodelovanju konec leta 1887 zapustil uredništvo »Salonblatt«, se je docela posvetil komponiranju pesmi. Posebno plodonosno je bilo leto 1888/89, ko je uglasbil nad šestdeset pesmi, v glavnem pesnika Mörrike, Eichendorffa, Goethea; nekatere, kakor »Feuerreiter«, »Elfenlied«, zelo obsežno in odlično. V tem času se je tudi prvič pojavil s posameznimi pesmimi na programih dunajskih koncertov: recenzije so bile od nasprotnega tabora, negativne, pa pristranske. Tudi leta 1890 je mnogo komponiral, toda južnjaške, španske. V tem času je bil tudi prvi koncert Wolfovih pesmi v Gradcu; bil je zelo uspešen in je Wolfu pomagal do slave. — Nekako v zadnjem letu, ko je bil še pri »Salonblatt«, je nastal Wolfov himnus »Christnacht«, v katerega je vpletel stare pastirske in božične pesmi iz svoje mladosti in prve domovine, Slovenjega Gradca.

Leta 1891 je skušal deloma uglasbiti Ibsenovo »Slavje na Solhaugu«, kar se mu pa ni posrečilo, kakor je sploh imel za odrsko glasbo in instrumentacijo nesrečno roko. V naslednjih letih se je Wolf s pesmimi uveljavil v vseh večjih mestih, le na Dunaju z veliko težavo. Živel je ta čas pri svojih prijateljih v Pachtoldsdorfu, Döblingu, na gradu Matzen na Tirolskem in potem na Dunaju, kjer so mu prijatelji uredili prijetno in mirno stanovanje v zatišju v Schwindgasse 3; sploh je živel ves ta čas — in še pozneje — od izdatne pomoči svojih ožjih prijateljev.

Že od leta 1890 je Wolf iskal primerno besedilo za komično opero, ki jo je hotel komponirati. Obrnil se je zaradi besedila na takrat znamenite pesnike, kakor Hauptmanna, Liliencrona, Wolzogena, Richarda Vossa, Sudermanna, — nič predloženega mu ni bilo po volji. Čital je bil Alarconovo satiro »Trirog« (klobuk na tri rogle) in menil, da bi prav ta snov bila zelo primerna za zeleni libreto. Končno se je Roza Mayreder, ki je Wolf takrat sploh ni poznal, lotila dela in napisala besedilo za komično opero po »Trirogu«. Ko je Wolf to čital (1892), je ogorčen rokopijsko zavrgel, ker je bil — po njegovi izjavi — povsem neprimeren. Nekako leto nato se je seznanil z Rozo Mayreder in je — še kasneje — pri neki priložnosti nanesel govor na »Trirog«; Roza mu libreto ponovno predloži in Wolf ga ves navdušen sprejme. Niti se ni prav spomnil, da bi ga bil že kdaj čital. V dobrih treh mesecih leta 1895 je opero skomponiral in jo imenoval »Corregidor«. Toda niti na Dunaju niti v Pragi niti v Berlinu je niso sprejeli za uprizoritev, temveč je prišla šele naslednje leto z veliko muko, toda z lepim uspehom (čeprav tega ni

bila vredna) na oder v Mannheimu. L. 1896 je uglasbil še šestindvajset Heysejevih pesmi za Italijansko pesmarico in tri druge pesmi in naslednje leto tri pesmi Michelangela in opero »Manuel Venegas«, zopet na Alarconovo novelo in besedilo, ki ga je spisal dr. Hoernes. Tega dela pa ni končal, ker se mu je omračil um in je moral 20. septembra 1897 v umobolnico, kjer je bil štiri mesece. Po ozdravljenju je odpotoval v Gradec in Celje in dalje na morje. Na povratku je obiskal še zadnjič mater v Slovenjem Gradcu in se že marca vrnil na Dunaj. Pol leta je živel potem pri svojih prijateljih v Traunkirchenu in Gmundenu in se bavil z novimi mislimi, oktobra pa se je bolezen ponovila in so ga dali v deželno bolnico (na Dunaju); tam je ostal do smrti 22. februarja 1903. Umril je za paralizo, pokopan pa je v neposredni bližini Beethovna in Schuberta.

* * *

Wolf je bil majhne postave in suhec, lase je imel rjave, oči pa zelo temne s čudovitim izrazom, hodil je zelo hitro. Vsi, ki so prišli z njim v stik, so soglašali v tem, da je bil uporne narave, divje vihrav in kljubovalno vztrajen. Kako muhast in nesramen, čisto abnormalen je znal biti, o tem nekaj primerov. Pri glavni vaji za koncert v Berlinu januarja 1894 je pela operna pevka Margitino pesem iz »Solhauga« ob spremljavi orkestra po predpisanem tempu, pa je Wolf skoroda pobesnel. Ko ga dirigent opozori, da se vendar točno drži predpisa in želje komponista, ga Wolf nahruli, češ da bi moral dirigent že vedeti, da je tak tempo njegova — komponistova — oslarija, — in za oder je bilo prej pa dobro! Pri neki drugi vaji pa je koncertna pevka po svojem občutju izpremenila tempo ob koncu, pa jo je Wolf pred vsemi nahrulil in ozmerjal, češ kako se more predzniti komponistove misli izpreminjati! — Nekoč je igral pri prijatelju Groheju — bilo je dan nato, ko je po koncertu v Darmstadtu 1894 zbežal z banketa — v Mannheimu v navzočnosti drž. pravdnika opernega pevca dr. H. Faissta svoje pesmi, ko začne sredi igre kukavičja ura kukati čas. Zaradi te motnje je Wolf ves zdivjal in so morali uro na mestu odstraniti. Dr. Faisst pravi, da je pri tej priložnosti videl, da je Wolfovo igranje res tehnično popolno, četudi ne virtuozno. Faisst ga je tudi pozneje, ko je bil Wolf v umobolnici, gmotno zelo podpiral. — Pripomnil bi morda še to, da se je Wolf januarja 1894 v Berlinu seznanil s princem Božidarjem Karadordevičem, ki je potem bival na Dunaju in ostal z Wolfom dolgo v prijateljskem stiku. Božidar je tudi dal Wolfu pobudo za marsikatero poznejšo pesem v španskem ciklu.

Ni dvoma, da je H. Wolf eden izmed velikih nemških komponistov, kar se tiče pesmi. Zadnja je velikega kneza pesmi ga imenuje »Sang und Klang« IV. in brez dvoma je velik muzikalni lirik, umetnik, čigar pomen v pesmi sega do blizu Schuberta. Sicer pa je bil silno sam svoj, muhast in domišljav, kar so pa bili krivi v veliki meri njegovi prijatelji in častilci in v nemali meri bržda tudi njegova bolezen. Pa kakor je pomemben v pesmi, tako je skoraj brezpomemben v ostali muziki. Skomponiral je nekaj nad 300 pesmi, od teh precej tudi nedokončanih. Izdal je pet večjih zbirk, Goethejeve pesmi (51), Mörrikejeve pesmi (53), Eichendorffove pesmi (43), Špansko pesmarico (30, od Geibela in Heyseja) in Italijansko pesmarico (46, od Heyseja), razen tega več manjših zvezkov pesmi (po besedilih od Kelerja, Kernerja, Scheffela, Reinickeja, Heinera i. dr.), nadalje veliko zbornico delo »Christnacht« (ali himna), muziko k Ibsenovemu »Slavje na Solhaugu«, uverturo k »Penthesilea« in komično opero »Corregidor«; od druge opere »Manuel Venegas« je dokončal le prvih pet scen prvega dejanja. V instrumentaciji posnema Wagnerja (veliki orkester!), kar pa je bilo njegovim skladbam v škodo. Dunajska kritika ga je skoraj vseskozi omalovaževala, nemška-rajhovska pa večinoma poveljevala.

FRANC CVITANIČ

Na tisti vroči julijski popoldne smo ga pokopali. Menda niti štirinajst dni prej sva ga obiskala z ženo — gotovo že leto in pol najtežje in zmagovito bolnico v kraju. Imela sva namen prav na ženinem primeru dokazati in ustvariti zaupanje, da se bolezni le da pohoditi in da prav primer na ženi, ki je več ali manj ležala nad leto in pol ter imela mrtvoudno roko, kaže, da se da vse popraviti, če je volja, kakor se spodobi. Ne bom pozabil, kako je tolažila žena, ki je sama potrebovala tolažbe; z omrtvičeno roko mu je dala bonbone in pridno strigla s prsti, ki jih nad leto dni ni mogla premakniti ter govorila: »Poglejte!« Toda Cvitanich ni prijel. Preveč je poznal svojo bolezen ali pa je bil že končno prizadet. Oba sta sedaj šla, Cvitanich konec julija, moja žena pa vkljub temu prva za njim že 5. avgusta.

Trideset let je bil star, ko je umrl. To ni nobena starost oziroma je vse premalo, da bi mogel za tak spominski popis bogsigavedi kaj navesti. Nič še ni mogel kaj takega storiti v svojem poklicu, mladost pa nazadnje ni nobena zasluga, temveč vsekdar le velika prednost, za katero smo vsaj vsi stari ljudje lahko nevoščljivi.

Pa se je kljub temu nabralo tam toliko ljudi, da tujci s petega vlaka niso mogli naprej. Govorov pa je bilo toliko, da bi — če bi ti kaj pomagali — rajni res lahko od mrtvih vstal.

Malo sem ga poznal. Bil je premlad, to se pravi: jaz prestar. Govorila sva menda samo nekajkrat. Kmalu je spoznal moj način in tak je bil potem vedno tisti stavek. Zelo pa sem se jezil na njegovo počasno sukanje pri telefonu. Telefon namreč edini slišim in kolikor sicer zaostajam, po telefonu zato prehitvam. On pa je šel povsod isti normalni korak. Zlepa ni dvignil slušalke in še potem je šel najprej po sapo in tudi ob taki zbežljani stvari počasi godel. To je bilo med nama navsezadnje neko nasprotje, neki tih spor. Pa tisti čudni bariton, ki v metalurgijo ne spada. Tisti glas je nekaj že izdajal. V teh krajih namreč skovika vse visoki c ali pa hrešči zaradi moštovnih zlitin. Cvitanich pa ni ne

skovikal ne hreščal — čisto neki poseben glasovni vir in mir, ki bi mu lahko rekel že — strah.

Navadno se uradni služabniki med seboj dosti ne razlikujemo, čeprav bi se radi. Tako sem gledal tudi na Cvitanicha. Kaj bi bilo takega? Nekoč bo morda iz njega še kaj, če drugega ne, pa starost. Potem pa so rekali: Cvitanich, Cvitanich in Cvitanich... Kar tako ni moglo biti. In res, Franček Cvitanich je opozoril nase že prej, preden je tako čudno končal svoj delovni in življenjski dan.

Najprej že po rodu. Na eni strani je iz rodbine, ki ima vse doma: od univerzitetnega profesorja pa do heroja žuljavih rok in nositelja najvišjega odlikovanja za hrabrost. Z druge strani pa je dalmatinskega rodu in potomec tistega moža z naše Adrije, ki je prišel takrat v Guštanj in na mah zrušil cene vinu za polovico. To rodbinsko okolje je gotovo nekaj.

Cvitanich je bil predvsem izrednih dimenzij. To sem najprej opazil in v tem se je ločil od drugih domačinov za nedogled. Kjer je bilo staro široko morda meter in smo dobili možnost, da to povečamo, smo rekli pogumno: deset metrov! To je za oceno krajanov že velik napredek. Cvitanich je bil poslušal in prišel končno s predlogom: sto metrov. Nekaj čudovitega, kar v naših krajih ni bilo doma in smo menda prav zaradi take skromnosti vedno zaostajali. Ko smo sejali v Studijski knjižnici in so se pod nami majala tla, smo domačini rekli: pokrpajmo in uredimo za silo. Cvitanich je poslušal in končno rekel: napravimo vse novo in najmodernejše! Kaj je na Čečovju, vsi vemo, ne vemo pa vsi, da je bil ta svet Cvitanichev. Tam na tistem svojem polju najboljše rasti in donosa je Franček Cvitanich, ranjeni partizan, čudovito dokazoval razumevanje sodobnega človeka. V funkciji graditelja in istočasno človeka, ki daje svoje, je gradil in dajal z veliko večjo vnemo, kakor pa so utegnili to sprejemati in ceniti te pridobitve zase mnogi tisti, ki so od revolucije samo pridobivali. Te dimenzije in ta duh novega sveta so Cvitanicheva najznačilnejša karakteristika.

In pri vsem tem velikem in naprednem istočasno še toliko etike in spoštovanja do-

mačnosti, plemenite nesebičnosti in razcvetenega tovarištva tudi v vsakemu drobnem odnosu. To pa je bila njegova duševna lepota in njegovo osebno bogastvo.

Osmrtnica pravi: Strel za Uršljo goro, ko je branil domovino, je zasadil kal neozdravljive bolezni... — in tej bolezni je podlegel, podlegel potem, ko je imel vso zavest, da je pomagal zgraditi veliko tovarno in da je na svojem lepem polju z zgledno vnemo pomagal zgraditi lepo novo ravensko naselje, ki bo večno stalo za dobro ravnenskih ljudi.

Leopold Stanek:

Štokglajzarska

Sajast, v cunje zaviti, pol bos voziček po blatni cesti rine. Pomorem mu do vrha strmine. »Madona, danes že tretji voz!«

Tu je vreča smrdljivih kosti, vse kar je mesto odvrгло smeti: staro železo, jeklo, aluminij, steklo, medenina ob pločevini.

V nedrih bakrena žica — zaklad! »Haha! Spet bo čas za spopad!« Ne, nikoli, nikdar več, iz tega naj se ne kuje meč!

Zazrla sva se oko v oko. Njegova lopatata roka in moje srce, srce otroka misli med sabo sta prela tako:

Ko bi midva hodila vštric, bi vseh, vseh ljudi roké poslušne bilé zgolj na srčni klic.

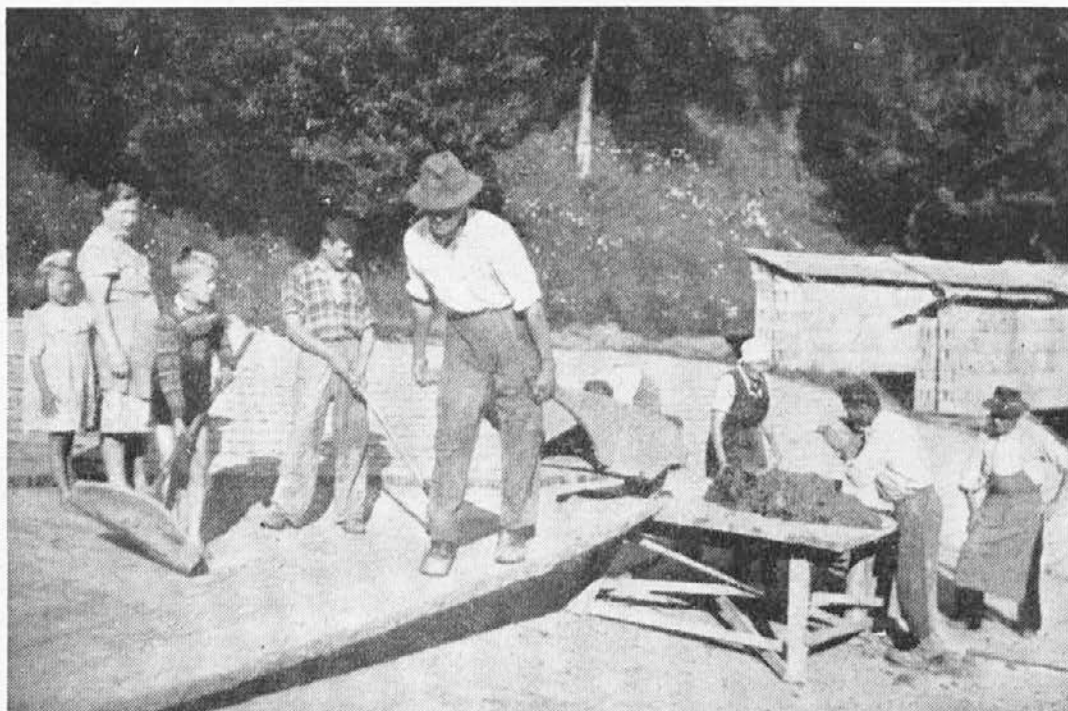
Najcenejša tekočina je kri, kadar jo točijo tirani, in najžlahtnejša je kri, kadar ljudem ljubezen znani! —

Družno riniva voz za kruh: vse te starine, te razbitine pretopimo, da v ognju sine ne nož, ne meč — samo plug!

ZADNJE, PA
NAJBOLJ GOTOVO
ZBORNO MESTO

Sv. Barbara nad Brančurnikom. Na polici sredi doline je in tako krasno ozadje ima. Tu bo novo pokopališče, kamor bomo hodili drug za drugim ker je na svetu dren, tam pa bo precej prostora.

Delo gre tako hitro od rok, da komaj utegnejo dovažati ilovico.

To je vsa aparatura.

In v nekaj dneh so okrog »štanta« skladi opeke, ki se bo posušila na soncu in bo trden zidak.

Opeko delajo

Kje gori po hribih in strminah ždijo kmetski domovi, imenitni in borni, pa vsi v ljubezni do te rode, a domače zemlje! Večno pa tudi te kmetijske zgradbe ne trajajo. Treba je popraviti, treba postaviti novo.

Danes tudi kmet za stopnjo solidneje gradi, toda prevoz takega materiala v te brege je hud. Volički komaj gare potegnejo in samo opeko za sam hlev bi bilo treba voziti celo življenje. Pa tudi draga je. Čeprav nebeško lepe in ljubljene hribovske frete, pa cvenka toliko ne zmorejo.

Toda vsa ta zemlja tu okrog je povečini kup ilovice, ponekod pa prava surovina za opeko. Še malo mivke in pridne roke, pa bo opeka kar na mestu. Tako so marsikje že napravili, tako delajo in to je pri domači gradnji velika pomoč.

Slike kažejo tak proces izdelave, ki pa je že celo moderen, kajti prišel je mojster iz nižin.

CIRIL VONČINA

Sodelavec našega lista

Dne 4. septembra 1954 je umrl dolgoletni blagajnik rudnika Mežice in naš čislani sodelavec Ciril Vončina. Pokojni je bil rojen v rudarski Idriji, od koder se je moral takrat umakniti in je prišel v Mežico leta 1920. — Vončina pa ni bil v Mežici potem samo prebivalec in uslužbenec, temveč je v rudarskem revirju značajno delal in vzgajal ter pomagal pri vseh kulturnih in gospodarskih vrednostih.

Za naš »Koroški fužinar« je zbral zgodovino mežiškega rudarstva v taki popolnosti, kot je naši ljudje še niso brali. Raziskovanje zgodovine mežiškega rudnika je njegov znaten prispevek k raziskovanju zgodovine našega kraja sploh. Objavil je več takih razprav tudi v Muzejskem vestniku (Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor). Bil je tudi sodelavec in član Pripravljalnega odbora za tehniški muzej na Ravnah ter član Muzejskega društva za naš okraj. S tem je pokazal, kako je naš kraj in naše ljudstvo vzljubil, kako je z njim živel.

Ciril Vončina je delal povsod. Bil je ustanovni član Planinskega društva v Mežici, njegova sposobnost in požrtvovalnost sta se

odlikovale dalje v gasilski družini, kjer je postal župni načelnik. Pri Sokolu, ki je bil takrat ustanovljen tudi v Mežici, je bil najboljši telovadec. Pevski zbor je imel v Vončini baritonista, ki mu ni bilo blizu vrstnika. Bil je dalje tajnik lovske družine, tajnik čebelarstva in navdušen filatelist. Usoda je hotela tudi, da je bil prvi in zadnji predsednik Društva za zatiranje raka v Mežici — torej društva, ki je imelo vzvišeno, občekoristno nalogo, boriti se proti bolezni, kateri je Ciril sam podlegel. Več let je bil predsednik šolskega odbora in član občinskega odbora Mežice. Po zadnji vojni je bil med prvimi organizatorji Naproze ter je do zadnjega pomagal pri pevskem zboru SKUD.

Moža izredne delavnosti, velike sposobnosti in redkega značaja lepota, predanega narodu in domovini, je spremljalo na zadnji poti vse ljudstvo.

Ciril Vončina, s koroškim ljudstvom in s koroško zemljo si povezan tako, da Ti bosta vedno Tvoj topli dom.

Voranc o materi

Ob smrti naše matere sva bila seveda tudi midva z ženo pri Prežihu. Voranca, ki je že bolehal, je odločilno zgrabilo in smo gledali nanj, kar se ob takih primerih pač da. Drugi dan po pogrebu sva odšla, Voranc pa čez nekaj dni v bolnišnico, ki je potem zlepa ni več zapustil.

Kmalu pa sva dobila takole pismo. Čudno, naslovljeno kar na ženo, kakor da bi mene ne bilo pri hiši:

Maribor, spl. bolnica, int. odd., soba 1

Draga Pavla!

Ob smrti naše matere je moja dolžnost, da se Ti posebej zahvalim.

Ti si jih imela par let na skrbi in v hudih časih in si jih zelo lepo imela. Nikdar niso mati kaj rekli čez Te, dasiravno smo jih imeli za sitne in res tudi niso šparali jezika za take stvari.

Zato, Pavla, se Ti lepo zahvaljujem za Tvojo lepo dušo in Ti obljubljam, da Ti tega ne bom nikoli pozabil.

Moja dolžnost je bila, da bi se Ti bil zadnjič osebno zahvalil za to, pa mi ni bilo mogoče.

Mene je hudo prijela materina smrt, ker jim več dolgujem, kakor pa Gustl in Lojz. Oni mi niso bili le rodna mati, ampak so bili tudi povzročiteljica skoraj vseh književnih del, ki so danes last slovenskega naroda. Oni so mi pripovedovali korene teh povesti in zgodb.

Torej prejmi še enkrat mojo zahvalo in oprostite mi, če sem včasih neroden v besedi, v srcu nisem nikoli.

Pozdravi Gustl in pišita Lojznu, kakor se spodobi.

V Jeseni na svidenje oba skupaj:

5. 8. 1948.

Tvoj Voranc

Tako toplo Voranc skoro nikoli ni pisal in tako direktno o pisateljski spodbudi nikjer povedal, zato naj gre to pismo v arhiv domačega lista.

Prežihova mati, Voranc in sedaj tudi že Pavla, ki nastopajo v tem pismu, so sedaj že vsi skupaj tam ob pokopališkem zidu, ki se v čistih jesenskih dneh tako svojstveno zasvetli.

Nesreče pri delu

Število obratnih nesreč v prvem polletju 1954 je bilo proti isti dobi leta 1953 takole:

1953	1954
285 nesreč	193 nesreč

Število izgubljenih dni zaradi obratnih nesreč v isti dobi pa:

1953	1954
5125 dni	3295 dni

Torej manj nesreč in manj izgube zaradi nesreč pri delu. Ravenska železarna se je s tem uvrstila med napredna podjetja in smo bili na te rezultate rušenja nezgodnega elementa lahko vsi ponosni.

*

Takoj od julija dalje pa je nekaj narobe. Število obratnih nesreč je kar naprej višje od lanske mere, šele v oktobru je bilo spet bolje. Takole smo začeli v drugem polletju:

	1953	1954
Julija . . .	37 in 2 izven	46 in 1 izven
avgusta . . .	37 in 4 izven	45 in 2 izven
septembra . . .	36 in 2 izven	39 in 4 izven
oktobra . . .	32	25 in 2 izven

Skupno 142 in 8 izven 155 in 9 izven

Torej razen oktobra proti lani sam minus in smo s tem prišli spet na grdo mero.

V pogledu izgubljenih dni zaradi obratnih nesreč pa smo v tem času vseeno nekoliko na boljšem proti lani in je primerjava taka:

	1953	1954
Julija . . .	784	423 izgubljenih dni
avgusta . . .	864	593 izgubljenih dni
septembra . . .	701	499 izgubljenih dni
oktobra . . .	659	564 izgubljenih dni

Skupno 3008 2079 izgubljenih dni

To znači, da je bilo sicer več obratnih nesreč, vendar pa so prizadeti bolehalj manje časa kakor lansko leto za manj primerov.

Število izgubljenih dni je bistvo in tu nezgodni element dalje rušimo, vendar tudi število nesreč kviri, pa če so to tudi same lažje praske.

V pogledu razpisa nagrade 200.000 dinarjev obratnim kolektivom, če bodo proti prvemu polletju znižali število obratnih nesreč in izpad dni zaradi nesreč za 10% pa je stvar do konca oktobra taka:

	Število nesreč	Izpad dni
jeklarna . . .	70 (83)	1146 (1310)
valjarna . . .	17 (17)	184 (333)
kladivarna . . .	21 (14)	153 (205)
sekt. gl. mehan. . .	47 (70)	385 (1022)
energijski . . .	5 (6)	10 (31)
spedicija . . .	5 (3)	84 (36)
komunalni . . .	— (1)	— (8)
Ostali stalež . . .	2 (4)	17 (20)

Prve številke pomenijo, koliko nesreč oziroma izpadnih dni ima dotični obrat že do sedaj.

Številke v oklepaju pa povedo, koliko jih sme imeti do konca leta 1954, če hoče doseči pravico do nagrade.

Vidimo torej, da je nekaj obratov že izpadlo, drugi pa so čisto na meji, in je odvisno od novembra in decembra, kako se bodo zadržali.

Obrati sektorja glavnega mehanika bodo verjetno dosegli številke in tako na svojem področju znižali nezgodni element proti prvemu polletju za 10%, kakor je bilo odločeno.

Tudi jeklarna še ima to možnost, če ne bo nadrobila v teh zadnjih dveh mesecih preveč nesreč in preveč bolehanja.

Juri Brenko, vzemi Lenko — pridno, bržno ženko boš dobil.
Rada pupa, rada papa,
rada v postelji sanja.

Gril godi, gril godi pa struna brči,
Foltej pa čuje pa rajat leti.

Sonce sije diže gre,
siva muca v briezje gre.

SPORAZUM O TRŽAŠKEM VPRAŠANJU

AKT MIRU

Male in velike napetosti ter male in velike vojne povzročajo samo mali in veliki nestrpnosti. Značilno predvsem za Evropo: v tej kratki naši življenjski dobi smo povzročili že dve dolgi in grdi vojni in obe je začela glava tistega največjega evropskega naroda, ki bi bil dolžan in tudi zmožen evropske napetosti že davno napredno in človeško rešiti. Tega ta največji evropski narod do sedaj ni hotel storiti, temveč je napetosti raje ostril, nestrpno cepetal in zaporedoma pognal svet v vojno. Res, to ni samo hudo, to je za Evropo tudi sramotno — nekaj nazadnjaškega je še tu v možganih.

Taka mala, v gledanju s tega ozkega evropskega horizonta pa dokaj nevarna napetost je bila vsekakor tudi v na pol rešenem in dolgo enostransko obravnavanem vprašanju STO. Nam so pri tem večidel le očitali, očitali pohlepnost, neuvidevnost, trmo in razpihavanje. Nekih pravic, ki jih naš narod vsekakor tam ima, nam niso hoteli priznati.

Ni se še rodil zemljan, ki bi to veselo se množče in v vse kote pronicujoče ljudi, njihove vsakokratne narodnostne, gospodarske, kulturne in druge interese in področja na tem znetenem evropskem delu mogel povsod in vsestransko prav razmejiti. Za to so skrbeli že predniki, ki so se ženili, množili in selili na vse vetrove, posebno še, ker so bile meje drugovrstna zadeva in so se potegovale enkrat tukaj enkrat tam. Ni pa hudič, da bi na čast pаметi in v interesu miru vsaj nekako ne mogli odstraniti obstoječih napetosti.

In na srečo so se že rodili ljudje, ki to hočejo in tudi delajo. Naše tolikokrat očitano državno vodstvo je kot eden od direktno prizadetih partnerjev na tem vprašanju to storilo: Vprašanje STO je mirno in človeško rešeno, ker je bil za mirno in človeško rešitev tudi drugi partner in ker so bili za to tudi veliki svetovalci.

To je akt miru. To je šola za ves svet, kako naj se napetosti rešujejo. V tem aktu in v tej šoli je priznanje državnemu vodstvu, priznanje našega in vsega ljudstva, ki želi samo mir.

Tako ukrepajte na svetu, pa ne bo več nesporazumov: pamet pred strastjo!

Letošnja mirovna nagrada je vezana na ta sporazum.

URŠLJEGORSKI PROBLEM

... ki smo ga načeli v prejšnji številki našega lista, je bil rešen pravzaprav že prej, preden smo ga načeli.

Domačini pravijo itak samo gora, pet sto let pa rekajo celo: Uršlja gora.

Znanstvo je to domače ime osvojilo in monumentalno delo »Slovenski alpski svet« prvega poznavalca našega prostora na soncu, prof. dr. Melika, to zadosti dokumentira. Tam ni Uršlja gora samo ime, tam je ta gora že kar svoj gorski svet, kar ustreza gledanju in čutu ljudi okrog te gore.

Če pa kdo reče »Plešivec« in pri tem ne ve, da je Plešivec v kolosu Gore čisto določena reč, mu pa tudi ne zamerimo. Tu namreč ni čisto tako kot v Šmarju pri Jelšah, kjer so bile prej jelše in potem še Šmarje, sedaj pa so Šmarje pri Jelšah. Pri našem »problemu« je bolj tako, kakor pri Šmarni gori, Donački gori, Fruški gori in pri drugih takih gorah. Ali kakor pri Bisticah, ki so potem Slovenske, Ilirske, Bohinjske itd. Je pač gora od pantiveka — in ker je gor le nekaj, so posamezne Šmarna gora, Uršlja gora itd. — gora pa vedno. Bistvo je vedno nominativ. To pa je pri našem problemu edino važno.

Poznavanje rudnin

Izpis z razstave

Galenit. Svinčena ruda — Mežica, Trepča, Zletovo. Svinčena ruda skoro nikdar ni brez primesi cinka. Zato so ti rudniki za obe rudi obenem. Poleg tega pa je v teh rudah v mali količini tudi srebro in zlato, kar zelo povoljno vpliva na rentabilnost teh rud. Svinec se uporablja za plašče podzemskih in podzemeljskih kablov, za cevi in kotle jedkih tekočin. Ako svincu primešajo nekaj antimona, dobijo trdi svinec, ki služi za pipe, lovske šibre itd. Pri približno 1500° C se s kisikom spremeni v rdeči minij.

Bizmut. Samorodni bizmut je glavni izvor te kovine. Pri nas ga nekoliko pridobivajo iz družbe drugih rud. Spada med redke rude bizmut in ima zelo nizko tališče (270° C). — Uporabljajo ga za lahke topljive zlitine, klišje, bizmutne spojine itd.

Molibdenit in vulfenit. Molibdenovi rudi. Prva je v Mačkatici, druga pa pri nas v Mežici in je soproduct svinčene rude. Molibden je predstavnik redkih prvin, cenjen kot volfram. Služi v industriji jekla — brzorezno orodje, izstrelki, oklopne plošče.

Boksit. Aluminijeva ruda. Boksit imamo v mnogih krajih v Jugoslaviji. Največ ga je v Dalmaciji. V Lazovcu je tudi topilnica aluminijeve rude. Aluminij se zaradi dobrih lastnosti, kot so lahkost in trdnost, mnogo uporablja v industriji avtomobilov, avionov in drugih aparatov. — Aluminijeve zlitine so duraluminij, mangalij, silumen, konstruktal, seloren.

Magnezij. V narodi ni samoroden. V spojinah pa je razširjen po vsej zemlji. V sestavini zemlje zavzema osmo mesto. Njegove rude so magnezit, karnolit. Iz njih se magnezij pridobiva z elektrolizo. Je lažji od aluminija. Uporablja se za svetlobne signale, za osvetljevanje v fotografiji. Najvažnejše pa so magnezijeve zlitine, ki jih je več kot deset. Ena izmed teh najbolj znanih se imenuje »elektron«.

Magnezit. Mokra gora (Užice), Srbica (Kos. Mitrovica). Z magnezitom impregnirajo šomalit plošče, da ne gorijo. Izdelujejo ognjestalno opeko in pridobivajo kovino magnezij.

Grafitni škrljavce. Psunj (Daruvar). Uporaba: amorfne elektrode, mine za svinčnike, za livarske kalupe.

Sljuda ali marijino steklo. Avdi paša han (Veles-Prilep). Sljuda električna iskra le težko prebije, zato je izvrstna za izolacijo električnega toka.

Azbest vlaknati in kožnati. Iz vlaknatega azbesta tkejo obleke, ki niso vnetljive, požarne cevi, zavorne obroče, izdelujejo strešno opeko »Salonit«, tesnila za vodne in parne napeljave. Nahajališče azbesta je v Makedoniji. Ogromno ga je v Rusiji.

Surovi mavec ali sadra. Rajčica (Gostivar-Kičevo). Uporaba: v arhitekturi za okraske in kipe, v medicini za trde obveze, v elektrotehniko za hitro instalacijo električnih naprav.

Marmor. Pletvar, Prisat (Veles-Prilep), Manastir Studenica (Kraljevo-Raška), Vidakovići, Sredelj (področje Kozare). Uporaba: spomeniki, pročelja palač, hodniki, operacijske sobe, podložne plošče električnih stikal visoke napetosti in za druge aparate.

Barit (težec). Kresovo (Sarajevo), Mrzle Vodice (Sušak). Uporaba: v barvarstvu. V prašku se je uporabljal tudi za primes moki in sladkorju, da se jim je povečala teža. — Kemično čist za polnjenje želodca in črev pred rentgeniziranjem.

Kaolin (porcelanka). Črna (Kamnik). Kaolin predstavlja glavno surovino v keramični industriji, manj čista glina pa v lončarstvu in opekarnah.

Ihtiolski skrilavec. Baljevac (Bihač). — Iz njega se pridobiva ihtiolsko olje, ki služi za masti proti kožnim boleznim.

Bituminozni skrilavec. Aleksinac (Srbija), Vranje (Leskovac). Iz bituminoznega skrilavca dobivajo enake destilate kot iz nafte, na primer: bencin, petrolej, mašinsko olje itd.

Lojavec. Makedonija. Milo, puder, smukec.

Granit. Jelenska Gornja (Zagreb), Rogolje (Daruvar), Skočivar (Bitolj). Uporaba: podnožje spomenika, za temelje težkih stavb, tlakovanje cest.

Magnezit. Železna ruda, vsebuje 72 odstotkov železa. Dosti je je na Švedskem, Norveškem in v Severni Ameriki.

Hematit. Železna ruda, vsebuje od 30—70% železa. Rudnik Vareš (Bosna).

Limonit. Železna ruda s 60% železa. Rudnik Ljubija (Bosna).

Siderit. Železna ruda z 48% železa. Nahajališča po vsej Evropi.

Grodelj (surovo železo). Produkt visoke peči. Surovo železo pa imamo sivo in belo. Prvo ima več silicija kot mangana, drugo pa več mangana nego silicija. Sivo železo se da dobro liti (lepo izpolnjuje kalupe). Belo železo pa se predeluje v kovaško železo in jeklo.

Manganova ruda. Čevljanovići (Sarajevo), Palančište (Kozarac). Mangan je zelo razširjena kovina, toda le v spojinah. Mangan kot čista kovina se ne uporablja, pač pa v zlitinah.

Feromangan. To zlitino dodajajo talečemu železu zaradi izločevanja žvepla, da ga desoksidiira; napravlja ga tudi tršega.

Ferosilicij. Povečava jeklu prožnost in trdnost, omogoča globinsko kaljenje. Ferolegure izdeluje elektroželezarna Šibenik.

Kromit. Kromova ruda. Lejane (Kumanovo), Studenčani (Džakovica), Rađuša (Tetovo). — Krom spada med najtrše, redke ter zelo cene kovine. Krom ne rjavi in je odporen proti kislinam. Služi za zlitja jekla, za izdelavo finejših predmetov ter za prevleko drugih kovin (kromiranje).

Antimonoval ruda. Medija (Zagorje), Fojnica (Sarajevo), Mrežičko (Kavadarci). Antimon kot čista kovina se ne uporablja, nego samo v zlitinah. Antimon s svincem in kositrom zlit da zlitino za tiskarske črke. Bela kovina je zlitina kositra, bakra in antimona. Z njo so oblite notranje stene ležajev. Topilnica antimona je v Zaječi, v Krupnju in Lisi pa antimon.

Halkopirit in kovelin. Bakreni rudi. Rudnik Bor. Halkopirit ima 34% bakra. Razen bakra pa imata ti rudi nekoliko srebra in zlata. Na tono surovega bakra se dobi 300 g srebra in 100 g zlata. Bakra se v elektrotehniko mnogo rabi. Za srebrom je najboljši prevodnik elektrike. Iz bakra se izdelujejo različni kotli, cevi, pločevina itd. Baker je zelo važen za zlitine. Medenina je zlitina bakra in cinka, bron pa bakra in kositra.

Cinober. Glavna ruda živega srebra je cinober. Idrijski rudnik z živim srebrom je po kvaliteti prvi na svetu, po kvantiteti pa Almaden v Španiji. Odstotek živega srebra se v različnih ležiščih zelo spreminja. V Idriji je povprečni odstotek živega srebra 0,618 do 0,744%, v Almadenu 7 do 8%, v Kaliforniji 1,088%. — Uporaba živega srebra: v ladjedelnstvu za prevleko podov, v žarnicah kremenskega sonca in živo srebro. Dalje služi za zdravljenje veneričnih bolezni, za eksploziv, za polnjenje toplomerov, za pridobivanje zlata.

Kalomel. Manj vredna ruda živega srebra.

Sfalerit. Cinkova ruda. Mežica, Trepča, Zletovo. Količina cinka pri bogatih rudah je 14%. Cink se tali pri 412° C, pri 890° C izpari v bel prah, katerega porablamo kot barvo — cinkovo belilo. Iz cinkove pločevine delajo strešne žlebove, krijejo strehe in delajo razno posodo. S cinkom pocinkavajo žico, pločevino in žebelje, da ne rjave.

V trgovini

Dober dan.
Dober dan.
Ali imate morda parmezan?
Parmezan?
Parmezan.
Parmezan je razprodan.
Razprodan?
Razprodan.

O takih stvareh naš list noče poročati

Pri nas res lepo napredujemo. Veliko takega je bilo napravljenega, kar daje boljše pogoje dela in življenja našemu človeku in naprednejši videz našemu selišču. Ni treba nobenih superlativov, vsi to doživljamo.

Ni pa vselej res, da v primeri s tem napredkom in ob tem napredku zadovoljivo napredujemo tudi ljudje kot taki. Polno smo morda napredovali in napredujemo le v zahtevah, da nam bi bilo boljše in ugodnejše. Tu se kratkoma postavljamo v isto vrsto z vsemi in z vsakim. Brž ko je treba pristopiti k lastni izpopolnitvi, smo pa že bolj počasni, kajti tu so že neke zahteve do sebe samega, ki niso več lagodne.

Minusi pretepev in raznih človeka nevrednih primitivnosti in javnih nemarnosti sicer izginjajo, povzročamo pa včasih še take stvari, da človeka zaboli. Sicer čista malenkost, ki pa meče slabo luč na vse. Neradi pišemo o takih stvareh, kajti tudi v Ljubljani na glavnem trgu ne perejo in ne sušijo spodnjih hlač, čeprav so tam ljudje, ki spodnje hlače nosijo. To opravimo kje zadaj in zase. Ničesar pri takem javnem opravljanju ne dosežemo drugega kot to, da se kdo zlonamerno zgraža nad vsemi in celo nad domovino, čeprav je povzročitelj posameznik, en sam nemarnež in falot.

To pa hočemo prikazati: Železnica je vendar enkrat napravila in dala lepši vagon tudi na našo progno. Na stenah vagona sta bili tudi dve lepi sliki — in še posebej lepo nameščeni. Medtem pa ko vozijo taki vagoni n. pr. po gorenjski progji že desetletja nedotaknjeni, so bile slike v vagonu na naši progji obrane že po nekaj tednih. Od osmih okrasnih vijakov smo torej v nekaj dneh potrgali in odnesli sedem vijakov — menda vse to za dobro ljudi ter za čast kraja in domovine.

Ni torej prav, če sedaj zavidamo Gorenjski za boljši videz, temveč bi bilo treba Gorenjce zavidati za njihov boljši odnos ter se zavzeti, da postanemo tudi mi taki.

Prežihov Voranc:

Odpustki

Beseda o tesarjih, da bomo še bolj utemeljili našo gozdarsko in tesarsko ponazoritev v Delavskem muzeju na Ravnah.

1

Stari Žvapovki je od presenečenja zašklepetala brada. Od gozda sem, čez travnik se je vračal njen mož, obložen z orodjem, kakor da bi bil delo dokončal. To pa ni bilo mogoče. Ali se je ponesrečil, usekal? Na hoji se ni poznalo. Čakala ga je pred bajto.

»Kaj je, za božjo gnado...« je vzkliknila.

Žvap je z negotovim, švedrastim korakom prekoračil travnik in ko se je približal bajti, je molče vrgel orodje za leseno steno, da se je streslo vse ostreje. Nato se je spustil na tvalo, trudno pogledal ženo s svojimi suhimi očmi in skrušeno vzkliknil:

»Ne morem več...«

Starka je žalostno zrla vanj.

»Ne morem več! Prišla je tista ura, ki me je mučila že deset let, kot bi me mōra tlačila — zdaj je tu: ne morem več — odpovedalo mi je!«

Starka je molčala.

»Komaj sem danes nabasal stole, je že prišel Osrajnikov pisar in mi rekel naravnost brez ovinkov: Tvoj les, Žvap — ni več za rabo! Odpovedale so ti oči, ne vidiš več in več kot polovico lesa pokvariš. Nehaj, vrni se domov in si odpočij. — Tako mi je rekel in zdaj sem tu.«

Njegove suhe, od smole in sončnega reska izpite oči so obupno zrle v ženo, ki je še vedno nepremično stala na mestu.

»Zdaj sekira ne bo več pela žvink, žvink...«

Ženini koraki so zadržali čez visoki prag.

»Bog bo že dal...«

»... ne bo nikdar več pela žvink, žvink!« je nadaljeval Žvap zatopljen, kakor bi ne bil slišal žene.

Sključil se je na tvalu v kup porumenelih, smolnatih kosti in se zatuhtal v bridko resnico.

Bil je sedemdeset let star, od svojega dvajsetega leta je tesaril po gozdovih in poznal vse globeli in vse dobrave od Uršlje gore do Svinške planine kakor svoje raskave dlani. Petdeset let je vihtel cimrako in cepin, petdeset let ga moči niso zapustile, toda zapustile so ga oči. Zadnja leta je delal le še z veliko težavo, več otipal z rokami, kakor spoznal z očmi. In zdaj je konec, ne bo več zvenelo žvink med smrekami in borovci... In kakor bi ga ob spoznanju tega začele zapuščati tudi moči, je trudoma vstal in zašvedral čez prag.

»Se danes, takoj stopim po obračun.«

Oblekel je nedeljsko obleko, vzel s seboj seznam storjenega lesa, ki ga je po svoje zabeležil na dveh treskah in ki ga nihče drugi ni znal razbrati, ter se odpravil v trg.

Lesni trgovec Miha Osrajnik je bil njegov mladostni prijatelj; bil je bajtarskega rodu kot on. Od kraja sta nekaj let celo skupaj tesarila, toda Osrajnik je kmalu začel barantati z lesom na lastno pest, od začetka le toliko, kolikor ga je sam utegnil obdelati, potem pa zmeraj več, dokler ni postal najmogočnejši lesni trgovec v dolini. Danes ima posestvo, gostilno, parno žago, vilo in avtomobil, piše se že davno Mihael Ossreinigg in njegovi otroci ne govorijo več slovenski ter so vsi v visokih službah.

Pašniško gospodarstvo Plešivec

Zadnjič sem bil pri Lobasu. Sedla sva zunaj na brune. Mošt, ki ga je prinesel, je tako hitro izginil, da je naš znani za drugar kar pogledal. Mislil je, da se je pisker prevrnil in mošt razlil. Vprašal sem ga, kdaj se bodo v teh rodih bregih že spufali. Obeta pa se povsem drugače in čestitati moramo pridnemu delu in uspehu pridnih ljudi tako na združnem kakor po samostojnih fretah na tej visoki nicinski zemlji.

Takrat mi je tudi povedal o velikem pašniškem obratu, ki se snuje za izboljšanje živinoreje v teh krajih.

Kje bo ta reč?

Z Uršlje gore vseh teh prëlîh in kosov seveda ne vidiš, vse bolj visi na njenem pobočju. Središče je v Plešivcu, ki se vidi s pobočja. Nekoč znano planinsko kraljestvo! Celó jelene so gojili. Čudovit svet je tam zadaj, čudovite planinske kmetije so bile in so še tam. Ljudje tega kraja mislijo in govorijo čisto in glasno kot strela. Nekdanji uršljegorski mežnar je z vrha gore »povedal« v Kotlje, kdaj bo na gori opravilo. Sirena komaj doseže to razdaljo, kar je prebil planinski organ. Pri imenih:

Naravske ledine, Močivje, Jelen, Plešivc, Lauter, Lorenci, Križan, Šeserje, Čemerje, Molak, Ocvirk, Obretan, Macigoj ti srce močnejše zapolje. Znamenite planinske posesti so bile to nekoč — le nekatere so še danes.

Saj ne vem, kje je danes že vse puša, kje še kolikor toliko kaj visi in kje je temelj še čvrst oziroma kaj vse bo uporabljeno za pašniško gospodarstvo. Nisem si zapomnil in naj imenovani pridni kmetje oprostijo navedbo v tej zvezi. Za tiste ne gre, hvaležni jim moramo biti, da še vztrajajo na teh planinskih goličavah grofovskega obsega in beraškega donosa, da jih še niso zapustili in se umaknili 16-urnemu delavniku, iskajoč lagodnejšega življenja.

Pašniki bodo tam, kjer je že izpraznjeno, kjer od nekdanjih domačij ni več ne duha ne sluha. To pa bo zelo dobro. Kraji bodo pridobili na donosnosti in ljudje za planino bodo napravili korak naprej k boljšemu kosu kruha, ne da bi bilo treba iti od tam. Za Uršljo goro bo spet zvenkljalo, kakor je zvenkljalo nekoč, ko so bile vse te posesti še žive, le da bo mera sedaj večja in vse skupaj v duhu moderne živinoreje.

Kmetje, delavci in vozniki so ga preklinjali vsi po vrsti. Kljub temu pa je ostal poljuden, ker se je s sovrstniki vedno prav vedel. Žvap mu je vedno rekel po domače Miha, le kadar je bil oni v kaki boljši družbi, mu je moral rekati: »Gospod Ossreinigg!«

»Hej, pustimo te abotnosti in rajši ga dajmo še en liter...«

Ko je danes Žvap stopil pred njega, se je napravil osupljenega:

»Pavel — kaj pa je tebe prineslo tako nenadoma?«

V resnici pa je sam poslal pisarja v gozd, da Žvapa spodi domov. Žvap se je trudoma sesedel na klop kar v veži in dejal naravnost:

»Ne delaj se neumnega, kakor bi nič ne vedel —«

»Kaj se je zgodilo, da si tako natak-njen?« Osrajnik je bil v zadregi, ker nista bila sama, zato je nekdanjega vrstnika naglo potegnil v pisarno in ga obzirno posadil na usnjat stol.

»Kaj je? Izprazni se zdaj!«

Medtem je že zarožljala steklenica v stenski omari.

Žvap je zvrnil dva kozarca slivovke vase.

»Kljub temu, da se mi že od jutra dela temno pred očmi — prijatelj Miha Osrajnik, sem vendar dobre volje. Nič ne zamerim, čeprav se norčuješ iz mene: naročil si pisarju, pojdi in spodi slepega Žvapa domov, ker ni več za rabo, ker dela sam izmeček...«

»Ali ga boš še kozarec, Žvap?« ga je prekinil trgovec.

»Daj sem, ne bom se ga branil, ker ga bom odslej le še redkokdaj okušal. Povem ti pa, ne delaj se neumnega in povej po pravici: Dragi prijatelj, Pavel Žvapov, ki si bil včasih strah in trepet vseh razbijačev od Velikovca do Labuda, srčno mi je žal, toda tvoje delo je dognano; ti si odslužil, ne jaz, ne kdo drug te v gozdu ne more potrebovati...«

Žvap se je kratko prekinil, nato pa nadaljeval z bridkim glasom:

»Nič ti ne zamerim Miha, saj si prav imel. Vsaka stvar enkrat dozori in tako sem tudi jaz dozorel. Dozorele so moje oči. Zato se mi zdi, da sem izgubil tudi že pol svojih moči, Komaj in komaj sem prišvedral v trg.«

Trgovec je pozorneje pogledal tesača in videl, da njegovi udi drgečejo, kakor bi ga tresla mrzlica.

»Prav imaš. S teboj je pri kraju...« je mislil sam pri sebi. Glasno pa je rekel:

»Preveč si žalosten. Ako petdeset let, od jutra do večera poslušaj eno in isto pesem, si misliš, da brez tega ne moreš živeti. Človeška pamet pa pravi: ako si se trudil petdeset let, potem je čas, da izprežeš in si oddahneš.«

»Izprežeš! Ali ne veš, da moram namesto cimrake vzeti beraško palico v roke — če hočem živeti?«

»Ako bi ti rekel: Pavel, zakaj pa v svojih moških letih nisi nič na starost mislil, bi bilo to očitanje. Toda jaz ti nočem očitati. Poznava se od nekdanj in nočem reči, da bi ti ne hotel pomagati. Storil bom korake pri občini...«

Bridkost, ki je zalila Žvapu srce, se je spremenila v trpkost in srd.

29. XI. 1954 bodo gozdarji odprli

gozdarsko zbirko tehn. muzeja na Ravnah

Začetek ob 9. uri dopoldne pred „repačem“ ob gimnaziji

Oglejte si to lepo pridobitev

»Napravi obračun, kaj bi govorila nepotrebne reči.«

Obračun je Žvapu vrgel še čez 30 šilingov. Ko mu je Osrajnik našteval denar, je dodal:

»Da ne boš o meni slabo mislil, ti iz svojega dajem še sto šilingov povrhu... Ko boš pozimi v bajti, zakopan v sneg in samoto, se z Nežo tudi mene spomnita s kakim očenašem. Pride čas, ko je človek le še za molitev dober.«

Žvap je že iztegnil roko po stotaku, pa jo je zopet umaknil.

»Ne preišluj, Žvap! Prav ti bo prišel ta denar in tudi molitev ne bo škodovala ne tebi ne meni. Spomni se malo nazaj — za trideset let — in videl boš, da imam prav...«

Žvap se je tedaj dvignil, visok in koščten, njegove oči so se zapičile v okroglega Osrajnika, njegov glas pa je vprašal:

»Ali misliš na Mudafovega kajžarja v Senčnem kraju, ali pa na Pozdiha v Ivnici...?«

»Ne mislim niti na enega izmed obeh, niti na nobenega izmed tolikih drugih le na sebe in tebe, kako sva ponoči, na skrivnem zaznamovala debela, ki v kupčijo niso bila všteta. Mislim na to, kako sva račune delala... Ha, ha, ha!«

Ta suhi smeh pa se Žvapa ni oprjel.

»Ako ti, ljubi Osrajnik, tako misliš — potem shrani svoj denar in mir besedi. Za svoje grehe bom jaz sam odgovarjal.«

Po teh besedah je zaloputnil vrata za seboj.

2

Žvap je bil po vsem okraju znan tesač. Njegova cimraka je žvenketala po lofentolu, v Mežiški dolini, na pobočjih Svinške planine, po dobravah Podjune in obravskih bregovih od Kamna do Traberka. V mladosti je nosil zelen kvabuče, pel je čisto in visoko, da je v ušesih cingljalo, in kadar je polagal pesti na gostilniške mize, so se krčme same od sebe jasnile.

Zato se je novica o njegovi bolezni raznesla po okolici. Številnim njegovim znanecem je bila kakor opomin iz onega sveta; kdor jo je slišal, je sam pri sebi pomislil:

»Ako je takega hrusta položilo, potem ga ne bo več izpustilo. — In če je zmagalo njega — kaj bo potem z menoj...«

Žvap, ki se je kmalu po obračunu z Osrajnikom vlegel na bolniško posteljo, je cele ure nepremično strmел v sajasti strop nizke izbe ali pa skozi okence pri vznožju v izsekan jan gozdnatega hriba onstran globeli. Čeprav ni občutil nobenih posebnih bolečin, je bil kakor zlomljen. Noč in dan, dan in noč mu je zvenelo v srcu:

»Žvink, žvink...«

Za tem občutkom pa je vedno močneje bolelo spoznanje:

»Zdaj pa nikdar več ne bo žvink, žvink...«

Zunaj je bila mrka jesen, globel se je vedno bolj napolnjevala z meglo in potok za bajto je vsak dan neslišneje tekel. Čez dva dni pa je padlo snega do kolen in pod njegovo odejo je zamrl odmev vode.

Neža je razbila zadnjo grčo na tnalu, naložila železno peč, se stisnila v kot in zarožljala z rožnim vencem. Bajta se je pogreznila v zimski mir.

Popoldne pa se je nenadoma stresla stena. Pred bajto se je zaustavila vprega in čez prag se je privalil zasneženi Jažev hlapec.

»Gospodar vama pošilja voz drv, da ne bosta zmrznila.«

V mraku je stopil v izbo sam Jaž. Niti poslušal ni, ko se mu je Neža s sklenjenimi rokami zahvaljevala za pomoč, temveč je prižgal pipo in se usedel k Žvapu. Jaž je bil bogat kmet iz Jamnice, posestnik dveh gruntov in znan skopuh. Pred leti enkrat je Žvap delal zanj.

»Zima...« je pričel Jaž.

»Zima navsezgodaj!«

»Postarala sva se...«

»Mene je položilo...«

»Kaj si hočemo, vsi smo na tem potu.«

»Ali misliš, da mi ne bo odleglo?« je boječe pobaral Žvap.

»Mogoče ti bo, mogoče ti ne bo, kdo bi vedel! Toda bolj hvaležno je misliti na zadnjo uro, da človeka ne iznenadi.«

Žvap je molčal, po mozgu je prenehalo cingljati žvink, žvink! Jaža ni nikdar prav mogel in zdaj mu je postajal posebno zoprno.

»Kaj naj človek navsezadnje dočaka na tem svetu? Še meni ni do tega, dasiravno bi si lahko toplotno postlal. Sebi si v nadlego in drugim. — Saj veš, kako je danes s soseskjo. Vsak bi rad ob njej živel.«

Žvapov obraz se je nagrbančil.

»Ne misli, ljubi Žvap, da na tebe cikam. Bolj pameten si bil kot jaz! Ti si použil, kar si prislužil — medtem ko sem jaz nosil v hranilnico in sem si po prevratku hleb kruha kupil... — Ampak sedaj, ko je človek že na tem potu, kaj bi se obračal nazaj. — Ko sem čul, da te je vrglo, sem si mislil: Gotovo nima tople bajte... Sedaj si preskrbljen za nekaj časa s kurjavo, medtem pa bo bog naredil svoje. Stene so, kakor vidim, še trdne, zato nalagaj v peč in kar pride, pride. Ni prijetno ležati na mrzlem, po mojem je tudi smrt na mrzlem ležišču hujša od one na toplem.«

Žvap se je zahvalil s presunjenim pogledom.

»... ko sem tako preišljeval, mi je ne-

kaj reklo: Stopi k Žvapu in se mu oddolži. Saj ne veš, kdaj te zadnja ura čaka! Na moji duši sicer nič ne leži, toda tudi sleherno trohico je treba razčistiti. Kdo drug bi se mogoče na to niti ne pomrdnil. Toda jaz hočem imeti vest čisto... Pred tridesetimi leti, ko sem sekal na Jazovcu, sem ti pri računu zatajil nekaj mer. — Ni bilo veliko, toda bilo je! Mislim sem si: Žvap bo tako vse zliil po grlu, škoda denarja — jaz pa ga spravim k pridu... Tako se je zgodilo! Ti tega niti zapazil nisi in ako bi hotel biti lopov, bi mi tega sedaj ne bilo treba razlagati. — S tem pa, da sem ti zapazil bajto s stogi drv, sem svojo krivdo popravil. Pravzaprav to nobena krivica ni bila. Takrat bi bil tiste rajniše zliil po grlu — danes pa bi zmrzoval v bajti. Zato pa — ko boš stopil pred sodnika, boš o svojem prijatelju Jažu le spoštljivo govoril...«

Bolnega tesača je davilo v grlu, da ni mogel ziniti. Jaž se je pa poslovil od njega in od Neže.

»Mnogo laže grem, kakor pa sem prišel. Vedel sem, da sta pravična. — Zmolita tudi zame kak očenaš...«

3

Dva dni se je Žvapova bajta pogrezala v tihoto zasnežene globeli. Tretji dan pa so na gazi pred bajto zaškripali kvedri, v bajto se je privalil Repasov pastir in butnil ogromen cekar na mizo.

»Koline sem prinesel!« se je v zadregi odhrkal. Ko pa je okrog sebe opazil samo siromaštvo, se je smelo usedel k peči.

Žvap je navel oči: Repasov s Podnjive! Kaj pa ta? Ali je že v Podnjivo prodrla novica o njegovi bolezni?«

Pastir se je kmalu razgrel in razkoračil:

»Ali imate tobaka?«

Ko je polnil iz Žvapovega mehurja, je fantin pripovedoval:

»Morali bi klati šele o božiču, toda prasci je nekaj prišlo, da smo jo morali zabosti. Vampe smo nastavili lisicam, meso pa smo dali offerjem. Gospodar je tudi za vas naložil en cekar.«

Žvapa je trla jeza. Najrajši bi bil vzrojil in vrgel mrhovino iz bajte. Toda Neža se je že spravila nad cekar in začela razdevati meso. Ko pa je bil pastir zunaj, sta bruhnili iz njega jeza in užaljenost:

»Mrhovine ne bom žrl...«

Poln grenkobe se je uporno okrenil k steni in grizel v preišljevanju, kaj je Repasa napotilo, da mu je poslal koline. Repas je bil ošaben kmet, s katerim se že od mladosti nista marala, čeprav sta skupaj odrašala. Sedaj mu pošilja koline.

Neža je spekla ribo in po sobi je prijetno zadišalo. Ob prijetnem duhu se je Žvapu umiril puntajoči se stud in na ženino prigovarjanje je le večerjal. Ko sta bila sita, je Neža vzdihnila:

(Dalje prihodnjč)